

קונטרס

מנחת שאול¹

קיצור דיני ומנהגי

חודש אלול

☆

ראש השנה

☆

עשרת ימי תשובה

☆

חולה, מעוברות, מניקות

וקטן ביום הכיפורים

❧☆❧

הלכות מצוות בעידן קורונה

מפתח עניינים מפורט

- א. חודש אלול ד
- (א) מעלת חודש אלול. (ב) מנהג אמירת מזמור לדוד ה' אורי וישעי. (ג) שלשים יום לפני ראש השנה. (ד) אמירת סליחות. (ה) הכרזת ראש חודש תשרי.
- ב. ערב ראש השנה ז
- (א) סליחות. (ב) התרת נדרים. (ג) ברכת האילנות. (ד) תקיעת שופר בערב ראש השנה. (ה) הליכה לבית הקברות. (ו) הנהגות והכנות לקראת ראש השנה.
- ג. ליל ראש השנה יג
- (א) מהות ראש השנה. (ב) קבלת יו"ט. (ג) הנהגות בראש השנה. (ד) מנהגים לסימנא מילתא.
- ד. יום ראש השנה יז
- (א) הנהגות ביום ראש השנה. (ב) הנהגות לפני תקיעת שופר. (ג) מהות תקיעת שופר. (ד) הלכות ברכות השופר. (ה) קיצור דיני תקיעת שופר. (ו) תפילת מוסף. (ז) תשליך.
- ה. עשרת ימי תשובה כט
- (א) תפילות עשרת ימי תשובה. (ב) צום גדליה. (ג) הנהגות בעשרת ימי תשובה.
- דיני חולה, מעוברות ומניקות, וקטן ביום כיפור לד
- א. דיני חולה לד
- (א) הכנות לפני יום כיפור. (ב) דיני אכילה לחולה. (ג) אכילה דרך אינפוזיה. (ד) שיעורים לחולה. (ה) דיני סעודה לחולה. (ו) דיני לקיחת תרופות. (ז) דיני תפילה לחולה שאכל. (ח) דיני רחיצה לחולה. (ט) דיני סיכה לחולה. (י) הרחת טבק וכיוצא. (יא) דיני נעילת הסנדל לחולה.
- ב. דיני מעוברות ויולדות מד
- (א) דיני מעוברות. (ב) דיני אכילה ליולדת. (ג) אופן חישוב הימים. (ד) דיני מפלת. (ה) דיני מינקת. (ו) דיני נעילת הסנדל ליולדת.
- ג. דיני קטן מז
- (א) דיני אכילה לקטן. (ב) דיני רחיצה וסיכה לקטן. (ג) דיני נעילת הסנדל לקטן.

הלכות מצויות בעידן קורונה:

התרת נדרים דרך הטלפון עמ' ח'. תענית ערב ראש השנה עמ' י'. טבילה בערב ראש השנה עמ' יב'. תפילת שחרית בראש השנה לפני נץ החמה עמ' יז'. אם מותר להיות שליח ציבור פעמיים עמ' יט'. איסור אכילה למי ששומע תקיעות בביתו עמ' יט'. שמירת מרחק בין התוקע לבין המקריא עמ' כ'. תקיעת שופר בצורה שאין חשש להתפשטות הוירוס עמ' כג'. התרת נדרים לאשה שלא תוכל לשמוע שופר עמ' כד'. ממתי מותר לתקוע שופר ולהתפלל מוסף ביחידות עמ' כז'. חיטוי השופר עמ' כז'. תשליך לפני תפילת מנחה עמ' כח'. חולה קורונה ביום כיפור עמ' לד'. טבילה בערב יום כיפור עמ' לה'. רחיצת הידיים ביום כיפור עמ' מב'. ניקיון הידיים באלכוהול ביום כיפור עמ' מג'.

קיצור דיני צום יום הכיפורים בעידן הקורונה - הוראת שעה [תשפ"א - ב] מט

מהדורה נוכחית יו"ל
ע"י ביהכ"נ אורות חיים ומשה

לעילוי נשמת

ה"ה משה חיים בן סופיא ע"ה. הרב משה בן מרים ע"ה
מ"ז ה"ה חיים בן סולטנה ומרת רבקה בת רחל ע"ה
ה"ה ציון בן נזהה ע"ה. ה"ה אהרן בן רוזה ע"ה
ה"ה יוסף בן וועלוול ע"ה

לרפואה שלימה

מו"ר הרה"ג רפאל גבריאל בן רחל חיה שליט"א
בתוך שאר חולה עמו ישראל

להצלחת

ה"ה אהרן בן דוד נקצ'ה הי"ו. ה"ה יונתן בן בנימין כהן הי"ו.

לידה קלה

מרת יהודית בת שרה שתחי'.

חובר ע"י הצעיר באלפי ישראל

שאול דניאל בהר"ר יעקב סעיד שליט"א
חודש אלול תשפ"א

©

אשמח מאוד לקבל הגהות והערות, בכל עניני הקונטרס ניתן לפנות ל

minchatshaul@gmail.com

חודש אלול

מעלת חודש אלול:

- א. ימי חודש אלול הינם ימי רצון המיוחדים לעשיית תשובה (טור סימן תקפ"א), ויש לכל אדם לעורר לבו בתשובה לכפר את אשר חטא על הנפש מיום היותו על האדמה למען יזכה בהשפטו כשבת המלך על כיסא דין ביום הרת עולם (מטה אפרים סימן תקפ"א סעיף א'). וימים אלו מובחרים ומזומנים יותר לתשובה מכל השנה להיותם ימי רחמים ורצון (קיצור שו"ע סימן קכ"ח סעיף א').
- ב. רבים ושלמים מקבלים עליהם בלי נדר שלא לדבר שום שיחת חולין מראש חודש אלול ועד לסיום הימים הנוראים, כי אין דבר בעולם לטהרת הנפש כמו בלימת פיו משיחה בטילה (יסוד ושורש העבודה שער המים פרק ד'), ועוד, משום שישנם אנשי מעשה שנוהגים להתענות באותם ארבעים יום שמראש חודש אלול ועד יום הכיפורים (מטה אפרים תקפ"א ס"ק ב'), ועיין במשנה ברורה (סימן תקפ"א ס"ק ב') ובספר שמירת הלשון (שער התבונה פרק ב') שכתב בשם ספר אחד [ראש הגבעה], שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית דיבור מאשר תענית מאכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק, לא בגופו ולא נשמתו ולא יחלש ע"י התענית הזה, וכן כתב הגר"א באגרתו, שצריך האדם לייסר עצמו לא בתעניות וסיגופים, כי אם ברסן פיו ובתאוותיו, וזוהי התשובה ע"ש.
- ג. השולח מכתב לחברו מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים, צריך להוסיף שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להכתב ולהחתם בספר חיים טובים (באר היטב סימן תקפ"א ס"ק י').

מנהג אמירת מזמור לדוד ה' אורי וישעי:

- א. יש נוהגים לומר מזמור לדוד ה' אורי וישעי (תהלים פרק כ"ז), בכל יום מראש חודש אלול, אחר גמר תפילת שחרית [ובשבת אחר תפילת מוסף] (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק ב'), והיא סגולה נפלאה לזכות בדין (נטעי גבריאל שם עמוד מז' בשם ספר שם טוב קטן), ורמז, שכתוב בו לולא האמנתי לראות בטוב ה', לולא אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה' (בעל הטורים דברים פרק ל' פסוק ו').
- ב. מתחילים לאומרו מיום שני דראש חודש (קצור שו"ע סימן קכ"ח סעיף ב'), וי"א שמתחילים ביום הראשון של ראש חודש (נטעי גבריאל שם בשם סידור התניא ומשמרת שלום סימן מ"א אות ב').
- ג. המנהג הוא לאומרו עד שמיני עצרת בכלל (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק ב'), וי"א שבארץ ישראל אומרים אותו רק עד הושענה רבה, ורק בחו"ל אומרים עד שמיני עצרת (שו"ת שבט הלוי חלק י' סימן פ"ז), וי"א שבארץ ישראל אומרים מזמור זה עד שמיני עצרת בכלל, ואילו בחו"ל אומרים אותו עד שמחת תורה בכלל (נטעי גבריאל ראש השנה עמוד מט').

שלשים יום לפני ראש השנה:

י"א שאין דין שואלין ודורשים בהלכות חג שלשים יום לפני החג, אלא בחג בפסח (ב"י סימן תכ"ט ומשנה ברורה שם ס"ק א'), וי"א שדין זה נאמר גם בשאר ימים טובים, ונמצא שלפי שיטתם שואלים ודורשים

בהלכות ראש השנה בראש חודש אלול (עיין ב"ח סימן תכ"ט, פנ"י מסכת מגילה דף ד' ע"א על התוס' ד"ה מאי, מהרש"א מסכת סוכה דף ט' ע"ב, מגן אברהם סימן תכ"ט ס"ק א' ופרי מגדים שם במשבצות זהב).

אמירת סליחות:

א. [הספרדים] נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים (שר"ע סימן תקפ"א סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק א'), ומנהג בני אשכנז אינו כן (רמ"א שם), וי"א שאע"פ שהאשכנזים אינם נוהגים להשכים לסליחות, מ"מ יש להם להשכים ולהוסיף מ"ח אלול בתורה ובתפילה ולקיים את הפסוק קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה' (מטה אפרים סימן תקפ"א סעיף א', וכן שמעתי ממהרש"א שטרן שליט"א).

ב. זמן אמירת סליחות הוא באשמורת, דהיינו בסוף הלילה, שאז הקב"ה שט בעולם הזה, והוא עת רצון (משנה ברורה בהקדמה לסימן תקפ"א), וי"א שה"ה שאחר חצות לילה הוא עת רצון (אגרות משה חלק ב' סימן ק"ה), ולכן אין לומר סליחות לפני חצות לילה, ומ"מ י"א שהנשים יכולות לומר סליחות לפני חצות [בלי י"ג מידות], כיון שהן צריכות לשון מספיק כדי לטפל עם הילדים ושאר צרכי הבית (דברי שי"ח פרשת כי תבא תשע"ח בשם הגר"ח קניבסקי).

וכבר נהגו בהרבה מקומות שאומרים הסליחות בעוד שכבר היום גדול (ערוך השלחן סימן קפ"א סעיף ד', הליכות שלמה הלכות ומנהגי ראש השנה פרק א' הערה 6 וחזר"ע ימים נוראים עמוד ו'), וכן נהגו בישיבות לומר הסליחות בבוקר אחרי שהאיר היום, משום ביטול תורה, כי בלא זה יגרום לשנות כל סדר הישיבות, ומקיימים משכימים לסליחות בזה שקמים יותר מוקדם, ואומרים סליחות לפני זמן הקבוע בישיבות (גר"ש אלישיב בבאר ישראל הלכות ימים נוראים עמוד כ').

ג. מי שמתפלל כל השנה כוונתיקין, ואין לו אפשרות לומר סליחות קודם התפילה, יתפלל ואח"כ יאמר סליחות, כי אין כ"כ קפידא שיהיו הסליחות קודם תפילת שחרית דוקא (חשוקי חמד מסכת יומא עמוד קפד' וקובץ הלכות פרק ב' הערה ג'), וכן ציבור שאומרים סליחות, ורואים שלא יספיקו לגמור את כולה וגם להתפלל כוונתיקין בזמן, יש להם להפסיק באמצע ולהתפלל כוונתיקין, ואחרי התפילה להמשיך ולגמור את הסליחות (דברי שי"ח פרשת כי תבוא תשע"ח בשם ספר קודש האלולים לה').

ד. סדר תיקון חצות עדיף יותר מאמירת סליחות, ולכן אם אינו יכול לומר שניהם, תיקון חצות עדיף (ברכי יוסף סימן תקפ"א ס"ק ג' ובן איש חי שנה א' פרשת וישלח אות ז').

ה. אם אין מניין באשרי, יאמרו סליחות, וכשיבואו מניין יאמרו ג' פסוקים שבתנ"ך, ויאמרו עליו קדיש באמצע הסליחות (לבוש ואליה רבה סימן תקפ"א ומשנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק ד').

ו. צריך לברך ברכות השחר וברכות התורה קודם אמירת הסליחות, מפני הפסוקים הנאמרים בסליחות, ומי שאיחר לבוא לסליחות, יאמר ברכות התורה (עיין שר"ע סימן מ"ו סעיף ט', משנה ברורה שם ס"ק כ"ז וחזר"ע ימים נוראים עמוד ה'), ויאמר עם הציבור הסליחה שהם אומרים עכשיו, וישלים אח"כ מה שחיסר (דברי שי"ח נצבים וילך תשע"ז ע"פ ספר האלולים קודש לה').

ז. נחלקו הפוסקים אודות מי שאומר סליחות ביחיד, האם יכול לומר את כל הסליחות או שצריך לדלג חלקים של ארמי, באליה רבה (סימן תקפ"א ס"ק ט') כתוב שאין לומר את החלקים שבארמית כשהוא

ביחיד, וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזו"ע (שם עמוד יא) שאין לומר את החלקים שבארמית משום שהמלאכים המביאים את התפילות לפני הקב"ה אינם מבינים ארמית, וגורם את קנאתם, ואילו בשו"ת תורה לשמה (סימן מ"ט) כתוב שאע"פ שאין יחיד אומר הסליחות שנתקנו בלשון ארמית, מ"מ נוסח רחמנא אידכר לן וכו', יחיד צריך לאומרו, ורק בקשת מרנא דבשמיא ומחי ומסי וכו' ידלגם, [וכן מבואר מהמשנה ברורה (סימן תקפ"א ס"ק ד') ע"ש], ומאידך, בכף החיים (בסימן תקפ"א ס"ק כ"ו) כתוב שמותר להגיד כל הסליחות גם החלקים של הארמית, דמה בכך שהמלאכים אינם מבינים, וכך היא דעת הגר"צ אבא שאול (נר ציון מנהגי חודש אלול עמוד פא').

לכו"ע אין היחיד אומר י"ג מידות של פסוק ויעבור, בדרך תפילה ובקשת רחמים, ואם רוצה לאומרם דרך קריאה בעלמא בטעמי המקרא, י"א שרשאי (שו"ע סימן תקס"ה סעיף ה', חזו"ע שם עמוד ז"ך ונר ציון שם עמוד פא'), ואין צריך לאומרם דוקא בטעמים הרגילים, אלא אם יש לו ניגון שבו הוא לומד, יכול לאומרם באותו ניגון, כיון שהעיקר הוא שלא יראה שאומרן דרך תפילה (שו"ת אגרות משה יו"ד חלק ג' סוף סימן כ"א), ומאידך, י"א שאינו רשאי לאומרם אף בטעמים הרגילים, ורק אם אומרם בלשון תרגום, רשאי (בן איש חי שנה א' פרשת כי תשא אות ט').

ח. מי שאומר סליחות עם ציבור, ולא סיים לומר את הוידוי כשהציבור התחילו לומר את הי"ג מידות, יפסיק באמצע הוידוי ויאמר י"ג מידות עם הציבור או שישלים את הוידוי ויאמר את הי"ג מידות עם טעמים (עוד יוסף חי להגר"ח שנה ראשונה פרשת כי תשא אות ח' ושו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן י"ב אות א'), אך אם הוא באמצע אל מלך יושב וכו', מותר לו להמשיך ולגמור את הי"ג מידות, ואינו נחשב שאומר ביחידות (שו"ת תורה לשמה סימן צ"ו, ועיין בן איש חי שנה א' פרשת כי תשא אות ד' וכף החיים סימן קל"א ס"ק כ"ד).

ט. אסור להזכיר י"ג מידות בלא כוונה (ברכי יוסף סימן תקפ"א ס"ק ד', שערי תשובה שם ס"ק א' וכף החיים סימן קל"א ס"ק כ"א).

י. אם יש חתן או אחד מבעלי הברית בבית הכנסת בשעת אמירת הסליחות, י"א שאומרים כל הוידוי והסליחות [ובכללם אנשי אמונה וכו' ותמהנו מרעות וכו'], חוץ מנפילת אפים [דהיינו מדלגין מלדוד אליך ה' נפשי אשא וכו' עד סוף הסליחות, וממשיכים שומר ישראל (נר ציון שם ומחזור לראש השנה הוצאת שער בנימין), וי"א שמדלגין כנ"ל אך אומרים אתאנו לחלות (מחזור ליוורנו ומנהג יוצאי דמשק בארגנטינה)], ויש מקומות שלא נהגו לדלג כלל (כך מובא במחזור שער בנימין שם ובדברי שי"ח פרשת כי תבא תשע"ח בשם ספר קודש האלולים לה').

הכרזת ראש חודש תשרי:

נהוג שלא לומר את ברכת החודש בשבת שלפני ראש חודש תשרי, משום שנאמר (תהלים פרק פ"א פסוק ד') תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ודרשו במסכת ראש השנה (דף ח' ע"א) איזהו חג שהחודש [הלבנה] מתכסה בו, הוי אומר זה ראש השנה, ולכן אין מכריזים על בוא חודש תשרי כדי שיהיה מכוסה (מגן אברהם סימן תי"ז ס"ק א').

ערב ראש השנה

סליחות:

נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים (ש"ע סימן תקפ"א סעיף א' וסעיף ג'), ואע"פ שלא אומרים תחנון באותו היום¹, אפ"ה תקנו לומר תחנון בסליחות שבערב ראש השנה, מפני שרוב הפעמים מסיימים קודם עלות השחר, ולכן אם הגיעו לאמירת וידוי אחר עלות השחר [קודם הנץ החמה], רשאים לומר תחנון שבסליחות (משנה ברורה שם ס"ק כ"ג, כף החיים שם ס"ק ע"ג וחזו"ע ימים נוראים עמוד מו').

התרת נדרים:

- א. בערב ראש השנה נוהגים להתיר נדרים, משום שמובא בגמרא במסכת נדרים (דף כ"ג ע"ב) הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרים שאני עתיד לידור יהיו בטלים, ולפי שזרזין מקדימין למצוות לכן נהגו כבר בערב ראש השנה לעשות התרת נדרים, בה מתירים את נדרי העבר ומוסרים מודעה על נדרי העתיד, (של"ה ריש מסכת יומא), ועוד יש רמז לכך בפסוק (במדבר פרק ל' פסוק ג') לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה - סופי תיבות [מתחילת הפסוק] אלול, (חזו"ע שם עמוד מב').
- ב. יש מקדימים לעשות התרת נדרים ארבעים יום לפני ראש השנה וארבעים יום לפני יום כיפור, שכן בזהר (פרשת פקודי) מובא, שאדם שהתחייב נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה, נשאר בנידויו במשך ארבעים יום, וכתוצאה מכך תפילתו אינה נשמעת במשך זמן זה, וחוזרים לעשות גם בערב ראש השנה, [בבוקר או בלילה שלפני ראש השנה] (כף החיים סימן תקפ"א ס"ק י"ב, ס"ק י"ט וס"ק צ"ט וקיצור הלכות לחגים מהגר"י שחיבר עמוד 26).
- ג. יש מקפידים לעשות התרת נדרים בפני עשרה מתירים, משום שיש חשש שמא יש יחיד שנדר בחלום או שנידוהו בחלום, ואז יש מצריכים עשרה אנשים לצורך התרה כמובא בשו"ע (יר"ד סימן ר"י סעיף ב' וסימן של"ד סעיף ל"ה), לכן מקפידים שיהיו עשרה מתירים לכתחילה, (כף החיים סימן תקפ"א ס"ק כ').
- ד. יש אומרים שראוי להשתדל שהמתירים יהיו מאלו שכבר הותר נדריהם, לכן כדאי להיות מהאחרונים שעושים התרת נדרים, כך שאלו שיתירו לו כבר הותרו נדריהם, על פי המובא במסכת שבועות (דף י"ד ע"א) שכך היא מידת הדין נוהגת, מוטב יבוא זכאי ויכפר על החייב, ואל יבוא חייב ויכפר על הזכאי, (מקראי קודש ימים נוראים סימן ג').
- ה. יש להקפיד שכל המתירים יהיו גדולים שנתמלא זקנם, מכיון שבדיני תורה אין סומכים על חזקה דרבא, לכן צריך גם סימני גדלות, (שו"ת רעק"א מהדורא קמא סימן ע"ג).
- ו. אין הבעל יכול להתיר נדרי אשתו, ולכן אינו יכול להיות מן המתירים לציבור כשאשתו נמצאת שם (ש"ע יר"ד סימן רל"ד סעיף נ"ז וש"ך שם ס"ק ע' ובן איש חי שנה ב' פרשת צו סוף אות ז'), ולכן יש להזהיר, שמי שאשתו נמצאת בעזרת נשים וכדומה בשביל התרת נדרים, שלא יהא מהשלשה המתירים את הנדרים, ואף אם יש שלשה בלעדיו שיושבים להתרת נדרים, יתנה ויאמר שבא להתיר לכל הקהל חוץ מלאשתו (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק א' תשובה י').

¹ אף שלא אומרים תחנון באותו יום, מ"מ במנחה שפניו נופלים ואומרים וידוי (בן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות ב').

ז. אם האשה אינה יכולה ללכת להתיר את נדריה, תמנה את בעלה לשליח להתיר את נדריה בערב ראש השנה [ותאמר לו אני מתחרטת על כל הנדרים ושבועות, ואתה תהיה שלוחי, ותלך לפני הב"ד להתירם], ויבקש מהמתירים את נדריו להתיר גם את נדריה (שו"ת רב פעלים או"ח סימן ל"ד), [ושליחות להתיר נדרים מועילה רק לבעל הנעשה שליח להתרת נדרי אשתו, מפני שאשתו כגופו, אבל בסתם אין שליחות להתרת נדרים (שו"ע יו"ד סימן רכ"ח סעיף ט"ז)], ויש שהורו שאינה צריכה לעשות כן, ותסמוך על אמירת כל נדרי בערב יום הכיפורים (ע"פ הגר"א וייג שליט"א, ועיין שו"ע יו"ד שם), ועיין להלן דין אמירת כל נדרי ביחיד.

הזכרנו לעיל דקיי"ל שאין שליחות להתרת נדרים, והנה בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, ויש הרבה אנשים שנמנעים לצאת מהבית או משום שהם חולים או זקנים או משום שהם בבידוד, ואינם יכולים לעשות התרת נדרים בפניהם, יש להתיר לעשות התרת נדרים דרך הטלפון [דהיינו, שהחכם המתיר ישמע את הקול דרך הטלפון], דהנה עיין בשו"ת שבט הקהתי (יו"ד סימן רל"ט) שמתיר לעשות התרת נדרים דרך הטלפון לכתחילה, וגם אם לא נקבל את דבריו, מ"מ עיין בפתחי תשובה (יו"ד סימן רכ"ח ס"ק ט') שכתב שבשעת הדחק ניתן להקל לעשות התרת נדרים על ידי שליח, וכן עיין בט"ז (שם ס"ק כ') שהביא דברי הב"י בשם הרשב"א דס"ל דאפילו דקיי"ל שא"א להתיר נדר ע"י שליח, מ"מ ע"י כתב שרי, דכתב ידו עדיף משליח ע"ש, וטלפון לכאורה דומה לכתב, ושיחת וידיאו בוודאי עדיף טפי מכתב, [כמבואר בשו"ת בית יצחק במפתחות לגבי ציווי הבעל לגרש את אשתו] אבל סוף סוף, בפניו לא הוי.

מיהו מותב הדיינים צריך להיות שלושה דיינים במקום אחד, והנה מי שנמצא בבידוד בערב ראש השנה אך ייצא מהבידוד במהלך עשרת ימי תשובה, לא יעשה התרת נדרים ע"י הטלפון, שהרי יש שלכתחילה נוהגים לעשות כן בעשרת ימי תשובה, אך מי שלא יוצא מהבית כלל, אז יעשה כנ"ל, [ויש להסתפק באופן שעומד במרפסת ויש ג' אנשים למטה ברחוב האם נחשב בפניו].

ח. יחיד המתפלל ביום כיפור בביתו, כגון חולה, [או שנמצא בבידוד בתקופת מגיפת קורונה], יאמר בכל נדרי רק את הנוסח של התרת נדרים להבא, דהיינו מסירת מודעא, ולא התרת נדרים שעברו, ועכ"פ, אם אמר את כל הנוסח, ידע שלא הועיל אלא לנדרים שיבואו ולא להתיר נדרים שעברו (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ט"ז תשובה ה').

ט. מופלא הסמוך לאיש, [דהיינו ילד מגיל 12 ומעלה וילדה מגיל 11 ומעלה], שנדרים חלים אם מבינים את ענין הנדרים, יש שהורו שאין צריך לערוך עבורו התרת נדרים בערב ראש השנה (הליכות שלמה ראש השנה פרק א' סעיף י'), ויש שהורה שאם רצונו בכך יש לערוך עבורו התרה (חוט שני ראש השנה פרק י"א הערה ג').

ברכת האילנות:

א. איתא בגמרא במסכת ברכות (דף מ"ג ע"ב) היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרחים, מברך ברוך אתה ה' אמ"ה, שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות, ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם, וכך נפסק בשו"ע (סימן רכ"ו סעיף א').

ב. זמן הברכה בימי ניסן, ואם לא בירך בשעת הראייה הראשונה, רשאי לברך בעת שרואה פעם נוספת כל עוד לא יצאו הפירות (מאמר מרדכי סימן רכ"ו ס"ק א' ומשנה ברורה שם ס"ק ה').

- ג. י"א דיומי ניסן הוא בדוקא, ולכן מקומות שפריחת האילנות בתשרי או בחשון [כגון בארצות דרום אמריקה או דרום אפריקה], אינם רשאים לברך ברכה זו בשעת פריחתם (כן כתב לי מהרש"א שטרן ביום כ"ד אדר תשע"ח ע"פ החתם סופר בחידושו על השו"ע כאן), אך י"א שאינו בדוקא, ולכן רשאים לברך ברכה זו בשעת פריחתם, שלא דברו חז"ל אלא בהווה, ולכן במקומות אלו יש לברך ברכה זו בתקופת חודש תשרי (עיין משנה ברורה ס"ק א', שו"ת הר צבי חלק א' אר"ח סימן ק"ח, מנחת יצחק חלק י' סימן ט"ז, חזון עובדיה פסח עמוד כה' וכך שמעתי מהגר"י גנס ומהגר"י הילל שליט"א).
- ד. אינו מברך אלא פעם אחת בשנה, ולכן אם בירך פעם אחת, שוב אינו מברך אף אם רואה עצים שונים בכל פעם (ב"י סימן רכ"ו בשם המרדכי מסכת ברכות סימן קמ"ח ושו"ע שם), ומי שבירך בארץ ישראל בניסן, ואח"כ נסע למדינות שזמן פריחת האילנות היא בחודש תשרי, אין לו לחזור ולברך שוב ברכת האילנות עד ניסן הבא (מנחת יצחק שם, פסקי תשובות אות ב', מו"ר הגר"ב דין במכתב ששלח לנו ביום כ"ה אדר תשע"ח ומהרש"א שטרן שליט"א במכתב הנ"ל), מיהו, מי שבירך בתשרי במדינות שזמן פריחת האילנות היא בחודש תשרי, ואח"כ נסע לארץ ישראל, ישוב לברך בניסן, והיינו טעמא, י"א מכיון שבריאת העולם החלה בניסן, [שעל כן ברכת החמה היא בניסן], א"כ יוצא שמה שבירך בתשרי בחו"ל, היה על השנה הקודמת, שכבר ברכו בארץ ישראל בניסן, ולכן יברך בניסן בארץ ישראל, ובתשרי לא יברך אף אם יהיה בחו"ל (ווי העמודים וחשוקיהם, גיליון נ"א, מ"א, בשם הגרא"ל שטיינמן), וי"א שצריך לברך שוב בחודש ניסן, כי ארץ ישראל היא עיקר העולם, והכל אחר ארץ ישראל (הגר"ח קנייבסקי שם).
- ה. על הנזהר בברכת האילנות, עליו נאמר (בראשית פרק כ"ז פסוק כ"ז) ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', ויתן לך האלקים וכו' (אליה רבה סימן רכ"ו סעיף א').
- ו. יתר דיני ברכת האילנות בהרחבה, עיין במנחת שאול על הלכות פסח.

תקיעת שופר בערב ראש השנה:

- א. בערב ראש השנה אין תוקעים בשופר (שו"ע סימן תקפ"א סעיף ג'), כדי לערבב את השטן שיחשוב שכבר עבר יום הדין (מגן אברהם שם), ועוד כדי להפסיק בין תקיעות של רשות לתקיעות של חובה (לבוש, ט"ז ומגן אברהם שם).
- ומ"מ יש מתירים לתקוע בשופר בערב ראש השנה בחדר סגור, דהואיל ואין תוקעים בבית הכנסת, יש בזה ערבוב השטן (אליה רבה סימן תקפ"א סעיף ד').
- ואפשר שכל הדין הזה הוא רק למנהג האשכנזים שמתחילים לתקוע בשופר בראש חודש אלול, כמו שכתב הרמ"א (שם סעיף א'), אבל למנהג הספרדים שלא תוקעים מראש חודש אלול, א"כ אין ענין לא לתקוע בערב ראש השנה.
- ב. י"א שיש ליזהר מלתקוע שופר בלילות, אפי' לשם לימוד, משום שהשופר מעורר דינים, ואין לעורר דינים בלילה (עיין ערוך השלחן סימן תקפ"א סעיף י"ב), וי"א שלכתחילה אפשר לתקוע שופר בלילה (הגר"א הלוי דינר בעלון מים חיים גליון 445 בשם הגר"ח קנייבסקי).

תענית בערב ראש השנה:

- א. למרות שעל פי המובא במדרש (ויקרא רבה פרק ל' פסוק ז') רק גדולי הדור נהגו להתענות בערב ראש השנה, מכל מקום כל אדם רשאי להתענות ואין בזה משום גאווה, כי בדבר של צער [כגון תענית] כל אדם רשאי לנהוג כגדול, ועוד, כי כל אדם רשאי להתענות על חטאיו (ב"י ושו"ע סימן תקפ"א סעיף ב', ערוך השלחן שם ס"ק ט' ובקיצור הלכות לחגים מהגר"י שחיבר עמוד 26), [וכן במחזור חמדת ישראל למהרש"ו (חלק ב' עמוד קצב) כתב שהוא ואביו מהרח"ו נהגו להתענות כל ימיהם, ומ"מ נראה שכיום הספרדים לא נהגו להתענות בערב ראש השנה, ובשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, נראה שאין להתענות, עיין משנה ברורה (סימן תקע"ו ס"ק ב')]. ומטעם זה, י"א שהנוהגים להתענות בערב ראש השנה או בעשרת ימי תשובה אינם צריכים לקבל את התענית במנחה שלפניו (עיין שו"ע סימן תקס"ב סעיף ב'), משום שכל מטרת תעניות אלו אינם אלא לצער ולתשובה, וכיון שכן אין צריך קבלת תענית (טור שם בשם אבי העזרי), ועוד שתעניות אלו מקובלים ועומדים מכח המנהג (מגן אברהם שם ס"ק ד'), וי"א שיש לקבל את התענית מאתמול בסוף תפילת מנחה (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ב' תשובה א').
- ב. יש נוהגים לטעום בערב ראש השנה קודם עלות השחר לפני התחלת התענית, לפי שהגויים מתענים בערבי חגיהם, לכן נהגו לטעום לפני התענית שלא יהיה חשש משום לא תלכו בחוקות הגויים, (רמ"א סימן תקפ"א סעיף ב' בשם המהר"ל), אך אם הלך לישון בלילה שינת קבע, וקם משנתו קודם עלות השחר, אסור לו לאכול ולשתות, ורק אם קודם שהלך לישון עשה תנאי שבדעתו לאכול ולשתות קודם עלות השחר, [הריני מתכוון לאכול ולשתות קודם עמוד השחר], רשאי לאכול ולשתות, [והאשכנזים מקילים לשתות אף בלא תנאי, אבל לכתחילה יעשו תנאי], (שו"ע ורמ"א סימן תקס"ד סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ו'), ומ"מ על פי הסוד אין לאכול בכלל לפני התפילה, ורק לשתות, שרי (באר היטב סימן תקפ"א ס"ק י"ב, בן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות א', כף החיים שם ס"ק ס"ט בשם הזוהר וכתבי האר"י, ומנחת שאול הלכות פורים), ולכן רק בשעת הדחק יש להקל כנ"ל, [ועיין עוד להלן בדיני צום גדליה].
- ג. הנוהגים להתענות בערב ראש השנה, י"א שאינם משלימים את התענית עד הלילה (רמ"א סימן תקפ"א סעיף ב'), משום שצריך להוסיף מן החול על הקודש, לכן אין להשלים את התענית בערב ראש השנה (לבוש ומגן אברהם ס"ק י'), ועוד כדי שלא יכנס ליום טוב כשהוא מעונה (מטה אפרים סעיף ל"ח). י"א שמתענה עד חצות או עד זמן מנחה גדולה (ביאור הלכה סימן תקס"ב סעיף ב' ד"ה עד שיצא), וי"א שהנוהגים להתענות בערב ראש השנה יסיימו את תעניתם אחר פלג המנחה, כלומר שעה ורבע לפני הלילה, מכיון שפלג המנחה הוא תחילת השקיעה, הרי זה נחשב כהשלמת התענית, (מגן אברהם סימן תקס"ב ס"ק ה'). ומאידך יש אומרים שמ"מ יותר נכון להמתין עד צאת הכוכבים (כף החיים סימן תקפ"א ס"ק ט"ב וס"ק ט"ג).
- ד. הנוהגים להתענות בערב ראש השנה ולא להשלים עד הלילה, [וכן בשאר התעניות בימי הסליחות שבהם אין משלימים את התענית עד הלילה (שו"ע סימן תקס"ב סעיף ב')], י"א כי היחיד אומר תפילת ענינו בברכת שומע תפילה ומדלג על התיבות ביום צום תענית הזה, לפי שסתם תענית הוא יום שלם (ט"ז סימן תקס"ב ס"ק א' ופרי מגדים משבצות זהב שם ס"ק א'), וי"א שאין צריך לדלג על מילים אלו, אלא אומר את נוסח תפילת ענינו במלואו, כי אין כל חשש באמירת תיבות אלו שהרי סוף כל סוף הוא התענה (מחצית השקל שם ס"ק ג').

ה. אם חל ברית מילה בערב ראש השנה, יכולים לאכול (רמ"א סימן תקפ"א סעיף ב'), וכן יש פוטרים את עצמם מתענית ע"י השתתפות בסעודת מצוה (משנה ברורה סימן תקס"ח ס"ק ט"ז וס"ק י"ז), כמו סיום מסכת וכיוצא (משנה ברורה שם ס"ק ט'), וכך נוהג הגר"ח קניבסקי, שמיד אחרי התרת נדרים, מסיים מסכת [קידושין, שהוא חצי הש"ס], וע"י זה פוטר מתענית של ערב ראש השנה את כל המשתתפים (דברי ש"ח פרשת נצבים תשע"ח), והנוהגים לקבל את התענית מאתמול בסוף תפילת מנחה [כשיטת הגר"צ אבא שאול כנ"ל], טוב לעשות התרה לפני שאוכלים, (עיין רמ"א סימן תקס"ח סעיף ב' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"א).

הליכה לבית הקברות:

- א. בערב ראש השנה נוהגים ללכת לבית הקברות ולהשתטח שם על הקברים, לרמוז לאדם שהרי הוא נחשב כמת אם לא ישוב מדרכו הרעה (שר"ע או"ח סימן תקע"ט סעיף ג' ורמ"א סימן תקפ"א סעיף ד'), ועוד, כדי שהמתים יבקשו רחמים עלינו מאת הבורא, כמבואר בגמרא במסכת תענית (דף ט"ז ע"א).
- ב. מובא במהרי"ל (הלכות תעניות), כי יש ללכת דווקא לקברי צדיקים, כי שם התפילה מקובלת לרצון, לפי שיש שם קדושה וטהרה, ויכוון בתפילתו לעורר את זכות הצדיקים שיהיו מליצי יושר בעבורנו ביום הדין, ויש נוהגים [כך נהגו במדינת ארגנטינה] ללכת גם לקברי קרוביו [אביו או אמו].
- ג. ו"א שההולכים בערב ראש השנה להשתטח על קברי צדיקים, יכוונו בתפילתם לעורר את זכות הצדיקים שיהיו מליצי יושר עבורנו ביום הדין, אך לא תהיה בקשתו אל הצדיקים עצמם, כי המפנה בקשתו אל הצדיקים עצמם נכנס בחשש איסור משום ודורש אל המתים (חזו"ע שם עמוד נב'), ו"א שיניח ידו השמאלית על המצבה, ויאמר אלה הדברים, אני פלוני בן פלוני, מבקש מנפש הצדיק עליו השלום, שתתפלל לפני הקב"ה, ותבקש רחמים עלי, כי יקבל תפילתי, ויתן לי שא לתי, ואח"כ יעמוד ליד המצבה, ויאמר שם את בקשתו (הגר"ח בספר חוקי הנשים פרק מ"ח עמוד 134), וכן יכול להשתטח על קבר הצדיק, ויאמר, הריני מבקש מנפש הצדיק הקבור פה שתתפלל עלי לפני הקב"ה כך וכך (בן איש חי שם פרשת נצבים אות ב'), וכן ה"ה לאשה (חוקי הנשים שם).
- ד. יש נשים שנהגו שלא לילך לבית הקברות להתפלל בימי נדתה (פתחי תשובה יו"ד סימן קצ"ח ס"ק י"ט, משנה ברורה סימן פ"ח ס"ק ז', כף החיים שם ס"ק י"ב בשם החיי אדם, שיעורי שבט הלוי סימן קצ"ה סעיף י"ז אות ה' וספר מראה כהן עמוד פז'), ואם נסעה להתפלל על קברות אבותיה במקום רחוק, ופתאום נטמאה, וקשה לה לחזור לביתה, ו"א שמותר לה ללכת לקברים (ספר שלחן מלכים דיני נדה ויולדת ס"ק ה'). יש אומרים כי גם אשה שלא טבלה לנידותה, ונוהגת לא ללכת לבית הקברות בזמן נידותה, רשאית ללכת בערב ראש השנה לבית העלמין ולהתפלל על קברי הצדיקים וקרוביה, כדי שלא תהיה שרויה בעצב על כך שאינה יכולה להתפלל על קברי הצדיקים [וקרוביה] בערב יום הדין (פני ברוך סימן ל"ז אות ז'). ומאידך, בספר טהרת הבית (חלק ב' עמוד ר"ו) כתוב שנשים שאינן נמנעות מללכת לבית הכנסת בזמן שאינן טהורות, ה"ה שרשאות להקל ללכת גם לבית הקברות, ואף הנוהגות להחמיר, לא החמירו אלא בימי ראייתן ממש, אבל בימי ספירת שבעה נקיים יש להקל [ולא כמבואר בכף החיים שם], וכל הזהיר וזריז במצוות, מאריך חיים (כף החיים סוף סימן פ"ח, ועיין באריכות בספר מנחת שאול הלכות נדה עמוד קז').

יש נשים שנהגו שלא להיכנס לבית הקברות בימי עיבורן (שו"ת מנחת יצחק חלק י' סימן מ"ב אות ב' וספר מנחת שאול הלכות נדה עמוד סזז').

הנהגות והכנות לקראת ראש השנה:

א. למרות שערב ראש השנה הוא ערב יום הדין, מכל מקום מכבסים בו, מסתפרים, מתרחצים ומכינים את הבית לחג כבכל ערב יום טוב (שו"ע סימן תקפ"א סעיף ד'), וכן מחתכין את הצפרנים (כף החיים שם ס"ק פ"א), שע"י הנהגות אלו אנו מראים שאנו בטוחים בחדש ה' שיוציא לצדק משפטנו בעת הדין בראש השנה (משנה ברורה שם).

ב. טוב להסתפר לפני חצות, (בן איש חי פרשת נצבים אות ג', ועיין משנה ברורה סימן תקל"א ס"ק ב' ובשער הציון שם בשם הפרי מגדים), [ואין נכון להסתפר לפני כ"ט אלול (אגישמקע ווארט פרשת נצבים ראש השנה ע"פ הגר"ח קניבסקי)].

ג. הגברים יש להם לטבול בערב ראש השנה (רמ"א סימן תקפ"א סעיף ד', בן איש חי שם אות ג'), ובשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, ויש הרבה שאינם יכול לטבול במקווה בערב ראש השנה, ישפכו עליו ט' קבין של מים, [עיין להלן בדיני ערב יום כיפור].

עיקר זמן הטבילה הוא לאחר חצות היום, ועכ"פ לא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק כ"ו וכף החיים סימן תר"ו ס"ק ב"ן).

יש טובלים חמש טבילות, טבילה ראשונה יכוין בה בשביל טהרה, ושניה יכוין בה לתיקון הכעס, ושלישית למתק הדין והגבורה בחסדים, ורביעית לפשוט מעליו בגדי החול ויכוין בזה ג"כ תכלה שנה וקללותיה, וחמישית לקבל עליו הארת קדושת יום הזכרון ויכוין בזה תחל שנה וברכותיה, (בא"ח שם). והנשים יש אומרים שאין להן לטבול אף בערב יום כיפור, כי אינן יכולות להידמות למלאכים, וטבילה זו לא שייך לגבייהו (ספר המנהגים עמוד קו'), ויש אומרים שגם הנשים טובלות משום תשובה (משנה ברורה סימן תר"ו ס"ק י"ז, בן איש חי פרשת נצבים אות ג' וכף החיים סימן תקפ"א ס"ק פ"ד), [ואשה ששמשה בתוך שלשה ימים, צריכה לכבד ביתה בחמין קודם הטבילה, אם לא שהיא סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה, שאז רגילות להתעבר, ואם תכבד, יש לחוש להשחתת זרע (משנה ברורה סימן תר"ו ס"ק כ"א)].

במקומות שאף הנשים טובלות בערב ראש השנה, י"א שאף הבתולות צריכות לטבול (בן איש חי שנה א' פרשת וילך אות ח' וכף החיים סימן תקפ"א ס"ק פ"ד), וי"א שבתולות, גרושות ואלמנות לא תטבולנה, מחשש הכשלות בחטא, שהרי לאחר טבילתם יסור מהן איסור נידות (חז"ע ימים נוראים עמוד ס'). וכן נשים נשואות העומדות בספירת שבעה נקיים, אין להן לטבול כדי לא לגרום מכשול (חזון עובדיה שם, שיעורי שבט הלוי נדה עמוד רנו', נר ציון מנהגי חודש אלול עמוד קיח' וספר מנחת שאול על הלכות נדה עמוד קסח', ועיין בשו"ת רב פעלים חלק ד' יר"ד סימן ט"ז).

ד. יש אומרים שאדם שנצרך לבריות לא ימציא את עצמו לבקש מהבריות בערב ראש השנה, לפי שיש לחוש לסימנא מילתא בראש השנה, שכן אם יבקש מן הבריות יהווה הדבר סימן לעניות במשך כל השנה, (אלף המגן סימן תקפ"א ס"ק ק"כ).

ה. ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ראש השנה, כדכתיב (נחמיה פרק ח' פסוק י') לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, וכתוב (שם פסוק י"ב) וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלוח מנות (כף החיים סימן תקפ"א ס"ק ק"א בשם הפרי חדש).

ו. יזהרו בתפילת מנחה של ערב ראש השנה, כי היא תפילה האחרונה (בן איש חי שם פרשת נצבים אות ב').

ליל ראש השנה

מהות ראש השנה:

הכל נידונים בראש השנה וגזר דינם [בעניני עולם הזה] נחתם ביום הכיפורים (גמרא מסכת ראש השנה דף ט"ז ע"א, ועיין עוד שם בע"ב). ה' דן את כל באי העולם וקובע את גורלם לעתיד. במשפט ה', נידון האדם על כל מעשיו, דיבוריו ומחשבותיו, אם הלך בדרך התורה והמצוות ועבד את בוראו באמונה, או שחלילה, חטא ולא מילא את תפקידו ויעודו הרוחני. התשובה מתקנת את החטאים ומקרבת את האדם לבוראו. בתפילות ראש השנה מצויים קטעים רבים העוסקים בהמלכת ה' על עולמו ועל כל ברואיו. כאשר האדם מכיר בעובדה שה' ברא את העולם, מולך עליו ומנהיג אותו, הוא מתקרב לה'. בכוח של התשובה וההכרה בגדלות הבורא ובמלכותו, לשנות את גזר הדין לטובה.

קבלת יו"ט:

י"א שבראש השנה אין להוסיף מן החול על הקודש כפי שמוסיפים בכל שבת ויום טוב, לפי שראש השנה אינו יום טוב רגיל אלא יומא דדינא הוא, (אלף המגן ריש סימן תקפ"ב בשם שנות חיים), ברם, בגליון הש"ס במסכת יומא (דף פ"א ע"ב) מפרש כי אין לומר שאין כלל תוספת בראש השנה, אלא שמכיון שראש השנה הוא יום הדין ראוי למעט בתוספת ככל האפשר, ואין להוסיף אלא את המינימום, וכדעת האומר שאפילו רגע נחשב תוספת. ולמעשה, מנהג העולם להוסיף מחול על הקודש גם בשיעור הגדול של התוספת (עיין מגן אברהם סימן תקפ"א ס"ק י'), ובפרט כשחל יום ראשון של ראש השנה בשבת, יש להוסיף מחול על הקודש כמו כל שבת.

הנהגות בראש השנה:

- א. בגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת (שו"ע סימן תקכ"ט סעיף א'), משום דביו"ט חייב בשמחה, וזהו ג"כ בכלל שמחה (משנה ברורה שם ס"ק י"ב, ועיין רמ"א סימן תע"א סעיף ג' ומחזיק ברכה שם אות ד'), [ובראש השנה אין מנהג לא ללבוש בגדים שמשולב בהם זהב או שלא לענווד תכשיטי זהב, ורק ביום כיפור יש נוהגים כן, לפי שהזהב מזכיר את עוון העגל, ואין קטיגור נעשה סניגור (הגהות רעק"א לשו"ע סימן תר"י)], אלא דמ"מ לא ילבש בראש השנה בגדי רקמה ומשי כבשאר יום טוב, דיהא מורא הדין עליו, אלא ילבש בגדים לבנים ונאים (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק כ"ה), ואף במקום שלא נוהגים ללבוש לבנים, עכ"פ לא יהיו חשובים כ"כ (כף החיים שם ס"ק ע"ט).
- ב. יזהר שלא יכעוס בראש השנה, דמלבד חומר איסור הכעס שהוא קשה בכל זמן, הנה הוא ביום ראש השנה אינו סימן טוב לאדם, והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השלחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבא בעלה מבית הכנסת, כדי שבבואו ימצא השלחן ערוך והוא לסימן טוב, אך אם נזדמן שבא ולא ראה השלחן ערוך לא יתקוטט עם אשתו ויכעוס, דהכעס הוא סימן רע ביותר אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלב, (בן איש חי שם פרשת נצבים אות ו').

- ג. אם חל יום טוב של ראש השנה בשבת², יש נוהגין לומר שלום עליכם, אשת חיל, ויהא רעוא, אתקיננו סעודתא, ורק פזמון אזמר בשבחין לא נוהגים לאומרו, ויש נוהגים שלא אומרים שלום עליכם ואשת חיל ואזמר בשבחין, ורק אומרים אתקיננו סעודתא (בן איש חי שנה שניה פרשת בראשית אות ל"א ובשו"ת רב פעלים, סוד ישרים חלק סימן י"ג), ויש שנוהגים שאומרים רק קידוש ולא כמו בשאר שבתות השנה (בן איש חי שם ע"פ מה דמבואר באר"י ז"ל), [וכך הוא יוצאי אר"ץ במנהג במדינת ארגנטינה, ועיין מה שכתבנו בהלכות חג הפסח].
- ד. בקידוש ליל שני [ילבש בגד חדש או] מניח פרי חדש על השלחן ואומר שהחיינו, [ואם לובש בגד חדש, לכתחילה יש עדיפות להסמיק את הברכה ללבישה הראשונה, אך גם אם אינו סמוך ממש, ניתן לברך כל זמן שנמשכת הלבישה הראשונה (מהרש"א שטרן במכתב ביום כ' אלול תשע"ח, ועיין ספר ברכת הנהנין לבעל שו"ע הרב פרק י"ב אות ד', בן איש חי שנה א' פרשת ראה אות ו' ואות ט', משנה ברורה סימן רכ"ה ס"ק י"א וס"ק י"ג, ביאור הלכה סימן כ"ב ד"ה בשעת, כף החיים שם ס"ק י' ובסימן רכ"ה ס"ק ל"א ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק ג' תשובה ד')], ואם אין מצוי [בגד או] פרי חדש, עכ"ז יאמר שהחיינו (שו"ע סימן ת"ר סעיף ב').
- ה. כאשר אדם מברך את רעהו בראש השנה, יש אומרים שצריך לברכו בנוסח בשנה טובה ותחתם, כי כוונת הנוסח בשנה טובה, היא בספר שנה טובה (טור סימן תקפ"ב), ויש אומרים שצריך לברכו בנוסח לשנה טובה ותחתם (רמ"א שם, וכן מנהגנו), על פי מה שאמרו חז"ל במסכת ברכות (דף ס"ד ע"א) הנפטר מחברו יאמר לו לך לשלום, ולא לך בשלום, כמו כן המברך את חברו יברכו בנוסח לשנה, ולא בנוסח בשנה. ויש נוהגים לומר תזכה לשנים רבות, וחבירו משיב תזכה ותאריך ימים (נר ציון מנהגי חודש אלול עמוד קפ"א בשם ספר מנחה בלולה, וכך הוא מנהג הספרדים בהרבה מקומות בעולם).
- וכן יש לברך בניו ובנותיו בליל ראש השנה אחר הקידוש קודם נטילת ידים כמו בכל ליל שבת, ובלילה זה בפרט יכוון ביותר, לפי שתפילותיו עושות רושם, ויבקש עליהם שיכתבו ויחתמו לאלתר לחיים טובים ולשלום בשפע טובה וברכה (נר ציון מנהגי חודש אלול עמוד קפ"ו).
- ו. אע"פ שיש אומרים שיש להתענות בראש השנה, לדינא אסור להתענות בראש השנה, אלא אוכלים ושותים ושומחים למרות שהוא יום הדין, לפי שראש השנה נקרא חג, שנאמר (תהלים פרק פ"א פסוק ד') תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ועוד, לפי שראש השנה נקרא מקרא קודש, ודרשו חכמים (שיר השרים רבה פרק ו' פסוק ד') מקרא קודש, קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, (טוש"ע סימן תקצ"ז סעיף א' וכנסת יחזקאל), וכן משום קדושת ראש חודש (שו"ת שאגת אריה סימן ק"א), וטעם נוסף, שכן נאמר מפורשות על ראש השנה (נחמיה פרק ח' פסוק י') לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם (חזו"ע ימים נוראים עמוד פז').
- ז. אם שכח ולא אמר יעלה ויבוא בברכת המזון בסעודה של ראש השנה, אם עדיין לא התחיל ברכת הטוב והמטיב, אומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל וכו' (שו"ע סימן קפ"ח סעיף ו', ועיין במשנה ברורה שם מחלוקת הפוסקים בדיוקים בברכה זו), ואם שכח והתחיל ברכת הטוב והמטיב, דעת השו"ע (שם) שחוזר, אמנם י"א שכיון שאיכא פלוגתא אם יש חיוב סעודה בראש השנה כנ"ל, לא יחזור (כף החיים סימן קפ"ח ס"ק כ"ד), ולדעת האשכנזים יש מחלוקת בדבר למעשה (עיין משנה ברורה סימן קפ"ח

² ובלי ל"ט שני, שהוא מוצ"ש, המנהג הוא שמתפללין מתוך הסידור אף שלא בירכו עדיין ברכת בורא מאורי האש, משום שאין זה הנאה גמורה, דקצת שגורה בפיו, והמחמיר יחמיר לעצמו, אבל אין להורות לאחרים (משנה ברורה סימן תקצ"ט ס"ק א').

ס"ק י"ט ושער הציון שם ס"ק ט"ו, מטה אפרים סימן תקפ"ג סעיף ד', קצור שו"ע סימן מ"ד סעיף י"ד ושו"ת מנחת שלמה חלק ב' סימן ס' אות כ"ז).

ח. תה"מ אינו ראוי בשני לילות של ראש השנה, למרות זאת, אם רואה שקשה לו, ישמש ויטבול בבוקר, כדי שלא יבא ח"ו לידי טומאת קרי, וכל אינש ידע בנפשיה, (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק כ"ו ובן איש חי פרשת ניצבים אות ט'). ואם חל ליל הטבילה בראש השנה, יש אומרים שמותר, אך אם מוחלת ומוותרת, רשאי לסמוך על זה [אם כבר קיים פריה ורביה], (שו"ת מעיל צדקה סימן מ"ג), ויש אומרים שחייב לקיים עונתו, והמתחסד לדחות את התשמיש, הרי זה חסידות של שטות, ואם הוא נוהג לטבול בערב ראש השנה, יחזור ויטבול שנית בשחרית (משנה ברורה שם, בן איש חי שם וחזון עובדיה ימים נוראים עמוד סא').

מנהגים לסימנא מילתא:

- א. בסעודות [הלילה] בראש השנה, נוהגים לאכול [ולהראות] מאכלים מיוחדים, לסימן שתתחדש עלינו שנה טובה, שכן סימנא מילתא (גמרא מסכת הוריות דף י"ב ע"א, כריתות דף ע"א ע"א ושו"ע סימן תקפ"ג סעיף א'), ויש מנהגים שונים איך לבצע מנהג זה, יש נוהגים לאכול את הסימנים רק בלילה הראשון [אלף המגן (סימן ת"ר ס"ק ט') בשם הבני יששכר, וכן כתב הגר"י שחיבר בספר קיצור הלכות לחגים (עמוד 28) שכך הוא מנהג חלב], ויש נוהגים בשתי הלילות (שערי תשובה סימן תקפ"ג בשם האליה רבה ובן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות ד'), ויש שנוהגים בשתי הלילות, אך הלילה השני מקצרים וממהרים (ועליהו לא יבול חלק א' עמוד רח' בשם הגרשז"א). יש נוהגים לעשות את הסדר גם ביום ר"ה בשחרית (מטה אפרים סימן ת"ר ס"ק י"ד ובן איש חי שם סוף אות ד'). יש נוהגים ליטול ידיים ואח"כ לאכול את הסימנים (מטה אפרים סימן תקפ"ג ס"ק א' ובן איש חי שם), ויש נוהגים לאכול את הסימנים לפני נטילת ידיים (הגר"י שחיבר שם עמוד 27), וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו.
- ב. מובא בפוסקים כי יש לאכול בראש השנה בשר שמן ושאר מיני מתיקה, על פי הנאמר בנחמיה (שם) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו', והמדובר הוא על ראש השנה כמובא בתחילת הפרשה, וטעם נוסף, לסימן טוב שתהיה שנה מדושנת ומתוקה (רמ"א סימן תקפ"ג סעיף א' ושו"ע הרב שם סעיף ד'). אך יש אומרים כי אין לאכול בשר שמן בראש השנה, כדי שלא יבוא חס ושלום לידי טומאת קרי, שכן בשר שמן עלול לגרום לכך, (יסוד ושורש העבודה).
- ג. יש נוהגים בראש השנה לאכול ראש של איל, לסימן טוב שנהיה לראש ולא לזנב, וגם זכר לאילו של יצחק, (שו"ע סימן תקפ"ג סעיף ב'), אך אין לאכול ראש של עז, על פי המובא בזוהר (פרשת שמני וזוהר חדש פרשת תולדות) שעז רומז על דין קשה, ולכן לא יאכלנו בראש השנה שכן סימנא מילתא, (בא"ח שם אות ד').
- ד. יש נוהגים לאכול דגים בראש השנה, לסימן טוב שנפרה ונרבה כדגים (שו"ע הרב סימן תקפ"ד סעיף ב' ומשנה ברורה סימן תקפ"ג ס"ק ה'), אך יש סוברים שאין לאכול דגים בראש השנה, שכן דג הוא מלשון דאגה (ברכי יוסף שם), ובראש השנה שחל בשבת, נראה, שמי שאוכל דג בכל שבתות השנה, גם בשבת זו יאכל דג, וזכות המצוה יגן בעדו שלא ידאג.
- ה. יש נוהגים לאכול אתרוג בליל ראש השנה, כדי לבקש ביום הדין שנזכה לקיים מצות אתרוג כהלכה, וגם כדי לתקן את חטאו של אדם הראשון שאכל בראש השנה מעץ הדעת, שלדעות מסוימות הוא עץ האתרוג, (טור סימן תקפ"ד וחזו"ע שם עמוד צט').

- ו. יש נוהגים בראש השנה לשתות משקה עשוי דבש, על שם שנאמר בנחמיה (שם) לכו... ושתו ממתקים, (ש"ע הרב סימן תקפ"ד סעיף ד'), וי"א שאין לאכול דבש בראש השנה כלל, ואף תפוח שאוכלים בליל הסדר, אין לאוכלו בדבש, אלא בסוכר (עיין בן איש חי שם אות ד').
- ז. יש נוהגים לאכול קישואים בליל ראש השנה, לפי שקישואים מקררים ומונעים מטומאת קרי (כף החיים שם ס"ק ט"ו).
- ח. יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בראש השנה, לפי שאגוז בגימטריא חטא, (רמ"א סימן תקפ"ג סעיף ב').
- ט. יש מקפידים שלא לאכול שום בראש השנה, לפי ששום מרבה רוק וריר הגורמים להפרעות בתפילה, (קצה המטה סימן תקפ"ג אות י"ז), ויש שלא מקפידים (כף החיים שם ס"ק כ"ו).
- י. לא יאכלו בראש השנה דבר חמוץ ולא תבשיל מבושל בדבר חמוץ, וכן יזהרו מפירות חמוצים הן רימונים הן ענבים הן אגסים [כשאינם מתוקים], וכתב במטה אפרים דה"ה שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בישולו (בן איש חי שם פרשת נצבים אות ה' וכף החיים סימן תקפ"ג ס"ק י"ח), ולערבב לימון ושאר דברים חמוצים או מרים בתבשיל ובמשקה, י"א שכל שאין נהפך כל התבשיל לחמוץ או מר, אלא נותן טעם טוב, אין חשש כלל, וטיבול במלח יוכיח (פסקי תשובות שם הערה 33).
- יא. ע"פ הסוד אין לאכול [ולהעלות על השלחן] ענבים שחורים [אע"פ שהם מתוקים] בראש השנה, אבל ענבים לבנים, אדרבה, סימן טוב הם (כף החיים שם ס"ק כ"א).
- יב. האוכלים תמרים ורימונים, יברכו בורא פרי העץ על התמרים ולא על הרימונים, כי התמרים קודמים, [וכך הוא מנהג אר"ץ, (הגר"י שחיבר בספר קיצור הלכות לחגים עמוד 27)]. ובפירות אלו יש לזהר מתולעים, כי בתמרים יבשים מצוי נגיעות של חרקים מסוגים שונים, כגון חיפושיות שנדבקים לבשר הפרי, ונראית כחלק ממנו, וכן זוחלים שונים [צבע לבנבן, ורדרד], ובתמרים לחים אין כ"כ הרבה נגיעות. וכן הרימון נתקף מחרקים ומזיקים שונים, הן הכנימות מגן שיושבות על קליפת הפרי, והן בזחל שחודר לתוך הפרי ומותיר נקב שנראה ברור.
- יג. יש נוהגים לקנות בערב ראש השנה סכין חדש ולהשחילו, והוא מסוגל לפרנסה (ספר סגולות ישראל אות ר'), והחווה מלובלין היה מחלק למקורביו סכינים בראש השנה לסגולה לפרנסה טובה, וכמו שאומרים חותך חיים לכל חי, וכמו שכתוב פותח את ידיך, שהוא סופי תיבות חת"ך, שהוא השם של מלאך הממונה על הפרנסה (ספר מנהג תורת ישראל סימן תקפ"א אות כ').
- יד. יש אומרים כי גם המקפידים במשך כל ימות השנה לטבול את פרוסת המוציא במלח, מכל מקום בראש השנה יטבול את פרוסת המוציא בדבש או בסוכר, לפי שכן הסיבה שבכל סעודה טובלים את פרוסת המוציא במלח היא, משום שהאכילה דומה לקרבן והשולחן דומה למזבח, וכבר נאמר על כל קרבן תקריב מלח, ומכיון ש"א שמותר למלוח בשר גם בסוכר (שיטת הלק"ט), לכן לשיטתו אפשר לטבול את המוציא גם בסוכר או בדבש שדינו כסוכר לפחות בראש השנה שנהגו לאכול בו דברים מתוקים לסימן טוב, מיהו לדידן דקיי"ל שאין למלוח בשר בסוכר (עיין ש"ע יו"ד סימן ס"ט סעיף ג'), א"כ לא יטבל בדבש לבד בלתי מלח תחילה (משנה ברורה סימן תקפ"ג ס"ק י"ט, וכף החיים שם אות ד').

יום ראש השנה

הנהגות ביום ראש השנה:

- א. יש מקפידים לקום משנתם בראש השנה לפני עלות השחר, לפי שבשלוש השעות הראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ודן את כל באי עולם, (בן איש חי שנה ראשונה פרשת נצבים אות י"א וכף החיים אות ל"ט).
- ב. אדם שלבו חלש, רשאי לשתות תה או קפה לפני התפילה (משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק כ"ב), אבל אם רוצה לשתות כדי שלא יהיה שרוי בתענית עד חצות [כמבואר במשנה ברורה (סימן רפ"ח ס"ק א') דבטעימה כל דהו כבר אינו בתענית], י"א שאין ראוי לעשות זאת לפני התפילה, כי אין ראש השנה שווה בזה לשאר המועדים, שהרי יש סוברים שמותר לצום בראש השנה, ועוד משום שיש לחשוש לשיטת רבנו פרץ [בהגהת תשב"ץ] האוסר שתיה, ואפילו מים בלבד, לפני התפילה [ומ"מ לדינא קי"ל בשו"ע (סימן פ"ט סעיף ג') דמים מותר], וביום הדין מדקדקים לחשוש לכל הדעות בהלכה, (זכרון תרועה פרק ו' הערה ג' בשם הגרבי"ז זילבר).
- ג. מן הראוי להתפלל בראש השנה כותיקין³, משום שבימי הדין יש לדקדק בהלכה יותר משאר ימות השנה, ותפילה עם נץ החמה היא חשובה ביותר, ועוד, דהא אין לישון בראש השנה [וכדלהלן], והמתפללים שלא כותיקין ישנים בתחילת היום, ועוד, משום שישנן דעות הסוברות כי אסור לאכול לפני התקיעות [וכדלהלן], וכשמתפללים עם הנץ אין מרגישים צורך לקדש ולאכול לפני התקיעות, (זכרון תרועה פרק ו'), [מיהו אם חושש שיהיה לו הרבה זמן פנוי ויבוא לידי בטלה, עדיף שיתפלל לאחר הנץ החמה ויהיה כל היום בתפילה].
- ד. יש מקפידים שלא לישון ביום ראש השנה, על פי המבואר בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא - דמיך מזליה, [מי שישן בראש השנה - ישן מזלו], (רמ"א סימן תקפ"ג סעיף ב'), ומ"מ בטל כישן דמי, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישון ביום, יתאפק וישן אחר חצות היום, (בן איש חי שם פרשת נצבים אות י"א), [ועדיף לקום לפני עלות השחר על אף שיצטרך לישון לאחר חצות היום, מאשר לקום מאוחר ולא לישון אחר חצות היום (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ד' תשובה ח')], וכן אין הקפדה לא לישון אלא כששוכב לישון על המיטה, אבל המתנמנם בישיבה וכיוצא, אין קפידא בזה (דברי שו"ח ראש השנה תשע"ט בשם הגר"ח קניבסקי בספר טעמא דקרא), ומאידך, יש שלא נהגו להשכים משום כך קודם עלות השחר או הנץ החמה (גרשז"א בספר הליכות שלמה פרק א' סעיף כ"ג).
- ה. אבל תוך י"ב חודש לאביו ואמו, או תוך ל' יום לשאר קרובים, לא יעבור לפני התיבה בימי ראש השנה ויום כיפור (רמ"א י"ד סימן שע"ו סעיף ד' ופתחי תשובה שם, מגן אברהם סימן תקפ"א ס"ק ד', והגר"י שחיבר בספר קיצור הלכות לחגים עמוד 27), ומ"מ כשאין שליח ציבור אחר, לכו"ע רשאי (מגן אברהם שם ונר ציון עמוד קעד'), וכן ה"ה כשאין אחר עדיף ממנו (דרכי משה י"ד שם, שו"ך שם ס"ק י"ד, ט"ז או"ח סימן תקפ"א ס"ק ג' וכף החיים שם ס"ק ל"ג), וכן כשהוא שליח ציבור קבוע ומרוצה לציבור, אין לבטלו (כף החיים שם, נר ציון שם וספר קיצור הלכות לחגים שם).
- ו. קי"ל בשו"ע (או"ח סימן צ"ה סעיף ד' ובסימן קכ"ה סעיף ב') טוב לכוון רגליו בשעה שאומר קדושה עם השליח ציבור, וכתוב באליה רבה (סימן צ"ה ס"ק ו') ובכף החיים (סימן צ"ה ס"ק ט"ז) שיש לעמוד כך עד סיום ברכת

³ ובשנת תשפ"א שמגיפת הקורונה משתוללת בעולם, ויש הגבלה על מספר המתפללים בבית הכנסת, אם יש צורך, אפשר להקדים להתפלל קצת לפני הנץ החמה כדי שיהיה אפשרות ליותר מנינים (עיי' כף החיים סימן פ"ט ס"ק ב' וס"ק ג').

האל הקדוש, ובטעם הדבר כתוב בשו"ת שבט הלוי (חלק ג' סימן ט"ו אות ו') משום שהקדושה מסתיימת בסוף הברכה, וכך נהגו הגרשז"א (ספר הליכות שלמה תפילה פרק ח' דבר הלכה אות ס') והגר"ע יוסף (ארחות מרן פרק ח' סעיף י'), ומאידך דעת הגר"ח קניבסקי (בספר דעת נוטה עמוד שסז) שאין צריך לכוון רגליו אלא עד סוף הקדושה, וע"ש בספר הליכות שלמה שמבואר בדבריו שבראש השנה ויום הכיפורים אף שמאריכין הרבה בברכה שלישית, היכא דאפשר יש להדר כהמצריכים לעמוד כנ"ל עד סוף הברכה, ורק במקום הצורך אינו צריך לכוון רגליו עד סוף הברכה, שיש לסמוך על המקילים.

ז. אם טעה [ואמר האל הקדוש או שדילג על זוכרנו לחיים וכיוצא] או שיש לו ספק אם טעם בתפילות ראש השנה, עיין להלן בדיני תפילות עשרת ימי תשובה.

ח. אם נפטר אדם בראש השנה, יש לקיים את הלוייה בין תפילת שחרית לקריאת התורה, או בין קריאת התורה לתקיעות, כדי שציבור המתפללים יוכל להשתתף במצות הלוייה המת, וגם כדי שקרובי הנפטר יהיו מחוייבים במצות תקיעת שופר אחר הקבורה, (מטה אפרים סימן תקצ"ו סעיף י"ב).

הקבורה נעשית ביום א' של ראש השנה על ידי גויים, וביום ב' של ראש השנה על ידי החברה קדישא (שו"ע אור"ח סימן תקכ"ו סעיף א' – ד'), ויש מקומות שנוהגים אחרת, [יוצאי דמשק בארגנטינה לא קוברים אף ביו"ט שני של גלויות].

ט. כשיש ברית מילה בבית הכנסת, מלים לפני תקיעת שופר, כדי שה' יזכור לנו ברית אברהם ועקידת יצחק, דהיינו, ברית אברהם על ידי המילה, ועקידת יצחק על ידי השופר. ובכל אופן אין לאחר את המילה עד לאחר גמר תפלת מוסף לפי שזריזין מקדימין למצוות, וכן יש חשש שמא תסתיים התפילה בסוף השעה החמישית, ומי שמשהה את מצות מילה זמן הרבה, מראה שמצות מילה בזויה עליו, (אור"ח הלכות ראש השנה בשם רבינו גרשום).

האב חייב למול את בנו כשחל היום השמיני בראש השנה, אפילו אם כתוצאה מכך לא ישמע תקיעת שופר, והיינו טעמא, חדא, שמצות מילה מקודשת ותדירה יותר ממצות שופר, ועוד, שגדול עונשו של המבטל מצות מילה בזמנה, כמובא במסכת נדרים (דף ל"א ע"א), לכן מוטל על האב לקיים מצות מילה בבנו למרות שכתוצאה מכך יתבטל ממצות תקיעת שופר (שדי חמד מערכת ראש השנה ס"ב אות מ"ז).

י. י"א שהמבקשים בקשות פרטיות בראש השנה, דומים הם לכלב שנובח הב הב (תיקוני זוהר כ"ב), ומאידך י"א שאם חל בחול מותר לבקש בקשות פרטיות בראש השנה (חזו"א בארחות רבינו חלק ב' עמוד קפא), וי"א שבזמן התפילה מותר לבקש בקשות פרטיות אף כשחל בשבת, שהרי ימים אלו נתייחדו לתשובה ולרביי תפילות (ילקוט יוסף ימים נוראים עמוד תקכ"א). ובביאור דעת המתירים לבקש בקשות פרטיות, י"א שהוא כדי להראות שאנו מאמינים שהיום הוא יום הדין (ע"פ הרב מאיר צימרוט שליט"א בשם רב ישראל מסלנט והרב אלישיב), וי"א שאע"פ שמותר, ראוי להימנע מזה, כי עיקר היום הוא להמליך את הקב"ה (גרשז"א בהליכות שלמה פרק א' אות ט"ו הגה 58), ונראה שמי שמבקש מעט בקשות פרטיות יוצא ידי חובה לכל השיטות. ומ"מ כל אימת שמבקש בקשות פרטיות, [גם בראש השנה וביום הכיפורים] אסור להשמיע בהם קול (כף החיים סימן ק"א ס"ק י' ועיין ספר חשוקי חמד על מסכת ברכות דף ל"א ע"א).

יא. ראוי לכל איש ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה לתורה בימים נוראים, ואף במקומות שמוכרין מצות, יקנה אותו בדמים כפי יכולתו, ואדרבה יש עילוי יותר במצוה שבאה אליו בדמים ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף (משנ"ב סימן תקפ"ד ס"ק ח'), ומצוות אלו יכול לקנותן מכספי מעשר (ארחות צדקה פרק ז' אות ו').

יב. כתבו האחרונים, אם השליח ציבור התפלל כבר בלחש, ונזדמן לו להתפלל חזרת הש"ץ בשביל ציבור אחר, לא יתפלל בלחש פעם שנית (משנה ברורה סימן קכ"ד ס"ק ה'), וה"ה למי שכבר שמע גם חזרת הש"ץ, ועתה נקלע לציבור שאין ביניהם מי שיגש לעמוד, ואפילו הגיע לשם לאחר שכבר גמרו הציבור תפילת לחש, יכול להיות שליח ציבור, כי כל ישראל ערבין זה לזה (שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ז סימן י"ד, וכדמשמע בהדיא במגן אברהם סימן ס"ט ס"ק ד' בשם הב"י ודרכי משה), [וזו מצוי בתקופת קורונה, שיש הרבה מנינים קטנים, ואין הרבה חזנים, ולכן מי שכבר התפלל, יכול לחזור ולהיות שליח ציבור במנין אחר].

הנהגות לפני תקיעת שופר:

א. במקומות מסוימים נהוג להכריז על הפסקה לפני התקיעות, כדי לתת שהות לתוקע, למקריא ולשליח ציבור המתפלל מוסף לטבול לשם טהרה יתירה, ולשאר ציבור המתפללים להתבונן בכוונת התקיעות, ועוד, שכן מצינו שאין לעמוד בתפילה אחת יותר משלוש שעות, (מטה אפרים סימן תקפ"ה ס"ק א').

ב. **אכילה לפני תקיעת שופר:** יש אומרים שאסור לאכול לפני התקיעות כשם שאסור לאכול לפני נטילת לולב, משום חשש שמא ישכח או יפשע ולא יתקע, וגם משום שאין להקדים דבר לפני עשיית המצוה משום חיוב המצוה (עיין שו"ע או"ח סימן תרנ"ו סעיף ב' וכף החיים סימן תקפ"ה אות כ"ו), ויש מתירים לאכול לפני התקיעות, משום דס"ל שיש לחלק בין מצות נטילת לולב למצות תקיעת שופר, שכן נטילת לולב נעשית על ידי כל יחיד ויחיד ולכן יש לחשוש שמא ישכח או יפשע, מה שאין כן מצות תקיעת שופר נעשית בבית הכנסת ואין לחשוש שמא הציבור כולו ישכח או יפשע, ולכן כאשר היחיד תוקע לעצמו, שוב גם לדעת המתירים, אין כל היתר לאכול לפני התקיעות כפי שאסור לאכול לפני נטילת לולב, [וצריך להיזהר בזה בתקופת קורונה].

לדעת המתירים לאכול לפני התקיעות, יש שמקילים לקדש לפני התקיעות ולאכול רק עד כביצה [דהיינו פחות מכביצה, כלומר עד 53 גרם], ויש מתירים אף יותר מכביצה כדי שלא יתענו עד אחר חצות⁴, וגם כדי שיוכלו להתפלל תפילת מוסף בכוונה, והעיקר עד כביצה (כף החיים שם ובסימן תקפ"ח ס"ק י"א).

לדעת המתירים לאכול לפני תקיעת שופר, יש אומרים שאין לעשות זאת אלא בצנעה בלבד, כדי שהמון העם לא יקלו בדבר, (מטה אפרים סימן תקפ"ח סעיף ב').

יש אומרים כי עדיף לקדש⁵ ולאכול אחר תקיעות דמיושב וקודם מוסף, מאשר לקדש ולאכול לפני תקיעות דמיושב, שכן האיסור להפסיק בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד אינו אלא מנהג בלבד, מה שאין כן האיסור לאכול לפני התקיעות הוא מעיקר הדין כשם שאסור לאכול לפני מצות נטילת לולב וכדומה, ואילו עיקר התקיעות הם תקיעות דמיושב, (עיין רש"י ראש השנה דף ל"ד ע"א), (תשובות איברא להגרי"י הענקין כרך ב' סימן ל"ז). וכן הורה הגרעק"א לבני עירו פוזן, שמחמת מגפה נגרמה חולשה רבה לאנשי

⁴ עיין כף החיים (סימן תקפ"ד ס"ק י"ב בשם החיי אדם ובסימן תקצ"ז ס"ק ו' בשם עטרת זקנים).

⁵ עיין להלן שדעת הרבה פוסקים ספרדים שלפני תפילת מוסף לא חל חובת קידוש, כמבואר בכף החיים (סימן רפ"ו ס"ק ז"ך), לויית חן (עמוד כ"ח), שו"ת יביע אומר (חלק ה' סימן כ"ב אות ה' והלאה), ושו"ת אור לציון (חלק ב' פרק כ' תשובה י"ג).

העיר, והתיר להם לקדש ולאכול אחר תקיעות דמיושב וקודם מוסף (ראה מקראי קדש סימן כ"ט), אך המנהג היום ברוב קהילות ישראל לקדש ולאכול לפני התקיעות דמיושב.

אלו שנוהגים לשמוע קידוש מאחרים וסומכים על כך לשנות תה או קפה ללא אכילה, אינם נוהגים כשורה, לפי שאין קידוש מועיל אלא במקום סעודה (שו"ע סימן רע"ג סעיף א'), ומכיון שהם רק שותים ולא אוכלים הרי שאינם יוצאים ידי חובתם בקידוש, ונמצא שהם שותים ללא קידוש.

י"א שמי שקידש לפני תפילת מוסף, טוב להחמיר ולחזור לקדש אחר תפילת מוסף, כי יש סוברים שאין חובת קידוש חלה אלא לאחר תפילת מוסף (כף החיים סימן רפ"ו ס"ק ז"ך, לזית חן עמוד כ"ח, שו"ת יביע אומר חלק ה' סימן כ"ב אות ה' והלאה, ושו"ת אור לציון חלק ב' פרק כ' תשובה י"ג).

מהות תקיעת שופר:

התורה מגדירה את ראש השנה כשבתון זכרון תרועה (ויקרא פרק כ"ג פסוק כ"ד), וכן כיום תרועה (במדבר פרק כ"ט פסוק א'), ודרשו חז"ל במסכת ראש השנה (בתלמוד ירושלמי למסקנא, ובתלמוד בבלי בדף כ"ט ע"ב לפי הה"א) שכאשר ראש השנה חל באחד מימות החול, הרי הוא יום תרועה, שכן תוקעים במהלכו בשופר, ואילו כאשר ראש השנה חל בשבת, שאז אין תוקעים בשופר, הרי הופך מיום תרועה לזכרון תרועה.

בכוחו של השופר לעורר את לב האדם ולהחדיר בו הרהורי תשובה, וכך כותב הרמב"ם (בהלכות תשובה פרק ג' הלכה ד') אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר, עוררו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

השופר עשוי מקרן של איל, אחד הטעמים שניתנו לכך הוא להזכיר את האיל אשר נאחז בסבך בשעת עקידת יצחק, כדי לעורר סנגוריה על ישראל. כמו כן השופר כפוף ומתעקל, כדי לרמוז על הצורך בכפיפת ברך והנמכת קומה, הנדרשים מאתנו ביום הדין.

הלכות ברכות השופר:

- א. זמן קיום מצות תקיעת שופר הוא ביום ולא בלילה (שו"ע סימן תקפ"ח סעיף א').
- ב. אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו ביום השני, [אף שתקיעת שופר ביום השני הוא מדרבנן, אבל אם גם יום הראשון חל ביום חול, אז ביום השני לא אומרים שהחיינו, כיון שכבר אמר ביום הראשון, ולא דומה לקידוש שאומרים שהחיינו בשתי הלילות], (שו"ע סימן ת"ר סעיף ג', ועיין חזו"ע עמוד קס"ג), וי"א שיש לברך שהחיינו [גם] ביום השני, אפי' אם חל יום הראשון ביום חול (רמ"א שם), וי"א [שאם חל יו"ט ראשון ביום חול], טוב שילבש בגד חדש ביום השני כדי לברך שהחיינו, כדי לצאת לכל הדעות (משנה ברורה שם ס"ק ז').
- ג. המנהג לתקוע על הבימה [תיבה] שהספר תורה מונח עליה (רמ"א סימן תקפ"ה סעיף א'), כדי שזכות התורה יגן עלינו לעלות זכרוננו לפניו לטובה (משנה ברורה שם ס"ק ג'), ובשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, וצריך לשמור מרחק בין האנשים, נראה שאם אין מקום בבימה [או בתיבה] כדי שיעמדו החזן, התוקע והמקריא במרחק רב, א"כ עדיף שלא יתקעו בבימה [או בתיבה].

ד. ראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון, ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר, ועכ"פ צריך שידע לכוין להוציא הציבור בתקיעתו (משנה ברורה סימן תקפ"ה ס"ק ג'), ואם באחת נמצא תוקע הגון, אך המתפללים שם אינם הגונים, ובאחת מתפללים הגונים והתוקע אינו הגון, ילך למקום שהתוקע מומחה וכשר, דהתוקע מוציאו ידי חובתו, משא"כ בתפלה אינו מוציאו ידי חובתו (משנה ברורה סימן תקצ"ה ס"ק ג').

ה. נחלקו הפוסקים בדין בעל תוקע שכבר תקע בציבור שכבר התפללו [לדוגמה בנץ החמה] ובירך כל הברכות [כולל שהחיינו], ובא לתקוע לציבור שעדיין לא שמעו תקיעת שופר [וה"ה ליחיד שלא שמע], האם יחזור ויברך שהחיינו או לא, הבית יוסף (באר"ח סימן תקפ"ה סעיף ב') הביא שיטת התרומת הדשן (בשר"ת סימן ק"מ) דס"ל שמי שכבר יצא ידי חובת תקיעת שופר, ובא לתקוע כדי להוציא את חבריו, דמן הדין לא יברך התוקע אלא השומע, וכן כתוב במהר"י ווייל (דינין והלכות סימן ע"א) לדייק כן מדברי הרמב"ם (בהלכות ברכות פרק י"א הלכה י'), אך סיים התרומת הדשן שאין נוהגים כן [אלא מברך התוקע], ואפשר דהרמב"ם לא איירי אלא במצוה שיש בה מעשה, אבל מצוה שאין בה מעשה אלא דיבור או קול מברך שהחיינו אפילו כשעושה אותה לאחרים.

לדינא, השו"ע (בסימן תקפ"ה סעיף ב') פסק בזה"ל, קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר, ויברך שהחיינו ע"כ, וסתם ולא כתב מידי מענין הנ"ל, אך הרמ"א (שם) הוסיף ע"פ הב"י הנ"ל בזה"ל, ואין חילוק בין אם יברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, אפילו הכי מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות עכ"ל, וכן פסק השו"ע בדיני מגילה (אר"ח סימן תרצ"ב סעיף ג') בזה"ל, אף על פי שיצא כבר, מברך להוציא את אחר ידי חובתו עכ"ל.

ומאידך, המגן אברהם (בסימן תקפ"ה ס"ק ג') כתב שטוב יותר שיברך השומע, אלא שאין נוהגין כן וכמו שכתב התרומת הדשן, ומה שנהגו שהתוקע מוציא את הקהל ידי חובה, אף שהתוקע כבר בירך, נראה שהוא לאנשים שאין יודעין, אבל מי שידע, יברך לעצמו ב' ברכות ויוצא אליבא דכו"ע, וכן כתב המשנה ברורה (בסימן תקפ"ה ס"ק ה' ובסימן תרצ"ב ס"ק י') שיש פוסקין שסוברין שלענין ברכה אם יודעין בעצמן לברך יברכו בעצמן כיון שהוא כבר יצא בקריאה, אך ע"ש שסיים שמנהג העולם להקל להוציא בכל גווי, ואין למחות בהם, כי כן הוא עיקר מדינא כמו שכתבו הפרי חדש והגר"א.

והכף החיים (בסימן תקפ"ה ס"ק כ"א) כתב בשם הערוך השולחן (אות ג') דבברכת המצוות אמרינן יצא מוציא אפי' לבקי, וכן פסקו החזון עובדיה (ימים נוראים עמוד קט"ז ופורים עמוד ס"ה) והאור לציון (חלק ד' פרק ה' תשובה ג'), שהתוקע בציבור, בעל התוקע לברך שתי הברכות בכל אופן, [וכן אמר לי הגר"ב דין] (מחבר שו"ת דברי בניהו), והוסיף שאף אין צורך שהתוקע יתכוון בתקיעות הראשונות שהוא עצמו לא מתכוון לצאת כדי שיוכל לברך אח"כ, וכמו בקידוש דקיי"ל (בסימן רע"ג סעיף ד') שאפשר להוציא אחרים אע"פ שהוא אינו יוצא, ובשר"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן ד' אות ל"ג) כתב לחלק בין שהחיינו על השופר שהיא שמחת המצווה שכולם שוים בה, שבזה אחד מברך לכולם, לברכת שהחיינו על מצוות פרטיות, כמו טלית חדש וכיוצא, שכל אחד שמח בטליתו ולא בטלית חברו, ולכן יברך כל אחד לעצמו, ועיין בכף החיים (שם) שנראה שהכריע כהשו"ע (בסימן רע"ג סעיף ד') וכמאן דס"ל שאם השומעים בקיאים הם, אין לתוקע לברך פעם שנית, ותמה על המשנה ברורה הנ"ל שכתב שאין למחות ביד המקילים ועיין ברמב"ם (הלכות ברכות פרק א' הלכה י'), ובספר הלכה ברורה (חלק י"א סימן רכ"ה אות ל"ה).

ונראה שאם תוקע ליחיד שעדיין לא שמע תקיעת שופר, והיחיד הוא בקי שיודע לברך ולכוון, עדיף שהיחיד יברך את כל הברכות, וכמבואר בשו"ע (בסימן רע"ג סעיף ד'), וכן הוא בכף החיים (סימן תקפ"ה ס"ק כ"א), ובאור לציון (חלק ד' פרק ה' תשובה ג'), אמנם בספר קיצור הלכות לחגים (להגר"י שחיבר, עמוד 29) פסק שאף התוקע כדי להוציא ידי חובה את החולה וכדומה, יכול התוקע לחזור ולברך שנית את כל הברכות ע"ש, ואפשר שכתב הכי כדי שלא לחלק בין אנשים, ובפרט שיש הרבה שלא יודעים לברך ומה לברך ולכוון.

ו. על התוקע לעמוד בעת התקיעות [אף בתקיעות דמיושב], (שו"ע סימן תקפ"ה סעיף א'), ולכן גם אין לו להישען על השולחן וכדומה (משנה ברורה שם ס"ק ב' בשם המגן אברהם), והציבור אינו צריך לעמוד [אף בשעת הברכות], ורק מי שבא התוקע לביתו לתקוע לו ביחידות, צריך לעמוד [אף] בשעה ששומע את התקיעות⁶ (משנה ברורה סימן תקפ"ה ס"ק ב' וחז"ע שם עמוד קכב' - קכד', ועיין בן איש חי שם פרשת נצבים אות ט"ו ואות י"ז).

ז. על כל אחד מהשומעים לשמוע היטב את כל הקולות היוצאים מהשופר ולכוון בלבו לצאת ידי חובת מצות שופר (שו"ע סימן תקפ"ט סעיף ח'), ואף שעיקר המצוה היא בשמיעה (עיין רמב"ם הלכות שופר פרק א' הלכה א'), מ"מ גם בתקיעה יש מצוה, ולכן צריך התוקע לכוון להוציא ידי חובה את השומעים גם בתקיעה⁷, וכן הציבור צריכים לכוון לצאת בתקיעה, ואם לא כווננו לצאת גם בתקיעה, י"א שלא יצאו (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' בביאורים לתשובה ב' ועיין בחז"ע ימים נוראים עמוד קיד'), ולכן קודם שתוקעים בשופר, רצוי, שרוב הקהל או הגבאי, יזהירו את הציבור על ה' דברים שהם: א' - שיכונו לצאת ידי חובת המצוה, אחר דקיימא לן מצוות צריכות כוונה, ושגם התוקע יכול להוציאם ידי חובת הברכות ומצות שמיעת קול שופר. ב' - שיכונו לצאת גם ידי חובת הברכות, מדין שומע כעונה. ג' - שלא יענו ברוך הוא וברוך שמו על הברכות של התוקע, משום שלפי הרבה פוסקים⁸ הוא הפסק. ד' - שיכונו לצאת גם בתקיעה עצמה מדין שומע כעונה, לצאת ידי חובת כל הדעות. ה' - שלא ישיחו בין התקיעות כדי שלא יהיה הפסק [וכדלהלן] (עיין ילקוט יוסף, קיצור שו"ע סימן תקפ"ט סעיף י"ב).

ח. כבדי שמיעה, המחזקים את שמיעתם ע"י מכשיר שמיעה העובד ע"י סוללות [בטריות], אין יוצאים ידי חובתם כששומעים את התקיעות בעזרת מכשיר השמיעה, משום שהקול נהפך לגלים חשמליים והאוזן שומעת קול חשמלי, והרי הוא נידון כקול הברה (עיין שו"ע סימן תקפ"ז סעיף א'), ואף אם יש באפשרותם לשמוע ללא המכשיר, מ"מ אם שומעים את התקיעות בעזרת המכשיר הרי הוא כקול פסול המעורב עם קול השופר ואין יוצאין בו, ולכן יש להם לסלק את מכשיר השמיעה מאוזניהם בשעת התקיעות (שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן ט' ועיין שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' תשובה ט"ז), ואף שלענין קריאת מגילה י"א שבכל כה"ג אין הוא נידון כקול הברה, אלא יש להחשיב זה כשמיעת קולו ממש (שו"ת אגרות משה או"ח חלק ב' סימן ק"ח, שו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן פ"ד), מ"מ קריאת המגילה שאני, דמגילה בקריאה תליא מילתא, משא"כ שופר בשמיעה תליא מילתא, דהא מברכים על השמיעה, ובקול ממכשיר אף אם נדון

⁶ וטעם הדבר, משום שרק לציבור השומעים התקיעות לא הטריחם לעמוד משום כבוד ציבור, וגם כי עתידים לשמוע מעומד התקיעות שעל סדר הברכות של מלכויות וזכרונות ושופרות, משא"כ יחיד השומע תקיעות לצאת בהם, ואינו עתיד לשמוע על סדר הברכות, צריך מדינא לעמוד לכתחילה (משנה ברורה סימן תקפ"ה ס"ק ב').

⁷ וביותר יש לזהר כשתוקע בבית להוציא את האנשים השהים בבית, שיכוון להוציא את כולם, דהא בבית הכנסת מסתמא מכין על כל מי שנמצא בבית הכנסת אבל מי שהולך לתקוע לבתים מן הסתם מכין להוציא את מי שרואה לפניו, אבל יש משהו בתוך חדר שוכב וכדומה לא יכוין עליו, ולכן צריך לכוין להוציא את כל מי ששומע.

⁸ יש לציין שיש הרבה פוסקים דס"ל שענייני ברוך הוא וברוך שמו לא הוי הפסק, וכמו שכתב הגר"ח פלאג"י בספרו לח חיים (סימן ק"ט), וכן עיין בקונטרס הפסקים למו"ר הרה"ג מיכאל פרץ שליט"א (עמוד י"ב) ומשם בארה.

אותו כקול ממש, מ"מ יש בו תערובת של קול אחר של השופר, ומבואר בפוסקים (עיין ביאור הלכה סימן

תקפ"ז ס"ק י"ד) שהדבר מעכב (חזון עובדיה פורים עמוד נה' בשם שו"ת מנחת יצחק חלק ב' סימן ק"ג).

ט. מצינו בשו"ע (סימן תקפ"ו) כמה וכמה דוגמאות שפוסלים את תקיעת השופר, וביסודם הם שני פסולים, האחד כאשר הקול יוצא לא רק מן השופר אלא בתערובת של דבר אחד, ואפילו אם הוא יוצא מתוך שני שופרות כשרים, [כגון שנתן שופר לתוך שופר אחר (סימן תקפ"ו סעיף כ'), והיינו שתוקע בפנימי, שהוא יותר קצר מן החיצוני (משנה ברורה שם ס"ק ע"ז)] ולא משופר אחד, והשני, כאשר הקול משתנה בעקבות שינוי מסוים במבנה השופר שאינו פוסל מחמת עצמו ע"ש.

והנה יש לדון בדין תקיעת שופר בעידן קורונה [שנת תשפ"א-ב], שקיים חשש כי קולות התקיעה העולים מן השופר במרכז בית הכנסת יפזרו בחלל ההיכל רסיסי רוק מהבל פיו של התוקע, העלולים חלילה לסכן את המתפללים, ובמיוחד את הקשישים מבניהם, ולאור המצב הנ"ל התעוררו בשאלה, האם מותר להלביש מסכה כירורגית על פיית השופר הרחבה⁹, משם יוצאים קולות התקיעה, בצורה רפויה ולא מהודקת, כך שהיא לא תכנס לחלל השופר, אלא אדרבה תידחק מחוצה לו בעקבות קולות התקיעות, והיא שתקלוט את כל רסיסי הרוק מפיו של בעל התקיעה, לבל יתפזרו בחלל האוויר, שהרי כאמור, בשו"ע (סימן תקפ"ו) יש כמה וכמה דוגמאות שפוסלים את השופר, אמנם כל זאת הוא רק בדרך יצירת הקול עד לצאתו מן השופר, אך לא מצינו לכאורה שחסימה כל שהיא על פיו הרחב של השופר, למעלה ממנו, פוסלת את התקיעות, למרות שהיא עשויה להגביל את צורת יציאת הקול ודרך התפשטותו, ולא נזכר בשום מקום שיש להקפיד שלא יעמוד התוקע מתחת למדף וכיו"ב, אע"פ שגם במקרה זה הדבר מגביל את צורת התפשטות קול השופר, ולכן כך היה עלינו לדון גם במקרה שהמסכה מתלבשת על פי השופר ברפיון ומתנופפת מעליו ולא בתוכו, מיהו, מבדיקות שערכנו באופנים שונים, גילינו למשמע אוזן שיש שינוי במהות קול השופר, וגם הקול נחלש מעט עקב הלבשת המסכה על פיו הרחב, ויש בזה חשש של קול הברה, [עיין בביאור הלכה (סימן תקפ"ז סעיף א' ד"ה ואם) שמביא ב' אפשרויות של קול הברה, א' בשם הט"ז ששומעים שומע קול חלש, ב' בשם רבינו מנוח ששומעים קול מעורבב ומבולבל, ונשמע שמצורף עוד קול נוסף, ועיין להלן לענין הד], וא"כ אין להתיר להלביש מסיכה על פיו של השופר, ובפרט לדעת הט"ז (בסימן תקפ"ז ס"ק א') שמחמיר שהשומע קול שופר מחוץ לבית הכנסת במרחק קצת לא יצא, וכמו שהאריך בזה הביאור הלכה (שם סעיף א' ד"ה ואם), שלדעת הט"ז קול הנשמע מחוץ לבנין והוא רחוק אינו כ"כ חזק כמו קול שנשמע מקרוב ומבפנים, ודינו כקול הברה, [ואפשר שיש לומר דהיינו דווקא מחוץ לבית הכנסת ומרחוק קצת, אבל בבית הכנסת גופא לא קפדינן כלל במי שעומד בריחוק מן השופר, כל זמן שהוא שומע היטב את כל התקיעות מתחילתן ועד סופן, אע"פ שהקול הנשמע לאזניו הוא בוודאי בעוצמה פחותה ממי שעומד קרוב ליד השופר].

ולכן עדיף להיערך מראש מבעוד מועד עם רעיונות אחרים, המובחר ביותר הוא, להשיג בעל תוקע שכבר עבר את המחלה, ויש לו נוגדנים [שהתבררו בבדיקה סרולוגית], שאז ע"פ הרופאים אין חשש להדבקה, אבל במקום שא"א להשיג בעל תוקע שיש לו נוגדנים, יש להרחיק ככל האפשר את מתפללי בית הכנסת מהבימה עליה תוקעים בשופר, וגם אפשר להעמיד מחיצת שקף ליד הפה הרחב של

⁹ ודבר פשוט שהתוקע עצמו אסור לו ללבוש מסיכה בעת התקיעה בשופר, משום שזה חציצה בין השופר לפיו, ותקיעתו פסולה כמבואר בשו"ע (בסימן תקפ"ו סעיף ט"ז) לגבי ציפהו זהב במקום הנחת הפה, שהוא פסול.

השופר, כדי למנוע התפשטות רסיסי הרוק, [אך אין לבנות עבור התוקע מתקע מוגן הסגור ע"י ניילון ושקפים, כיון שאז יש חשש שהניילון יחליש או ישנה את קול השופר וכן¹⁰].

וכן אפשר לתקוע בבית לכיוון החלון או במרפסת, אך אם תוקע בחצר או בכל מרחב פתוח, אם השומעים הם עומדים במרחק סביר, באופן שמשערים שהם שומעים את קול המקורי והחזק של השופר, יצאו ידי חובה, אבל אם עומדים במרחק גדול, כגון ברחוב, או במרפסת ושומעים את התוקע העומד ברחוב וכיוצא או איפכא, [שהתוקע עומד במרפסת בביתו ותוקע לאנשים שנמצאים ברחוב], ושומעים קול חלש או מטושטש, יש לחוש בזה לקול הברה, ולכן ראוי שיתקרב במרחק סביר לתוקע.

וה"ה התוקע לחולה השוכב בתוך הבית, או תוקע למי שנמצא בבידוד בביתו, וא"א להיכנס לתקוע לתוך חדרו, ורוצים לתקוע בחדר המדרגות, או בחדר הסמוך לחדר בו הוא שוכב, יש לבדוק היטב אם נשמע קול הברה או לא, כיון שיש חדרי מדרגות שיש בהם הד חזק המעורבב עם קול השופר¹¹ (מתוך מכתב ששלח הר"ג שמואל יוסף שטיצברג שליט"א ביום ח"י אלול תש"פ, ועיין שו"ע סימן תקפ"ז סעיף א', משנה ברורה שם ס"ק ב'ז', ביאור הלכה שם ד"ה או וד"ה ואם, ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' תשובה י"ד).

י. ו"א שמתחילת הברכות עד סוף תקיעות דמיושב אסור להפסיק אפילו בתפילות, לכן ו"א שלא יאמר יהי רצון או הוידוי הנדפס במחזורים בין התקיעות דמיושב, רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו, או שיאמרם אחר גמר התקיעות דמיושב (משנה ברורה סימן תקצ"ב ס"ק י"ב וחז"ע שם עמוד קלה), וי"א שמותר וראוי להתוודות בפה בלחש באותה הפסקה, בין התוקע ובין השומעים (בן איש חי שם פרשת נצבים אות י"ג, כף החיים סימן תקפ"ד ס"ק ו' וסימן תקצ"ב ס"ק ט"ו ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' תשובה ז'), וכך היה נוהג האר"י ז"ל (כף החיים שם), וי"א שאף שאין לעשות כן, מ"מ אין למחות ביד הנוהגין כן (משנה ברורה בשער הציון שם ס"ק ט"ו). ומ"מ דבר פשוט שמותר לענות אמן וברוך הוא וברוך שמו על ברכות חזרת הש"ץ, והפיט שנוהגים הציבור לאומרים קודם תפילת מוסף, אחר חזרת ספר תורה להיכל, לא יאמרם התוקע (בן איש חי שם אות י"ד).

ומי שנצרך לנקביו בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, מותר לברך ברכת אשר יצר, וה"ה בין סדרי התקיעות דמעומד, והיינו טעמא, כיון דחיישינן שמא ישכח לברך, ותתבטל הברכה לגמרי (הליכות שלמה פרק ב' אות ט"ז וחז"ע שם עמוד קלח').

יא. נשים פטורות ממצות תקיעת שופר, כי היא מצות עשה שהזמן גרמה (שו"ע סימן קפ"ט סעיף ג'), למרות זאת, נשים רבות מקיימות את המצוה ובאות לשמוע את התקיעות, ויפה עושות ויש להן שכר מצוה [רק לא כמו של האנשים], (חז"ע שם עמוד קל'), אבל אין מברכות ולא יברכו להן (שו"ע שם סעיף ו'), ולדעת הרמ"א (שם) הן יכולות לברך לעצמן, אבל אחרים שכבר יצאו ידי חובה לא יברכו להן.

אשה שנהגה לשמוע שופר ברציפות ג' שנים, ורואה שהשנה לא תוכל לשמוע מחמת אונס [כגון שהיא יולדת, או בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, והכניסה לבית הכנסת מוגבלת למנין מצומצם, וכן כיוצא], ואין בכוונתה לבטל מנהגה לעולם, ו"א שאפ"ה צריכה לעשות התרת נדרים (בן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות י"ז), וי"א שאינה צריכה לעשות התרת נדרים (שו"ת דגול מרבבה יו"ד סימן ר"ד ושו"ת יביע אומר חלק

¹⁰ וכן אין להתיר להפוך את הפה הרחב של השופר לכיוון מטה, כדי שההבל של התקיעה ירד לארץ ולא תפוזר בחלל החדר, כיון שענין של אחיזת השופר כלפי מעלה מובא בראשונים ונפסק להלכה ברמ"א (בסימן תקפ"ה סעיף ב').

¹¹ מיהו עיין בביאור הלכה (שם ד"ה או וד"ה ואם) שהתוקע בין ההרים או ביער, ונשמע קול חוזר [היינו הד], אין זה ערכוב הקול, אלא הקול נכפל אחר שנגמר הקול הראשון, ורק הד המעורבב עם קול השופר, יש בזה משום קול הברה.

ה' סימן ל"ב), ואם רוצה להחמיר על עצמה, תכוון בשעת התרת נדרים בערב ראש השנה גם על מנהג זה (עיין חזו"ע עמוד קל').

יב. מי שתקע בשופר בראש השנה שחל בערב שבת, ולאחר שקיבל שבת נודע לו שהשופר היה פסול, אם עדיין היום גדול י"א שיש לחזור ולתקוע שוב [שלשים קולות] בלי ברכה, כיון דהוי קבלת השבת בטעות, אך לאחר בין השמשות אין לתקוע, דהא כבר עבר הזמן, ולא זמן שופר הוא (ט"ז סימן ת"ר ס"ק ב', משנה ברורה שם ס"ק ז' וכף החיים שם ס"ק י"ג ועיין משנה ברורה סימן תקפ"ו ס"ק כ"ב).

קיצור דיני תקיעת שופר:

א. בסוגיית הגמרא במסכת ראש השנה (דף ל"ג ע"ב) ילפינן מהפסוקים בפרשת הציווי על ראש השנה ועל היובל, שמהתורה צריך להריע בראש השנה שלוש תרועות, שבכל אחת תוקעים תקיעה לפניה ולאחריה, ובסך הכל תשע תקיעות.

ב. **מנין הקולות שקבעו חכמים:** במשנה (שם) מפורש כי שיעור תרועה הוא כשלש יבבות, והקשו בגמרא (שם) סתירה מדברי הברייתא שבה נאמר שיעור תרועה הוא כשלשה שברים, וביאר אב"י שנחלקו התנאים מהי התרועה האמורה בתורה, האם הכוונה היא ליבבה [כפי שמתרגם אונקלוס, וכמו שכתוב על אם סיסרא] כחולה הגונת, והיינו הקול הנקרא שברים, או שהכוונה היא יללה כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה, והיינו הקול הנקרא תרועה.

ונחלקו הראשונים מהו שלש יבבות המוזכר במשנה, לדעת רש"י (שם ד"ה שלש יבבות) היינו שלש קולות בעלמא כל שהוא, ואילו לתוס' (שם ד"ה שיעור) כל יבבא הוא שלש כוחות, נמצא לפרש"י תרועה היינו ג' קולות, ואילו לתוס' תרועה היינו תשע קולות, וכתבו התוס' שלפי פרש"י כל שבר הוא רק ב' כוחות, שהרי כח אחד הוי תרועה, וג' כוחות הוי תקיעה, דהרי תנן שיעור כשלש תרועות, ובגמרא מבאר אב"י שהכוונה היא שיעור תקיעה כתרועה, וא"כ לפרש"י מוכרח שכל שבר יהיה דוקא של שתי כוחות, לא פחות ולא יותר, משא"כ לפי תוס' כל שבר יכול להיות משתי כוחות עד שמונה כוחות. השו"ע (בסימן תק"צ סעיף ג') הביא שיטת רש"י בשם י"א ואח"כ הביא שיטת התוס' בשם וי"א, וקיי"ל יש ויש הלכה כיש בתרא (עיין חיד"א בברכי יוסף אר"ח סימן נ"ח סעיף ז' ובמחזיק ברכה יר"ד סימן י"ב ס"ק א'), וממילא ההלכה היא כשיטת התוס', וכך הוא המנהג לעשות תרועה תשעה קולות, וממילא גם השברים עושים אותם ג' כוחות [ויותר] כל שבר, מיהו י"א שטוב לחזור אחר התפילה בצינעא, ולעשות השברים כפרש"י דס"ל ששיעור השבר הוא בדיוק שתי כוחות, ומ"מ די לחזור רק היכן שיש שברים, דהיינו בתשר"ת ובתש"ת, ולא בתר"ת (שר"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' תשובה כ' ובביאורים שם).

בהמשך הסוגיא (בדף ל"ד ע"א) מבואר שרבי אבהו הסתפק בספק שלישי, האם הגניחות והיללות כאחת הן התרועה, שכן דרך הדואג להאנח תחילה ואחר כך ליילל, והיינו הסדר הנקרא שברים תרועה, וכדי לצאת ידי חובה מכל הספקות הנ"ל מהי התרועה האמורה בתורה, תיקן רבי אבהו לתקוע ג' פעמים תשר"ת, תש"ת ותר"ת, ובסך הכל שלושים תקיעות.

ונחלקו הראשונים, האם רבי אבהו כינס את המנהגים או קבע הלכה כתוצאה מהספק, הבית יוסף (באר"ח סימן תק"צ) הביא את השאלה שנשאל רב האי גאון, וכי עד שבא רבי אבהו לא היו ישראל יוצאים

ידי תקיעת שופר, ובתשובתו מבואר כי רבי אבהו כינס את כל המנהגים שהיו לאורך השנים במקומות השונים, אולם הבית יוסף כתב (שם) כי מדברי הרמב"ם משמע שאינו סובר כן, ובאמת ברבות השנים התעורר ספק בעיקר הדין, מהי התרועה האמורה בתורה, ורבי אבהו הכריע להלכה כיצד יש לנהוג מספק.

ג. **תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד:** עוד מצינו בדברי חז"ל שתוקעים קודם תפילת מוסף, תקיעות דמיושב, ולאחר מכן על סדר הברכות במוסף תקיעות דמעומד, וכמבואר בדברי הגמרא (בדף ט"ז ע"א וע"ב) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב את השטן, ולא מבואר האם יש הבדל בדיני התקיעות בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד.

ומצאנו סתירה בדברי המשנה ברורה בדין זה, דהנה מחד גיסא (בסימן תקצ"ב ס"ק ג') כתב דמן התורה יוצאים ידי חובה עם השלשים קולות דמיושב, ומאידך (בסימן תק"צ ס"ק ל"ה) כתב דתקיעות דמעומד הם עיקר, ובאמת מצאנו שנחלקו הפוסקים בזה, שבכף החיים (בסימן תקפ"ט ס"ק ט') מבואר דס"ל דתקיעות דמיושב הם עיקר, שהם מדאורייתא, וכן נקט בספר חזו"ע (בעמוד קכד'), ומאידך, שו"ת אור לציון (חלק ד' פרק ה' בביאורים לתשובה י"ח) נקט דתקיעות דמעומד הם העיקר.

ובביאור המשנה ברורה, שמעתי מהגר"י עדס שליט"א, דלעולם ס"ל דתקיעות דמיושב הם מדאורייתא, וכמו שכתב בסימן תקצ"ב, ומה שכתב (בסימן תק"צ ס"ק ל"ה) דתקיעות דמעומד הם עיקר, אין כוונתו דיוצא בהם ידי חובה מהתורה, אלא כוונתו, דכיון שתקיעות דמעומד הם על סדר הברכות, מלכויות, זכרונות ושופרות, א"כ יש להקפיד בהם מאוד, ולחזור עליהם אם טעה בהם. ולצאת מכל ספק, יש לכוון, [בין התוקע ובין השומע] לצאת ולהוציא כפי הדין.

ד. **מנהג מאה קולות:** התוס' (בדף ל"ג ע"ב ד"ה שיעור) הביאו את דברי הערוך, שנהגו לתקוע בשופר בראש השנה בסך הכל מאה קולות כנגד מאה פעיות דפעתא אמיה דסיסרא, וכך הוא המנהג כיום ברוב הקהילות, ואף מי שאינם תוקעים בשופר בשמונה עשרה בלחש, משלימים לאחר התפילה למנין מאה קולות.

ה. **שיעור התקיעות למעשה** (שו"ע סימן תק"צ סעיף ג'):

[כל טרומית הוא כח של כל שהוא, דהיינו טו. בכל שניה אפשר לעשות בין ארבע לשש כוחות בערך]:

תקיעה – בתשר"ת: כל תקיעה 18 כוחות ומעט יותר.

בתש"ת: כל תקיעה 9 כוחות ומעט יותר.

בתר"ת: כל תקיעה 9 כוחות.

שברים – בתשר"ת ובתש"ת: כל שבר 3 כוחות, וג' שברים יחד 9 כוחות [ומעט יותר], ויזהר שלא יאריך בשבר אחד 9 כוחות.

תרועה – בתשר"ת ובתר"ת: התרועה 9 כוחות.

ו. **תקיעת שברים תרועה בסדר תשר"ת:**

נחלקו הראשונים בתקיעת סדר תשר"ת, האם צריך להפסיק בין שברים לתרועה, או שצריך לתקוע שניהם בנשימה אחת, ולמעשה, כתוב בשו"ע (סימן תק"צ סעיף ד') שירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בשתי נשימות, והרמ"א (שם) כתב שהמנהג

הפשוט [של בני אשכנז] לעשות הכל בשתי נשימות, והמשנה ברורה (שם ס"ק כ') כתב שאף אצל בני אשכנז יש נוהגים לעשות בנשימה אחת, ועיין בשער הציון (שם ס"ק י"ח) שכתב שהכרעת השו"ע טובה מאוד, וכן כתוב בחזו"א (סימן קל"ו סוף ס"ק ב') ובשו"ת אור לציון (חלק ד' פרק ה' תשובה כ"ב).

ונחלקו האחרונים מה הוא גדר נשימה אחת, י"א שנשימה אחת, אין הכוונה שיתקע בכח אחד בלי הפסק כלל, אלא צריך להפסיק מעט, שלא יהיה התרועה מתוך השבר, רק שלא יהיה שיעור כדי נשימה, ואילו שתי נשימות, היינו שיפסיק שיעור כדי נשימה, ואף ינשום בפועל ביניהם (משנה ברורה שם ס"ק י"ח ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק ה' תשובה כ"ב), וי"א שנשימה אחת היינו שיתקע בכח אחד בלי שום הפסק, ואילו שתי נשימות היינו שיפסיק מעט פחות מכדי נשימה (חזו"א סימן קל"ו), [וכך הוא מנהג יוצאי אר"ץ בק"ק יסוד הדת בתקיעות דמיושב, ומשום שכן מוכח מכמה ראשונים, אבל בתקיעות דמעומד לא נהגו כחזו"א, אלא תוקעים שברים תרועה בשתי נשימות, כלומר בהפסק של נשימה בפועל כדעת רוב הפוסקים (סדר התקיעות לידידנו הרה"ג מנחם סאלם בשם הגר"י שחיבר זצ"ל), וכן מנהגם להוסיף על ג' שברים ועושים ד' שברים, וכמו שכתוב בשו"ע (שם סעיף ג') שאם מוסיף על ג' אין לחוש, ודלא כהמשנה ברורה (שם ס"ק י"א), ועיין בספר חוט שני (ראש השנה עמוד ע') שגם החזו"א לא היה מקפיד לעשות ג' דוקא].

והיכא שצריך לעשות הפסק של פחות מכדי נשימה, טוב שיקרא לפניו המקרא שברים תרועה בפעם אחת, דאם ימתין התוקע עד שיקרא הקורא לפניו תיבת תרועה, עלול מאד שיהיה ע"י זה הפסק יותר מכדי נשימה (משנה ברורה סימן תקצ"צ ס"ק כ"א).

ז. כל סוגי התקיעות כשרים, בין התרועות הנהוגות אצל בני אשכנז [וכן רבים מבני ספרד], דהיינו קולות קצרים סמוכים זה לזה, [כעין טו טו טו], ובין התרועות הנהוגות אצל חלק מבני ספרד, ובעיקר יוצאי בבל [ויוצאי אר"ץ], דהיינו שעושים ע"י הלשון כעין יללה, [כעין לו לו לו], והנוהגים באופן מסוים יוצאים ידי חובה גם בשאר האופנים, אלא שכשלא עושים טו טו טו, צריכים להיזהר שהתרועה תהיינה חדה וברוררת, שלא ישמע כמו תקיעה ארוכה עם עליות וירידות (שו"ת אור לציון שם תשובה כ"א).

ח. מותר ליתן ביו"ט מים או יין בתוך השופר כדי לצחצחו (שו"ע סימן תקפ"ו סעיף כ"ג), ואע"ג דמתקנו בכך, כיון דלא מינכרא מילתא דהוי עובדא דחול, שהרי מדיחין כלים ביום טוב, שרי (משנה ברורה שם ס"ק פ"ט), ובשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, רצוי שיהיה לכל בעל תוקע את השופר שלו, כדי שלא יהיה מניעה וחשש להעביר לאדם אחר את השופר שנתן בפיו, מיהו, אם יש צורך להעביר שופר מאחד לשני, מותר לחטא את השופר ביו"ט ע"י אלכוה'ל וכדומה, או ע"י שישטפנו בסבון [נוזלי], באופן שלא יפריע לקול השופר, אבל אין לנקות אותו ע"י מגבון לח, משום חשש סחיטה.

תפילת מוסף:

א. המתפלל ביחיד, לא יתפלל מוסף קודם תחילת שעה רביעית (שו"ע סימן תקצ"א סעיף ח'), דבשלש שעות ראשונות הקב"ה דן את עולמו, ושמא יעינו בדינו ביחוד, ומי יצדק, אבל כשמתפלל בציבור, הן א-ל-כביר לא ימאס (משנה ברורה שם ס"ק י"ד), וכן יזהר היחיד שלא יתקע תקיעת מצוה¹² עד אחר ג' שעות

¹² ויחיד השומע תקיעות לצאת בהם, ואינו עתיד לשמוע על סדר הברכות, צריך מדינא לעמוד לכתחילה (משנה ברורה סימן תקפ"ה ס"ק ב'), וכן אסור לו לאכול לפני ששומע תקיעת שופר, עיין להלן.

- היום, משום דיפקדו בדינו (משנה ברורה סימן תקפ"ח ס"ק ב', תקפ"ט ס"ק י"א וסימן תקצ"א ס"ק ט"ו), וצריך לזהר בזה בתקופת מגיפת קורונה [שנת תשפ"א – תשפ"ב], שהרבה אנשים מתפללים ביחיד.
- ב. מאריכים בפיוטים ותפילות עד חצות (רמ"א סימן תקפ"ד סעיף א'), ולכן מותר להתענות בראש השנה ולהתפלל עד חצות (כף החיים סימן תקפ"ד ס"ק י"ב בשם החיי אדם ובסימן תקצ"ז ס"ק ו' בשם עטרת זקנים), וי"א שמותר להאריך בתפילת מוסף בראש השנה, אף לאחר חצות, ואף שכתוצאה מזה, יהיה בתענית עד אחרי חצות (מגן אברהם סימן תקפ"ד ס"ק ד', משנה ברורה סימן רפ"ח ס"ק ב', סימן תקפ"ד ס"ק ה' ובסימן תקצ"ז ס"ק ב'), מיהו ראש השנה שחל בשבת, אין להאריך בתפילת מוסף לאחר חצות, כדי לא להתענות אחר חצות (עיין משנה ברורה סימן תקצ"ז ס"ק ה').
- ג. מנהג האשכנזים, שהכהנים בתפילת מוסף של ראש השנה [ושלש רגלים] לפני שמסיימים ברכת כהנים מזמרים, ובאותו הזמן הציבור אומר יהי רצון וכו' שתעשה למען קדושת חסדיך וכו' ואז הכהנים מסיימים שלום והציבור עונה אמן, וראיתי כמה מהספרדים שג"כ אומרים יהי רצון הנ"ל בשעת ברכת כהנים, ולא שפיר עבדי, דהא איתא בשו"ע (סימן קכ"ח סעיף כ"ו) בשעה שמברכין [הכהנים], אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכונו לברכה, ובטעם הדבר כתב המשנה ברורה (ס"ק ק"ב) דכלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין, ועיין עוד שם במשנה ברורה (ס"ק ק"ג) שאף בשעה שהשליח ציבור מקרא לכהנים האליה רבה מגמגם להתיר.

תשליך:

- א. ביום הראשון של ראש השנה, לאחר תפילת מנחה, לפני שקיעת החמה, נהוג לומר תפילת תשליך ליד מקום מים, ונקראת תשליך על שם הפסוק הנאמר בתפילה זו, ותשליך במצולות ים כל חטאתם, ועוד כי בתפילה זו מובע רצוננו להשליך מעלינו את כל החטאים, (אבודרהם, רמ"א סימן תקפ"ג סעיף ב').
- אע"פ שנהגו לעשות תשליך אחר מנחה, מ"מ אם משער בעצמו שאחר מנחה לא יהיה לו פנאי, יעשה קודם מנחה (כף החיים שם ס"ק ל"ד), [ולכן, בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, ומספר המתפללים בבית הכנסת מוגבלת, ניתן לעשות תשליך אחרי תפילת מוסף, וכן לפני תפילת מנחה].
- אם נאנס ולא עשה התשליך ביום ראשון, יעשנו ביום שני, י"א שיעשה אחר מוסף (בן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות י"ב), וי"א שיעשה אחר מנחה (כף החיים שם ס"ק ל"ג).
- ב. אם חל יום ראשון של ראש השנה בשבת, י"א שעושים תשליך ביום השני (משנה ברורה שם ס"ק ח' משום חשש טלטול המחזור), וי"א שעושים ביום הראשון, אף שחל בשבת (בן איש חי שנה א' פרשת נצבים אות י"ב, כף החיים שם ס"ק ל"א בשם האר"י ז"ל וחזו"ע עמוד קפז).
- ג. כאמור תפילת תשליך נאמרת ליד מקום מים, כמו ים, נהר, נחל או באר וכדומה, שכן במדרש תנחומא (פרשת וירא פסקא כ"ב) מובא, שכאשר הלך אברהם אבינו עם יצחק בנו אל הר המוריה להעלותו לעולה כפי שנצטווה מפי הקדוש ברוך הוא, קדמם השטן בדרך והתחיל להסית את אברהם ואת יצחק כדי למנעם ממצות הבורא, כאשר תוחלתו נכזבה וסרבו אברהם ויצחק לשמוע בקולו, הלך השטן ונעשה לפני אברהם ויצחק כנהר גדול, כדי שלא יוכלו לעבור, אברהם ויצחק לא השגחו בזה ונכנסו למים עד צווארם, אז נשא אברהם את עיניו למרום והתפלל לפני ה' ואמר הושיעה, כי באו מים עד נפש,

מיד גער הקדוש ברוך הוא בשטן והלך לו. באמירת התשליך ליד מקום מים, אנו עושים זכר לעקידת יצחק (מהרי"ל הלכות ר"ה סימן ט' עמוד רעז', ועיין רמ"א שם).

ד. יש מקפידים לומר את תפילת תשליך ליד נהר או אגם שנמצאים בו דגים, לפי שבני האדם משולים לדגים הנאחזים במצודה, כפי שנאמר (קהלת פרק ט' פסוק י"ב) כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה, (מהרי"ל, ומשנה ברורה שם ס"ק ח').

ה. בשעת אמירת התשליך נוהגים לנער את כיסי הבגדים ושוליהם, כדי לרמוז שעלינו לשים לב להשליך מעלינו את החטאים ולחפש דרכים לשוב אל ה', כדי שנהיה נקיים מכל חטא, (אבודרהם).

ו. רבים נמנעים מללכת למקום מים לצורך אמירת התשליך, אלא אומרים את התשליך בבית הכנסת או בבית [ליד הברז פתוח או ליד דלי עם מים], כדי להמנע מראיות אסורות, (ספר ארץ ישראל לרב יחיאל מיכל טיקצינסקי פרק י' אות ז').

עשרת ימי תשובה

תפילות עשרת ימי תשובה:

- א. בעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש, והמלך המשפט (ש"ע סימן תקפ"ב סעיף א').
- ב. אם שכח לומר המלך הקדוש, אם נזכר תוך כדי דיבור וטרם פתח בברכה הבאה – מתקן וממשיך, ואם לא תיקן מיד – חוזר לראש התפילה (ש"ע שם סעיף ב').
- וואם מסופק אם אמר המלך הקדוש, ביום חול ובשבת שובה – חוזר, כיוון שמן הסתם אמר האל הקדוש מפני הרגלו, וי"א שאם סיים תפילתו ואינו עוסק בתפילה, אינו חוזר, ואם רוצה להחמיר ולחזור, יחזור על תנאי נדבה (ש"ת אור לציון חלק ד' פרק ו' תשובה ב'). ובראש השנה ויום הכיפורים – אם אמר ובכן וכו' אינו חוזר, מאחר ומן הסתם סיים המלך הקדוש (ש"ע שם סעיף א' ומשנה ברורה ס"ק ד', ועיין כף החיים שם ס"ק ו'), מיהו י"א שאם הוא עדיין סמוך לברכת אתה קדוש, יחזור לראש התפילה, ורק אם המשיך לא יחזור (ש"ת אור לציון חלק ד' פרק ד' תשובה ב').
- ג. אם שכח ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, ונזכר לאחר כדי דיבור, י"א שלא יחזור, אלא ימשיך תפילתו (בן איש חי שם פרשת נצבים אות י"ט, ועיין ש"ע סימן תקפ"ב סעיף א' וסימן קל"ז סעיף א'), וכך המנהג יוצאי אר"ץ (ספר קיצור הלכות לחגים להגרי"י שחיבר עמוד 28), י"א שיחזור ויתפלל שנית בתנאי (ש"ת אור לציון שם תשובה ד'), וי"א שאם עדיין לא סיים תפילתו, חוזר לברכת השיבה שופטנו, ורק אם סיים תפילתו חוזר לראש התפילה, וטוב שיתנה לפני שחוזר (חזו"ע ימים נוראים עמוד קצג').
- ד. אם לא אמר זוכרנו, מי כמוך, וכתוב ובספר¹³, אין מחזירין אותו (ש"ע ורמ"א סימן תקפ"ב סעיף ה'), ומ"מ כל זמן שלא אמר השם של הברכה, יכול לחזור אע"פ שיש כמה שמות (משנה ברורה שם ס"ק ט"ז), ואם נזכר לאחר השם של הברכה, יכול להזכירם בשומע תפילה (בן איש חי שם אות כ' וחזו"ע עמוד ר"ו), או בסוף אלוקי

¹³ מי שנמצא בסוף השמונה עשרה, בברכת שים שלום, והש"ץ התחיל את החזרה, ואם יאמר ובספר חיים וכו', לא יוכל לומר קדושה עם הציבור, אפ"ה אין לדלג ובספר חיים כדי לומר קדושה עם הציבור, (חזו"ע שם עמוד רה').

נצור, מלבד מי כמוך, שהוא שבח ולא בקשה. וכן ה"ה למי ששכח לומר שיר המעלות ממעמקים, יכול להזכירו שם (אור לציון שם תשובה ו').

ה. שליח ציבור שטעה, י"א שדינו כיחיד שטעה, [וה"ה בכל מקום חוץ משחרית של ראש חודש] (שו"ע סימן קכ"ו סעיף ג', שערי תשובה סימן תקפ"ב ס"ק א', בן איש חי שם אות י"ח, שו"ת אור לציון שם תשובה ג', ובספר קיצור הלכות לחגים להגרי"י שחיבר עמוד 28), וי"א שאם טעה בהמלך הקדוש, חוזר לברכת אתה קדוש (חזו"ע עמוד קצט').

ושליח ציבור שטעה בשבת שובה בברכת מעין שבע, אם עדיין לא סיים הברכה יחזור לומר המלך שאין כמוהו, אבל אם כבר סיים, י"א שיחזור (בן איש חי שם אות י"ח), וי"א שלא יחזור (שו"ת אור לציון שם תשובה ה' ושו"ת יביע אומר חלק ב' א"ח סימן כ"ט).

ו. מי שטעה ואמר האל הקדוש במנחה של יום הכיפורים, ולא נזכר אלא עד מאוחר, במוצאי יום כיפור מתפלל ערבית של חול שתיים, ויתנה שאם חייב בתשלומי מנחה, הרי זו לתשלומי מנחה, ואם לאו, הרי זו נדבה, אך לא יתפלל נעילה שתיים, דהוי דומיא מי שלא התפלל תפילת שחרית של שבת שאינו מתפלל מוסף שתיים, אלא משלים במנחה (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק י"ח תשובה ב'), וכן ה"ה לגבי תפילת נעילה (שו"ת אור לציון שם פרק י"ט תשובה ג').

וכן הדין לגבי מי שלא התפלל מנחה מחמת אונס, הרי זה משלים בתפילת ערבית (שו"ת אור לציון שם פרק י"ח תשובה ג'), ואם לא התפלל נעילה מחמת אונס, הרי זה מתפלל תפילה נוספת לאחר תפילת ערבית ע"י תנאי (שו"ת אור לציון שם פרק י"ט שם), ואם לא התפלל מנחה ונעילה כלל מחמת אונס, מתפלל ערבית ועוד שתי תפילות, אחת לתשלומי מנחה ואחת על תנאי נדבה לתשלומי נעילה (שו"ת אור לציון שם פרק י"ח בביאורים לתשובה ג').

ז. מי שטעה בתפילת ערבית של מוצאי יום הכיפורים, ואמר המלך הקדוש או המלך המשפט, לדעת רוב האחרונים יצא ידי חובת תפילה, ואינו חוזר (שערי תשובה סימן קי"ח ס"ק א' ומשנה ברורה סימן קי"ח ס"ק א', ועיין ביאור הלכה סימן תפ"ז סעיף א' ד"ה מקדש ובדרך שיחה חלק א' עמוד תקמ"א), וי"א שהנכון הוא שיחזור ויתפלל בתנאי של נדבה (חזו"ע ימים נוראים עמוד שעז').

ח. במוסף של ראש השנה ושבת שובה ויום הכיפורים, יאמרו מי כמוך אב הרחמים, וכן ה"ה במנחה של שבת שובה, וגם אם חלו ראש השנה ויום הכיפורים בשבת, יאמר במנחה אב הרחמים (בן איש חי פרשת נצבים אות כ"א).

ט. ראש השנה שחל להיות בשבת, י"א שאומרים צדקתך במנחה כיון שיום דין הוא (שו"ע סימן תקצ"ח), וי"א שלא לאומרו, כיון שראש חודש ויום טוב הוא (רמ"א שם).

י. בסיום העמידה יאמר [כל עשרת ימי תשובה] עושה השלום במרומי (כף החיים סימן תקפ"ב ס"ק ט"ו), ובעושה שלום שבקדיש, י"א שגם שם ישנה לומר השלום (מטה אפרים סימן תקפ"ב סעיף כ"ב), י"א שלאחר קדיש יאמר כרגיל (מועד לכל חי סימן י"ג סעיף ס"א), וי"א שלאחר קדיש יאמר כרגיל זולת קדיש שאחר החזרה, כיון שהוא במקום עושה השלום של חזרת העמידה (כף החיים סימן נ"ו ס"ק ל"ח).

צום גדליה:

- א. ביום ג' בתשרי מתענים על הריגתו של גדליה בן אחיקם ועל הצרות שאירעו לעם ישראל בעקבות הריגתו (שו"ע סימן תקמ"ט סעיף א', ורמ"א סימן תר"ב סעיף א'), [ואדם שתענית צום גדליה גורמת לו שלא יוכל להתענות ביום כיפור, לא יתענה בצום גדליה כדי שיוכל להתענות ביום כיפור (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ו' תשובה ח')].
- ב. בענין הכרזת צום גדליה, מלשון השו"ע (בסימן תק"נ סעיף ד') נראה שצריך להכריז, שכתב בזה"ל, בשבת קודם לצום מכריז שליח צבור הצום חוץ מתשעה באב וצום כפור וצום פורים, וסימנך אכ"ף עליו פיהו עכ"ל, ומקור דבריו ברב דוד אבודרהם, והטעם בהכרזה, כתב שם, שהוא כדי להודיע לקהל באיזה יום יחול הצום, ומשמע שרק צום ט' באב, יום הכפורים ופורים לא מכריזים, מפני שהם ידועים לכל, וכן כתוב בספר חזון עובדיה (ארבע תעניות עמוד ח') שיש להכריז צום גדליה, עשרה בטבת וי"ז בתמוז, וי"א שאין להכריז צום גדליה, כיון שג"כ הוא ידוע לכל ע"ש (כף החיים שם ס"ק כ"ז בשם האורחות חיים, וכן כתב הכלבו בסימן ל"ז), שאין מכריזין על ט' באב ועל צום גדליה לפי שהם ידועים לכל וכו' ע"ש. למעשה, ברוב הסידורים מודפס שמכריזים רק צום י"ז תמוז וצום י' בטבת, ונראה שכן הוא המנהג בקרב קהילות הספרדים, ואפשר שלא נהגו להכריז משום שבדרך כלל לא חל שבת לפני הצום, שהרגילות להכריז בו הצומות, אלא א"כ חל ראש השנה ביום חמישי, ואם חל ראש השנה בשבת גם אין הדרך להזכיר בר"ה צומות, וטעם המנהג הוא, משום שאין להכריז צום גדליה, שאם מכריז בשבת לפני ראש השנה הרי אין מכריזין על ראש השנה עצמו דכתיב בכסה ליום חגינו, ובראש השנה אין להכריז על צום גדליה כדי לא לעורר מידת הדין ביום דין, ורק אם הצום הוא דחוי לאחר שבת מכריזין בשבת שבא לאחר ראש השנה (ספר משלחן אבותינו להרב מאיר עטיה מנהגי מרוקו עמוד 257), ומאידך, י"א שהמנהג הוא שאין להכריז בכל גוונא, ומי שמכריז אין מזחיחין אותו (שו"ת עולת יצחק רצאבי חלק ג' סימן קס"ז).
- ג. תחילת הצום הוא בעלות השחר (שו"ע סימן תקס"ד סעיף א'), דהיינו שבעים ושתים דקות לפני הנץ החמה, ויש מחמירים תשעים דקות (עיין שו"ת אור לציון חלק ב' פרק ו' בהערה לתשובה ד').
- י"א שאף שבכל יום אסור להתחיל לאכול סעודה [דהיינו יותר מכביצה] תוך חצי שעה לעמוד השחר (משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק ז"ך ע"פ דרך החיים ורעק"א), הכא שאני, דכיון שכל אכילתו השתא הוא משום שיש תענית מעלות השחר מידכר ולא חיישינן שמא ימשך באכילתו, ולכן מותר להתחיל לאכול סעודה אפי' תוך חצי שעה לעמוד השחר (שו"ת בצל החכמה חלק ג' סימן נ"ב, נר ציון הלכות ומנהגים לחודש אלול עמוד שלט' בשם הגר"צ אבא שאול והגר"נ קרליץ, קובץ שימוש חכמים הי"ל ע"י כולל חזו"א בשם הגר"ש אלישיב והגר"ש ואזנר), וי"א שאסור להתחיל לאכול סעודה תוך חצי שעה לעמוד השחר כשם שתמיד אסור להתחיל לאכול סעודה תוך חצי שעה לפני עלות השחר (הגר"ח קניבסקי בסוף ספר אשי ישראל תשובה פ"ו, וכך אמר לנו מהרש"א שטרן בחודש אלול תשע"ח), [ועיין במשנה ברורה בשער הציון (בסימן רפ"ו ס"ק ז') שמבואר שכל שאוכל יותר מכביצה, הרי זה נחשב לסעודה, וכן מבואר במשנה ברורה (בסימן רל"ב ס"ק ל"ה) שאסור לשנות שתיה המשכרת. נמצא שתוך חצי שעה לעמוד השחר, מותר אף להתחיל לאכול אכילת עראי עד כזית לכו"ע, וכן אם התחיל לפני חצי שעה מעמוד השחר, מותר לו להמשיך לאכול אפי' יותר מכביצה עד עמוד השחר, והמחלוקת הוא, אם מותר להתחיל לאכול יותר מכביצה תוך חצי שעה לעמוד השחר, ונראה שהמנהג הוא להקל כשיטת שו"ת בצל החכמה ודעימיה].
- ד. אם הלך לישון בליל י"ז בתמוז שינת קבע, וקם משנתו קודם עלות השחר, אסור לו לאכול ולשתות, ורק אם קודם שהלך לישון עשה תנאי שבדעתו לאכול ולשתות קודם עלות השחר, [הריני מתכוון לאכול

ולשתות קודם עמוד השחר], רשאי לאכול ולשתות, [והאשכנזים מקילים לשתות אף בלא תנאי, אבל לכתחילה יעשו תנאי], (ש"ע ורמ"א סימן תקס"ד סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ו', וחזון עובדיה ד' תעניות עמוד ט'), [ואם אחרי שאוכל חוזר לישן, א"כ קודם שאוכל, יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידיים (עיין ש"ע סימן ד' סעיף י"ד וכף החיים ס"ק נ"ב בשם הבן איש חי), וי"א שאף לא יברך ברכות השחר, ורק כשקם משנתו לגמרי אז הוא יברך ברכות אלו (מכתב ששלח לנו מהרש"א שטרן ביום ט' אדר תשפ"א), וי"א שצריך לברך ברכות השחר לפני שאוכל (עיין ש"ע אור"ח סימן מ"ז סעיף י"ג משנה ברורה שם ס"ק ל' וביאור הלכה שם ד"ה המשכים, וכן כתב לנו הרה"ג משה חדיד ביום ט' אדר תשפ"א), ועיין מנחת שאול על הלכות ומנהגי חג שבועות]. ומ"מ, על פי הסוד אין לאכול בכלל לפני התפילה [דהוי כעובד עבודה זרה] (באר היטב סימן תקפ"א ס"ק י"ב, משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק כ"ח וכף החיים בסימן תקפ"א ס"ק ס"ט בשם הזוהר וכתבי האר"י), ולכן אין לאכול לפני התפילה, ורק בשעת הדחק יש להקל כנ"ל, [ועיין במשנה ברורה ובכף החיים שם שלענין שתיה גם לפי הזוהר אפשר שמותר כשיש צורך בכך, ועיין בבאר היטב (סימן פ"ט י"א) דקצת לא משמע הכי], וי"א שאף לפי הזוהר אין איסור לאכול אלא למלאת תאוותו, אבל אם הוא חלש, מותר לאכול איזה דבר לחזק גופו (ש"ת אור לציון חלק ג' פרק ל"א תשובה ב').

- ה. אם עבר ואכל לפני עלות השחר אע"פ שלא התנה על כך לפני שנתו, לא הפסיד תפילת עננו, וכן מותר לעלות לתורה ולישא כפיו, ולהיות שליח ציבור (עיין שבט הקהתי חלק א' סימן ק"פ).
- ו. סיום הצום, הוא אחר צאת הכוכבים (ש"ע סימן תקס"ב סעיף א', ועיין בהגהות מיימוניות הלכות תענית פרק א' הלכה י"ד).

הנהגות בעשרת ימי תשובה:

- א. בעשרת ימי תשובה יש להרבות בלימוד בתפילות ותחנונים (ש"ע סימן תר"ב סעיף א'), וכן יש להרבות בלימוד התורה, ויפשפש אדם במעשיו בימים אלה לראות ממה צריך לשוב בתשובה (ש"ת אור לציון חלק ד' פרק ו' תשובה ט').
- ב. שבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים הם נגד שבעת ימי השבוע, ובכל יום ויום יעשה תשובה כפי כוחו, ויכוון לכפר בזה כל מה שחטא באותה שנה כנגד אותו היום, למשל, ביום הראשון בשבת יכוון לתקן כל מה שחטא בימי ראשון בשבת במשך כל אותה שנה, וביום שני יכוון לתקן כל ימי שני שבאותה שנה, וכן על זה הדרך (משנה ברורה סימן תר"ג ס"ק ב' וכף החיים תקס"ב ס"ק י"ד).
- ג. מי שאינו מפריש חלה כל השנה, ישתדל לקיים הפרשת חלה בברכה לפחות פעם אחת בשנה בעשרת ימי תשובה (בן איש חי שנה שניה פרשת נצבים אות כ"ה).
- ד. בימים אלו, עיקר התיקון נעשה ע"י אכילה ושתיה, ולכן כתוב בספר תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעשרת ימי תשובה כדי לברך ברכת המזון (בן איש חי שנה שניה פרשת נצבים אות כ"ה).
- ה. יש נוהגים לברך ברכת הלבנה לפני יום הכיפורים כדי להרבות זכויות (לבוש סימן תר"ב וכף החיים סימן תכ"ו ס"ק י"ז וסימן תר"ב ס"ק י"ט), אך יש נוהגים לברך ברכת הלבנה במוצאי יום הכיפורים, מפני שבעשרת ימי תשובה אנו תלויים בדין, וקידושה צריך להיות שמחת הלב (רמ"א סימן תכ"ו סעיף ב' וסימן תר"ב סעיף א' ומשנה ברורה שם).
- ו. נוהגין לדרוש בשבת שובה, כדי לעורר לב העם לחזור בתשובה, וסמך לזה, ממה שכתוב במדרש משלי, אמר הקב"ה, בשעה שהחכם יושב ודורש, אני מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל (כף החיים סימן תר"ב ס"ק י').

ז. בערב יום הכיפורים נהגו להתעטף בטלית מבעוד יום, כדי להידמות למלאכים שמעוטפים לבנים (ב"י סימן י"ח ורמ"א שם סעיף א'), ולכן כל עוד לא שקעה החמה, מברך על הטלית, אבל לאחר ששקעה החמה לא יברך, ובבין השמשות, י"א שיברך וי"א שלא יברך, ובספק בין השמשות לכו"ע יברך (משנה ברורה שם ס"ק ז'), ואחר שקיבל תוספת יום הכיפורים, או לאחר ששמע ברכת שהחיינו מהשליח ציבור, לא יברך על הטלית אף לפני ששקעה החמה (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ט"ז תשובה א').

י"א שצריך להסיר את הטלית לפני תפילת ערבית של מוצאי יום הכיפורים, מפני שכבר נסתלקה אותה הבחינה של יום הכיפורים, והוי כשאר לילות (כף החיים סימן י"ח ס"ק ט"ו ע"פ מנהג בית אל), וי"א שאפ"ה אין להסיר את הטלית אלא לאחר ערבית של מוצאי יום הכיפורים (שערי תשובה סימן י"ח ס"ק ד' בשם שיירי כנסת הגדולה שם הגהות הב"י ס"ק ג' ומשנה ברורה שם ס"ק ו').

דיני חולה, מעוברות ומניקות, וקטן ביום כיפור

דיני חולה

הכנות לפני יום כיפור:

א. כל אדם הסובל ל"ע ממחלה באברים הפנימיים כגון מחלת לב, כליות, מעיים, מחלות זיהומיות המלוות בחום גבוה, מחלות במערכת הנשימה, מחלות מוחיות, חולה סכרת הזקוק למנות אינסולין, חוסר דם מתחת לתשעה נקודות מוגלובין¹⁴, וכן כל חולה או זקן שחושש שצום יום כיפור יכול לפגוע ח"ו בחייו, חייב להתיעץ על כך עם רופאו האישי שמכירו היטב, ועדיף רופא יהודי שומר תורה ומצוות, ומ"מ אף רופא נכרי בקי הרי הוא נאמן, שו"ע (או"ח סימן תרי"ח סעיף א').

ב. יברר אצל הרופא הדברים דלהלן:

א] האם מותר לו לצום, אך אין השאלה אם לצום או לא, אלא אם ע"י התענית יכבד החולי או לא.

ב] האם מוכרח לאכול ולשתות או שמא אפשר דסגי בחד מינייהו.

ג] האם סגי במה שאוכל ושותה פחות מכשיעור או לא.

ד] האם מוכרח לקחת תרופות ביום כיפור או אפשר לדחותם למוצאי הצום.

וכן יש לשאול שאלות נוספות לפי הצורך.

ג. לאחר שהתיעץ עם הרופא, יעשה שאלת חכם כיצד לנהוג הלכה למעשה לפי הנתונים הרפואיים.

ד. אין להסתמך על פסק של שנים קודמות, אלא כל שנה עליו לשאול מחדש לרופא ואח"כ לגשת למורה הוראה.

ה. מי שמרגיש חלש, או שתש כוחו מחמת זקנה, או אשה בהריון, שיש חשש שע"י שיבואו לבית הכנסת, יגרום הדבר שיצטרכו לאכול ביום כיפור אפי' ע"י שיעורים, אסור להם לבוא לבית הכנסת, אלא ישארו בביתם, שעל ידי זה יתכן שיוכלו לצום בלא אכילה ושתייה, (הלכות חג בחג פרק כ"ה בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

ו. חולה שע"פ פסק של מורה הוראה אינו מתענה ביום כיפור, עכ"פ גם הוא מצווה באכילה בערב יום כיפור, וכמו שאומרת הגמרא במסכת ראש השנה (בדף ט' ע"א) כל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה בתשיעי ובעשירי, ובטעם הדבר כתבו רבינו יונה (בשערי תשובה שער ד' אות ט') והריטב"א במסכת ראש השנה (שם) משום שמראה ששמח שמגיע יום סליחה וכפרה, א"כ אין הבדל אם יכול לצום או לא, ומ"מ אם קשה לו האכילה, יכול לסמוך על המקילים דס"ל שחולה שאינו מחוייב לצום אינו מצווה בזה, וכמו שכתבו רש"י במסכת יומא (דף פ"א ע"ב ד"ה כל) והרא"ש (שם פרק ח' סימן כ"ב) שה' ציווה אותנו לאכול קודם התענית כדי שנוכל להחזיק מעמד בתענית, ואם הוא אינו צם, ממילא אינו חייב לאכול בתשיעי, [ועיין בנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא קס"ז ס"ק י"ב) ובשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קי"ב)].

¹⁴ פירוט כל מחלות אלו הוא עפ"י מאמר מאת הרופא ד"ר א. י. שוסהיים המופיע בספר מועדי קודש (על יום הכיפורים) ובספר פסקי תשובות (סימן תרי"ח), וע"ש ביתר הרחבה על עוד סוגי מחלות שהם בגדר חולה שיש בו סכנה, ובשנת תשפ"א – תשפ"ב שמשתוללת מגיפת קורונה ל"ע, ורבים חללים הפילה בכל העולם כולו, יש לשמוע להוראת גדולי הדור, ועיין בביאור הלכה (בסימן תרי"ח סעיף א' ד"ה חולה) בשם שו"ת חתם סופר, ספר ראשית בכורים וספר שדי חמד, ועיין להלן בסוף הקונטרס.

ז. חולה שע"פ פסק של מורה הוראה אוכל ביום כיפור לפי שיעורים, יש לו לכתחילה להכין את האוכל ואת המשקה מבעוד יום בשיעור המותר, כדי לא לשקול ביום כיפור עצמו, ומ"מ בדיעבד, אם לא שקל מבעוד יום, יכול לשקול במשקל ידני אף ביום כיפור עצמו, כיון שחולה הוא, (ספר החינוך פרשת אמור וכף החיים סימן תר"ח ס"ק מ').

ח. חולה [וכן בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם] שאינו יכול לטבול במקווה בערב יום כיפור, ישפכו עליו ט' קבין של מים (עיין משנה ברורה סימן פ"ח ס"ק ד'), י"א שהן בערך 12 ליטר [כי כל קב הוא תל"ב דרהם, שהם 1,296 ליטר], (בן איש חי שנה ראשונה פרשת נצבים אות ג'), ולפי הגר"ח נאה, השיעור הוא 12,44 ליטר, ולפי החזו"א 21,6 ליטר (ספר מידות ושיעורי תורה עמוד ש').

ויש בזה כמה פרטים, וכדלהלן:

א. צריך לשפוך על גוף האדם ט' קבין, ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קילוח הראשון וכן יעשה בשלישי, אבל אם ממלא באמבטיה ט' קבין ונכנס בתוך האמבטיה וטבל בתוכה, לא יצא (בן איש חי שם), מיהו אם רוצה יכול לעשות סדר ט' קבין ע"י מקלחת המצויה בבית (שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן כ"ד ודברי יציב חלק ז' סימן ג').

ב. בעת שפיכת הט' קבין על האדם, צריך לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו, ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה, רק בריווח קצת כדי שיבואו המים גם שם, ויזהיר לשופכים עליו שישפכו כנגד גופו ממש (משנה ברורה סימן פ"ח ס"ק ד'), ויש אומרים שאין צריך להקפיד שהמים יגעו בכל המקומות שבגוף האדם, אלא צריך שכל המים הנשפכים יעברו נגד גופו וסביב לו (אלף המגן על מטה אפרים סימן תר"ו ס"ק ג').

ג. ואם עומד תחת המקלחת, אם קבוע בקיר של המקלחת מוט שתלוי עליו הברז, עדיף שגוף האדם יעמוד מתחת לברז ולא יחזיק את הברז ביד, כיון שאם מחזיק את הברז ביד, המים לא מגיעים ליד שמחזיקה את הברז (עלון עיתורי מרדכי לתקופת קורונה עמוד 21 בשם הגרמ"ש קליין).

ד. נחלקו הראשונים האם צריך לשפוך את המים על הגוף בכח גברא, שיטת הראב"ד שצריך לשפוך ע"י כח גברא, אך שיטת האשכול וספר חסידים (סימן תתכ"ח) שאין צריך לשפוך ע"י כח גברא, ולמעשה יש להקל שאין צריך לשפוך על הגוף בכח גברא, אלא יכול לעמוד תחת הברז של הדוש באמבטיה (שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן כ"ד), וימתין ארבע דקות מתחת לברז, ונכון יותר שקודם יעמוד תחת הברז, ואח"כ יפתח את הברז (עיין שו"ת מנחת יצחק חלק ד' סימן כ"א ס"ק ז').

ה. גם לפי שיטות הראשונים שלא צריך לשפוך ע"י כח גברא, נחלקו גדולי הדור האם אפשר להטהר ע"י שפיכת ט' קבין באופן שעומד מתחת ברז של מקלחת, יש אומרים שמועיל (שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן כ"ד ושו"ת מנחת יצחק חלק ד' סימן כ"א), וכן מורה הגר"ש קליין שמועיל שפיכת ט' קבין ע"י מקלחת והורה שיעמוד מתחת לברז חמש דקות, ומאידך, יש אומרים שלא מועיל, שכמו שלא מועיל לטבול בט' קבין שמחוברים לקרקע, משום שצריך שהמים יתנתקו מהקרקע, דהיינו ששופך מים מתוך כלים, לכן לא מועיל ע"י מקלחת, כיון שהמים נשארו מחוברים לקרקע (הגר"ש אלישיב, הובא בספר הלכות חג בחג ימים נוראים פרק כ"א הערה 62).

ו] אם רוצה לדעת כמה זמן בדיוק צריך לעמוד תחת הברז לדעת שודאי נשפך על גופו 12 ליטר או 21 ליטר [תלוי לפי השיטות הנ"ל], יש עצה להניח מתחת לברז קופסת פלסטיק שמכילה ליטר אחד, ויבדוק כמה שניות מתמלאת הקופסא, וכפיל את הזמן כפול 12 או כפול 21.

ז] אם לא יכול לשפוך עליו תשעה קבין אינו יכול לעשות, טוב שיטול ידיו ארבעים פעמים, עיין בן איש חי (שנה ראשונה פרשת נצבים אות ג').

דיני אכילה לחולה:

א. כאמור, הגדרת חולה אם הוא נכלל בגדר שיש בו סכנה ואם מותר לו לצום נקבע בהתייעצות עם מורה הוראה ורופא, וכל אדם הסובל ל"ע ממחלה באברים הפנימיים כגון מחלת לב ושאר מחלות הנ"ל, ואין בנמצא בשום אופן רופא לשואלו אם מותר לו לצום, הרי זה ספק פיקוח נפש ודוחה את התענית.

ב. וכמו"כ אם רופא התיר לחולה במחלות דלעיל לצום, אך תוך כדי הצום חלה הרעה במצבו ומרגיש חולשה גדולה, [ואין בנמצא רופא שיכול להכריע בו במקום בקשר להמשך הצום], חייב לאכול מיד משום ספק פיקוח נפש.

ג. וכן אנשים בריאים שתוך כדי הצום קיבלו חום גבוה עד לערך 39 מעלות [צלזיוס] או שהתעלף, או שמרגיש חולשה גדולה וסחרחורות עד שקרוב לעלפון ורואים שפניו משתנים, או שנחלש כל כך עד שאינו יכול לרדת ממיטתו ונראה לבני אדם הסובבים אותו שהוא מסוכן, מאכילים אותו מיד, וכן אדם שנחלש ביום הכיפורים עד כדי כך שלפי דעת רוב בני אדם הוא יסתכן אם לא יאכל ולא ישתה, מאכילים ומשקים אותו אף מבלי להתייעץ עם רופאים, לפי שספק נפשות להקל, (משנה ברורה סימן תר"ח ס"ק ח').

ד. אם החולה [שאין דעתו משובשת] אומר שהוא זקוק לאכול, והרופאים אומרים שאינו זקוק, מאכילים אותו, ואפילו אם מאה רופאים אומרים שהחולה אינו זקוק לאכול, ואפילו אם הרופאים אומרים שהאכילה תזיק לו, והיינו הטעם כי לב יודע מרת נפשו, ועוד שאין מחזיקים אנשים בחזקת רישעות, מיהו אם מבקש לאכול רק מחמת שנשתבשה דעתו אסור להאכילו, (שו"ע סימן תר"ח סעיף א', משנה ברורה שם ס"ק ד' וס"ק ה', שו"ת קנין תורה חלק ה' סימן ס').

ה. ואיפכא, אם הרופא אומר שהחולה זקוק לאכול והחולה אומר שאינו זקוק, ג"כ מאכילים את החולה, (שו"ע סימן תר"ח סעיף א'), וכתב הב"י שהטעם הוא, מפני שאנו מניחים שהחולה אומר שאינו צריך לאכול משום שאינו מרגיש בחוליו מחמת רוב חולשתו, ועוד שאנו מניחים שהחולה אומר שאינו צריך לאכול משום שהוא מפחד ממחלתו, ועיין עוד בט"ז (שם ס"ק ב').

ו. חולה שחייב לאכול, ומחמיר על עצמו להתענות, עליו נאמר אך את דמיכם לנפשותיכם אדרוש, ואין בכך מדת חסידות כלל, וזו היא עבירה גמורה, משנה ברורה (שם ס"ק ה').

ז. בכל מקרה בו יש מחלוקת הפוסקים אם מותר לחולה לאכול או לא, מאכילים את החולה, כי בכל ספק פיקוח נפש, מקילים, (ב"י סימן תר"ח וערוך השולחן שם).

ח. אם מוכרחים להאכיל חולה ביום הכיפורים, יאכילו אותו חשובי העיר שהם בקיאים, הטעם, כי היות שאין הכל בקיאים להכריע מי רשאי לאכול ביום הכיפורים, יש לחשוש שמי שאינו בקי בכך יורה שלא להאכיל אדם שהוא אמנם זקוק לאכול, ומחדל זה עלול לגרום למותו, או שהוא יתיר לאדם לאכול בעוד שאדם זה אינו זקוק לכך, (מהרי"ל וב"ח סוף סימן תר"ח), עם זאת חייבים לדעת הא דאיתא בירושלמי (סוף מסכת יומא) השואל

אם לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, הרי זה שופך דמים, שבעוד שהוא הולך לשאול יחלש החולה יותר, ויוכל להסתכן, והנשאל הרי זה מגונה, משום שהיה לו לדרוש בפירקא לכל, כדי שידעו העם מה לעשות, ולא יצטרכו לשאלו, ואם יש שאלה שצריך המורה הוראה לעיין בדינה, ויש שם אדם אחר הבקי בדבר ויודע להשיב מיד, אין חולקין בזה כבוד לרב, (שו"ע סימן שכ"ח סעיף ב', משנה ברורה שם ס"ק ו' ובסימן תרי"ח ס"ק כ"ד).

ט. חולה האוכל ביום כיפור, יאכל רק ההכרח, ולא יאמר בין כה אני אוכל, וכבר אינני צם ורשאי לאכול כרצוני, אלא יאכל רק כמידת הצורך, שלא יסתכן ולא יאכל יותר, (ע"פ הגר"ע יוסף זצ"ל בשיעור במוצאי ראש השנה תשנ"ז), ועיין בביאור הלכה (סימן תרי"ח סעיף ח' ד"ה ואם) שאם אכל יותר חייב כרת, ועיין כף החיים (סימן תרי"ב ס"ק כ', סימן תרי"ח ס"ק מ"ט וסימן תרכ"א ס"ק ז').

י. כל אדם שמותר לו לאכול ביום הכיפורים, אם אכן אכל ביום הכיפורים, אינו צריך שום כפרה על כך, לפי שאונס רחמנא פטריה (הפרדס), ולא זאת בלבד, אלא אדרבה, באכילתו הוא מקיים מצות עשה של ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, (כנסת יחזקאל).

יא. כל אדם שמותר לו לאכול ביום הכיפורים, טוב שיאמר לפני שאוכל בזה"ל: הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות אכילה ושתייה ביום הכיפורים, כמו שכתבת בתורתך, ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה האדם וחי בהם אני ה', ובזכות קיום מצוה זו, תחתום אותי ואת כל חולי עמך ישראל לרפואה שלימה, ואזכה ביום הכיפורים הבא לקיים שוב ועניתם את נפשותיכם, כן יהי רצון, אמן, (ספר תורת היולדת).

אכילה דרך אינפוזיה:

א. אדם שחולה שיש בו סכנה שמותר לו לאכול ביום הכיפורים, דעת האגרות משה (אגרות משה או"ח חלק ד' סימן ק"א – ק"ג, חלק ג' סימן צ') והגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן ז' ד"ה ואף) שאינו חייב לקבל מחייתו דרך עירוי כדי שלא יהיה לו צורך באכילה כדרך, אלא אוכל כדרכו מפיו ומגרנו, ואילו הגר"פ שיינברג זצ"ל (בספר תורת היולדת עמוד שלח) ס"ל שיתכן שעדיף לחברו לאינפוזיה על פני האכלתו פחות מכשיעור, כי אכילה דרך המעינים אין בה חיוב מהתורה.

ב. אדם שחולה ואינו בכלל סכנה, אלא שאם לא יאכל יש חשש שיגיע לכלל סכנה, שמעתי מהרה"ג שריאל רוזנברג שליט"א שיש שהורו שעליו לחבר את עצמו מערב יו"ט לעירוי, כדי שיקבל הנוזלים דרך עירוי [אף לדעת הגרשז"א הנ"ל].

ג. אדם שמותר לו לאכול ביום הכיפורים אלא שיצטער על כך שהוא מנוע מלהתענות ביום הכיפורים, דעת האגרות משה (שם) שאסור לו לקבל זריקה ביום הכיפורים עצמו כדי שתסייע לו להתענות, למרות שזריקה אינה דומה לאכילה, מכמה טעמים, חדא שהזריקה גורמת כאבים לחולה, ועוד שכאשר הזריקה אינה ניתנת לצורך רפואה, יש בתחיבת המחט משום איסור לאדם לחבל בעצמו, ואם היא נעשתה בעצם יום הכיפורים, יש בחבלה משום מלאכה האסורה ביום הכיפורים, אך דעת הגר"פ שיינברג זצ"ל (שם) היא שעדיף לחברו לאינפוזיה אף ביום כיפור עצמו.

ד. אדם שמותר לו לאכול ביום הכיפורים, אלא שיצטער על כך שהוא מנוע מלהתענות ביום הכיפורים, יש אומרים כי כדי שיוכל להתענות מבלי להסתכן הוא רשאי להכניס פתילה [המכילה ויטמינים וכדומה] לתוך פי הטבעת, כי מצד התענית אין איסור במה שנכנס לגוף שלא דרך הפה, (אגרות משה או"ח חלק ד' סימן קכ"א).

ה. דבר פשוט שאין להקל לעשות דברים אלו לאדם בריא הרוצה להקל מעליו עינוי הצום ולהשקיט רעבונו, שלא הותר לעשות דברים אלו בכיפור עצמו אלא רק לחולה שהוא בגדר חלה כל גופו או נפל למשכב או שיוכל להגיע למצב כזה עקב הצום, [ואף שמתחבר לאינפוזיה בערב כיפור, מ"מ גם בכיפור עצמו מקבל נזלים, ואף לקחת גלולות קלי צום וכיוצא בערב כיפור, שמעתי מהגר"א וייג שדעת הגר"ח קניבסקי לאסור משום דס"ל שיש ענין להצטער בכיפור, וכמו שמבואר בפרש"י במסכת שבת (דף קט"ו ע"א ד"ה מותר) ע"ש, מיהו דעת רוב הפוסקים שמותר אף לבריא לקחת גלולות קלי צום, כיון שבכיפור עצמו לא עושה דבר, רק שגלולה זאת מכילה דברים טבעיים שמוסיפים מינרלים לגוף, וס"ל שאין דין עינוי בפועל, אלא העינוי הוא לא לאכול].

שיעורים לחולה:

א. איסור אכילה מן התורה הוא בכל שהוא, וחיוב כרת במזיד וחטאת בשוגג הוא על שיעור ככותבת הגסה [תמרה] לכל אדם, (שור"ע סימן תר"ב סעיף א' וסעיף ה').

ונחלקו הפוסקים באופן מדידת שיעור זה [למעשה], דעת החזו"א (או"ח סימן ל"ט ס"ק ח') והאור לציון (במבוא לשיעור המצוות אות כ"ה) שמדידת השיעורים הם על פי נפח ולא ע"פ משקל, ולכן שיעור ככותבת הגסה היינו נפח של 25 או 30 סמ"ק מים [עיין משנה ברורה סימן תר"ב ס"ק ב'], ואילו הגר"ע יוסף זצ"ל היה אומר שמדידת השיעורים [למעשה] הם ע"פ משקל, ושיעור ככותבת הגסה [בדרך כלל] הינו מ' 27 עד 30 גרם, (שור"ע יחיה דעת חלק ד' סימן נ"ה וחלק ו' סימן ל"ט, חזו"ע ימים נוראים עמוד רצט', מאור ישראל מסכת פסחים דף מ"ח ע"א, ילקוט יוסף תר"ח אות ה', אביר הרועים חלק ב' עמוד 298 הערה י"ח, ועיין ילקוט יוסף סימן קנ"ח אות ד' וסימן קע"ד סעיף י"א שלכו"ע מעיקר הדין משערים בנפח, אלא שהמנהג הוא למדוד במשקל משום שאין הכל בקיאים בנפח, ולכן מי שיכול למדוד בנפח אין לו להקל באכילה ביום כיפור שהוא מדאורייתא).

ב. איסור שתייה מן התורה הוא בכל שהוא, אך כדי להתחייב עליה, הוא כמלא לוגמיו, דהיינו כמות נזלים הממלאת פיו של אדם כדי הבלטת לחי מצד אחד, וכאשר מכניסים לפה כמות כזו של משקה, נראה הדבר כאילו שתי הלחיים מלאות, ובפועל, באדם בינוני הוא נפח של 40 סמ"ק, אבל בן אדם שפיו גדול יכול להוסיף על שיעור זה, וכן בן אדם שפיו קטן יש לו להמעיט משיעור הנ"ל, וכיון דשיעור זה נמדד לפי כל אדם ואדם, ראוי שמערב יום הכיפורים ימלא החולה את פיו כדי הבלטת לחי אחד, ויפלוט אותם וימדדום, (שור"ע סימן תר"ח סעיף ז' ומשנה ברורה שם ס"ק כ"א).

ג. כל האוכלים מצטרפים לשיעור אכילה, ולכן האוכל עם לפתן מצטרפים לשיעור, וכן כל המשקים מצטרפים לשיעור שתייה, אולם אכילה ושתייה אינם מצטרפים, ומותר לאכול ולשתות יחד פחות משיעור אכילה ופחות משיעור משקה, (שור"ע סימן תר"ב סעיף ב').

ד. חולה שצריך לאכול ביום כיפור, בתחילה מאכילים ומשקים אותו פחות פחות משיעור, וישהה בין אכילה לאכילה כשיעור אכילת פרס, ויש הרבה שיטות בשיעור אכילת פרס, י"א 2 דקות, 4 דקות, 6 דקות, 7,5 דקות, 9 דקות, 13 דקות, השיעור הממוצע לכתחילה הוא עשר דקות, (שור"ע סימן תר"ח סעיף ז').

נמצא שאדם בינוני חולה, מותר לאכול שיעור של 25 סמ"ק לפי החזו"א, או שיעור של 26 גרם של אוכל לפי הגר"ע יוסף זצ"ל, ולשתות 38 סמ"ק של משקה, כל עשר דקות, ואם כמות זו אינה מספקת, יצמצם את הרווח שבין אכילה לאכילה ושבין שתייה לשתייה, בהדרגה עד שתי דקות (משנה ברורה שם ס"ק כ', פסקי תשובות סימן תר"ח ס"ק י'), ואם גם זה אינו מספיק יאכל כדרכו, (שור"ע שם סעיף ח').

וכן ה"ה בזקן שתש כוחו, וע"פ עצת הרופאים אין לו לצום, לכתחילה יש לו לנסות לצום לפחות כמה שעות, אח"כ להמשיך לאכול בשיעורים כנ"ל, ואם גם זה לא מספיק יש להניח לו לאכול כדרכו, [ומ"מ צריך לדון כל נידון לגופו] (הרה"ג שמואל אליעזר שטרן).

ה. חולה שאם יאכל פחות מכשיעור מתחילת יום כיפור לא יגיע לכלל סכנה, עדיף שיאכל כך ולא יגיע לכלל סכנה ויצטרך לאכול יותר מכשיעור לפני סיום הצום, (אגרות משה חלק ד' סימן קכ"א).

ו. כשמאכילים את החולה שיש בו סכנה ע"פ בקשתו, נחלקו האחרונים האם צריך להאכיל בשיעורים או לא, דעת המשנה ברורה (בסימן תר"ח ס"ק כ"ד ובביאור הלכה סימן שכ"ח סעיף ד' ד"ה כל) שנותנים לפניו מאכל, ואומרים לו כיפור היום, אם אתה חושש שיהיה לך סכנה אם לא תאכל בבת אחת, אכול בבת אחת, אבל אם לא יהיה לך סכנה אם תאכל בשיעורים, תאכל מעט מעט מכשיעור, מיהו דעת המגיד משנה (בהלכות שבת פרק ב' הלכה י"ד) הגרי"ז והאור שמח (בהלכות שביתת עשור פרק ב' הלכה ח') היא, שכל חולה שיש בו סכנה, וזקוק לאכול, יש להאכילו ביום כיפור כל צורכו, ולא פחות מכשיעור.

ז. אדם שנחלש ביום הכיפורים עד כדי כך שלפי דעת רוב בני אדם הוא יסתכן אם לא יאכל ולא ישתה, שהזכרנו לעיל שמאכילים ומשקים אותו אף מבלי להתייעץ עם רופאים, נחלקו הפוסקים מה מותר לו לאכול לחולה זה, דעת הכף החיים (בסימן תרי"ב ס"ק כ"ח) שעדיף שיאכל שלא כדרך הנאה, כגון שמערב במאכל ובמשקה דבר מר, שאז איסורם אינם אלא מדרבנן, ולא יאכל וישתה רגיל פחות מכשיעור שאיסורם איסור תורה, אך דעת הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן נ"ח אות כ"ו) והחוט שני (בהלכות שבת חלק ד' עמוד רנד') היא שמותר לאכול כדרכו בלי לערב בו דבר מר, כי כל זה הוא מצורכי החולה, והגרי"ש אלישיב זצ"ל (בהלכות חג בחג, ימים נוראים עמוד תיח' הערה 36) ס"ל שאם הוא חולה שאין בו סכנה, אלא שחוששים שאם לא יאכל יבוא לידי סכנה, יש להחמיר לאכול לא כדרך הנאה, אך אם הוא חולה שיש בו סכנה כבר עכשיו, אין להחמיר לערבב דבר מר, אלא אוכל כרגיל פחות פחות מכשיעור, מיהו המנהג הוא להקל כשיטת הגרשז"א ודעימיה (מועדים וזמנים חלק א' סימן ס'), ולכן אם צריך לשתות, יכול לשתות אף מיץ ענבים וכיוצא, ובפרט כשיש בזה תועלת ריבוי סוכר בגוף, ואינו צריך לשתות מים דוקא.

דיני סעודה לחולה:

א. אדם שרשאי מן הדין לאכול ביום הכיפורים, אינו עושה קידוש "בליל" יום הכיפורים (מגן אברהם סימן תרי"ח ס"ק י', משנה ברורה שם ס"ק כ"ט), מפני חשש ברכה לבטלה, ועוד דהא כבר יצא ידי חובת קידוש היום דאורייתא בתפילת העמידה באומרו מקדש ישראל ויום הכיפורים, ולכן אף כשחל בשבת אינו מקדש (כף החיים שם ס"ק ס'). ומ"מ אדם שרשאי מן הדין לאכול ביום הכיפורים, כדאי שיעשה קידוש "בשחרית", הואיל ושני טעמים הנ"ל לא קיימים, דבקידוש של שחרית אין מברכים על קדושת היום אלא רק ברכת הגפן על היין, ובזה אין שייך לומר שכבר יצא ידי חובת קידוש היום בברכה שבתפילת העמידה, וכן ברכת הגפן לעולם אינה יכולה להיות לבטלה (אגרות משה חו"מ חלק א' סוף סימן ל"ט).

ב. חולה האוכל ביום כיפור, י"א שנוטל ידיו כהרגלו כל השנה עד לפרק היד, שאין זו רחיצה של תענוג, וכדין כהן הנוטל ידיו לברכת כהנים (רמ"א סימן תרי"ג סעיף ג', ומשנה ברורה שם ס"ק ז', שו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קל"ט, אור לציון חלק

ד' פרק י"ב תשובה ה'), ו"א שלמעשה עדיף שאף כהן יטול רק עד קשרי אצבעותיו, [ועיין עוד להלן בדיני סיכה], (כף החיים שם ס"ק ט"ו שר"ת דברי בניהו חלק ח' סימן כ"ה)¹⁵.

ג. אדם שרשאי מן הדין לאכול ביום הכיפורים, נחלקו הפוסקים האם צריך לבצוע על לחם משנה לכבוד יום טוב, דעת המגן אברהם (בסימן תר"ח ס"ק י') שאינו צריך לבצוע על לחם משנה, כי חכמים תיקנו לבצוע על לחם משנה רק בשבתות ובימים טובים בהם יש מצוה לאכול, ולא ביום הכיפורים שאסור לאכול, ואילו הכנסת הגדולה (בסימן תר"ח בהגהת הטור) ס"ל שצריך לבצוע על ב' כיכרות, דכשם שבשבת וביום טוב לא ירד מן, כך גם ביום הכיפורים לא ירד מן, לדינא, היעב"ץ (סידור בית יעקב דיני ערב יום הכיפורים פרשה ח') והכף החיים (בס"ק ס') הסיקו שטוב לבצוע על ב' כיכרות, אך אין צורך לחזר אחריהם.

ד. אם כמה חולים אוכלים במקום אחד, יזהרו שלא יתחייבו בחובת זימון, ולכן עליהם לאכול בזמנים או בחדרים שונים, או שיתכוונו לא לצאת ידי חובה, (כף החיים אר"ח סימן קצ"ו ס"ק ט' ושש"כ פרק ל"ט הערה ק"א), ובדיעבד, דעת השש"כ (שם) שאין מזמנין, ובילקוט יוסף (מועדים עמוד צט') העלה שכן יזמנו.

ה. אדם שהותר לו לאכול ביום הכיפורים, נחלקו הפוסקים האם בברכת המזון עליו לומר יעלה ויבוא וכו', וזוכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה, ביום סליחת העון הזה, ביום מקרא קודש הזה, וכן בשבת גם רצה והחליצנו, או לא, דעת הגהות מיימוניות (הלכות ברכות פרק א') טושו"ע (סימן תר"ח סעיף י') שאומר יעלה ויבוא [ורצה והחליצנו], משום שאדם האוכל ביום הכיפורים בהיתר, יום הכיפורים נעשה לגביו כמו כל יום טוב אחר שחייבים לומר יעלה ויבוא, ובשבת גם רצה, ואילו דעת הט"ז (שם ס"ק י') שאינו אומר יעלה ויבוא ורצה והחליצנו, כי חכמים לא תיקנו הזכרה אלא במקום שיש באכילה באותו יום משום מצוה, אך ביום הכיפורים שלא רק שאין מצוה לאכול בו אלא גם אסור לאכול בו, לא תיקנו חכמים להזכיר גם אם לאדם מסויים הותר לאכול, והמשנה ברורה (שם ס"ק כ"ט) נקט לדינא כהשו"ע, שצריך להזכיר יעלה ויבוא ורצה והחליצנו.

ו. אם שכח ולא אמר יעלה ויבוא או רצה והחליצנו בברכת בונה ירושלים, נחלקו הפוסקים מה דינו, דעת המשנה ברורה (שם ס"ק כ"ט) שאינו חוזר, ואף לא יאמר בברכה בפני עצמה ברוך שנתן ימים טובים וכו', אלא יתחיל הטוב והמטיב, ואילו דעת המטה אפרים (בסימן תר"ח סעיף י"ז) שאע"פ שאינו חוזר, מ"מ אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב, יאמר ברוך שנתן ימים וכו', ובחזו"ע (ימים נוראים עמוד שט') כתוב שיאמר ברכה זו בלי שם ומלכות.

ז. ה"ה בכל הנ"ל לענין מעין שלש.

ח. במוצאי יום הכיפורים יש לעשות הבדלה, י"א שמותר [לכל אדם] לשתות מים לפני הבדלה כמו כל שבת (שר"ת אור לציון חלק ד' פרק כ' תשובה ג'), ו"א שאף שבכל שבת מותר לשתות מים לפני הבדלה, ביום כיפור אין לשותות אלא עד שיבדיל בתפילה או עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול (הרה"ג יהודה אריה דינר בשם הגרש"א). ולכו"ע אין לאכול לפני הבדלה אלא א"כ מי שהוא חולה אף שאין בו סכנה, וכן מי שנחלש מחמת התענית, כגון זקנים ונשים וילדים, רשאים לאכול לפני הבדלה אם אינם יכולים להבדיל לעצמם, ואינם צריכים להמתין עד שיבוא מי שיכול להבדיל להם (שר"ת אור לציון שם).

ואם אשה תבדיל לעמה או לא, באנו למחלוקת הפוסקים, דהנה השו"ע (בסימן רצ"ו סעיף ח') פסק בסתם שנשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ואח"כ הביא יש מי שחולק, וכך הכריע הרמ"א שם לכתחילה, ועיין

¹⁵ ולכן יש מתחסדים ליטול ידיהם בסוף התענית ג' פעמים לסירוגין, ומ"מ אין מברכים על נטילה זו, עיין בן איש חי (פרשת דברים שנה א' אות כ"ח).

משנה ברורה (שם ס"ק ל"ה וס"ק ל"ו) ובן איש חי (שנה שניה פרשת ויצא אות כ"ב), שאם אין מי שיבדיל להן, יכולות להבדיל לעצמן.

ט. בהבדלה, יש לברך בורא מאורי האש על נר ששבת ביום הכיפורים [לצורך זה], ואם אין לו נר ששבת, אין לו לברך בורא מאורי האש (שו"ע סימן תרכ"ד סעיף ד'), ולכן אין לברך על אש מהלהבה של הכיריים או מהנר שהדליק האשה לכבוד יום הכיפורים או מנר נשמה אף שדלקו במשך יום הכיפורים, משום שאינה עשויה להאיר (שו"ע סימן רח"צ סעיף י"א, משנה ברורה שם ס"ק ל' וביאור הלכה שם ד"ה נר, רמ"א סימן תרכ"ד סעיף ה' ומשנה ברורה שם ס"ק י"ב וס"ק י"ג, ושו"ת אור לציון חלק ד' פרק כ' תשובה ה'), ומ"מ יכול להדליק נר מהכיריים [או מנר אחר שדלק במשך יום הכיפורים לא להאיר], ולברך על שניהם יחד (הגר"ש בספר אשרי האיש חלק ג' פרק כ"א אות כ"ט), כדין נר של בית הכנסת (המובא ברמ"א בסימן תרכ"ד סעיף ה'). ולענין להדליק נר במוצאי יום הכיפורים, ולהדליק ממנו נר אחר ולברך עליו, השו"ע (שם סעיף ד') פסק בסתם שלא מהני ובשם יש אומרים דמהני, ולמעשה, דעת המשנה ברורה (בביאור הלכה שם ד"ה ויש אומרים), הגר"ע יוסף בספרו חזון עובדיה (שם עמוד שפ') והגר"צ אבא שאול (בשו"ת אור לציון חלק ד' פרק כ' בביאורים לתשובה ד') היא שאין לברך אף בשעת הדחק, ואילו דעת הכף החיים (שם ס"ק ט"ב) היא שבשעת הדחק אפשר לברך.

מוצאי יום כיפור שחל בשבת, אף שלכתחילה גם יש להחמיר כנ"ל, מ"מ אם אין לו נר ששבת יברך על נר שהודלק במוצאי יום כיפור מנר אחר (משנה ברורה סימן תרכ"ד ס"ק ז' וחזו"ע ימים נוראים עמוד שפג'). לענין ברכת בשמים, הבריאם, י"א שאין מברכים על הבשמים בתוך סדר ההבדלה במוצאי יום כיפור אף שחל בשבת, דמשום צער התענית אין נשמה יתירה (שו"ע סימן תרכ"ד סעיף ג'), ומ"מ אם חל בשבת, טוב לברך על הבשמים לאחר ההבדלה (שו"ת אור לציון שם תשובה ו' וחזו"ע שם עמוד שפד'), וי"א שאם חל בשבת יש לברך בתוך סדר ההבדלה (משנה ברורה שם ס"ק ג')¹⁶.

ולגבי ברכת בשמים במוצאי יום כיפור שחל בשבת [דכנ"ל, משום צער התענית אין בו נשמה יתירה], לגבי חולה שאכל [יותר מכשיעור] ביום כיפור [לשיטת השו"ע (שם) דס"ל שאין לבריא המתענה לברך על בשמים], עיין בשיירי כנסת הגדולה (בהגהת הטור סימן רצ"ז) שהביא דהמתענה ביום שבת מברך על בשמים, כיון דבליל שבת אכל, כבר קיבל נשמה יתירה (מביאו המגן אברהם שם ריש סימן רצ"ז), וע"ש שהקשה על זה דלפי זה חולה שאוכל ביום הכיפורים צריך לברך, והרי הפוסקים סתמו בזה, ולכן מחדש שתלוי לפי הכלל, ולכן המתענה ביום שבת מברך כמו כולם, וחולה ביום הכיפורים לא מברך ע"ש, ועוד נראה דלכו"ע אין החולה מברך, דהרי בהתקדש היום בודאי מתענה החולה וא"כ לא באה הנשמה, ואח"כ כשאוכל אינה באה, ושאיני ממי שאינו אוכל בליל שבת שלא לשם תענית, ובזה מיושב קושיית הכנסת הגדולה [ונפ"מ במי שאכל גם בהתקדש היום], ובספר לקט הלכות לימים נוראים (להרה"ג יהודה אריה דינר עמוד צ"ז) הביא דכיון שלכולם לא חילקו נשמה יתירה גם החולה לא קיבל, ולכן דינו כבריא [המבואר בהערה], וכן העלה לדינא בשו"ת דברי בניהו (חלק כ"ב סימן מ"ב), וכן אמר לי מו"ר הרה"ג שמואל אליעזר שטרן שליט"א, שדין החולה כדין הבריא.

דיני לקיחת תרופות:

¹⁶ ומיד לאחר הבדלה יעשה סעודה, כמו שכתוב לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך (רמ"א סימן תרכ"ד סעיף ה' ובן איש חי שנה א' פרשת וילך אות כ"ג), ומשמע שצריך לעשות סעודה ממש, ובברכת המזון יאמר מגדיל, ולא יאמר מגדול אף כשחל במוצאי שבת (שו"ת תורה לשמה סימן קמ"ט). למחרת יום הכיפורים, ישכים להתפלל שחרית, כדי שלא יהא נראה ח"ו שאנו נכנעים לו רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו (משנה ברורה סימן תרכ"ד ס"ק י"ד).

א. חולה אף שאין בו סכנה שצריך לשטוף את פיו בתרופה, מותר לו לעשות כן ולפלוטה, דהא אף אם יבליע אין איסור תורה, משום דהוו משקים שאינם ראויים, [וה"מ כשאין באיסור נטילת תרופה זו משום גזירת שחיקת סממנים].

ב. חולה [אף שאין בו סכנה] הזקוק לקחת תרופה, מותר לו לבלוע גלולות, ואם אינו יכול בלי מים, יקח מים [פחות מכשיעור] וימרר אותם עם מלח וכיוצא, וישתה עמהם את הגלולה, דבאופן זה איסור שתייתם אינה אלא מדרבנן, (משנה ברורה סימן תר"ב ס"ק ט"ו וס"ק כ"ט), ולכן מותר לחולה שאין בו סכנה ליקח גלולות שאין בהם טעם, כיון שאינם ראויות לאכילה, ואם אינו מסוגל לבלוע את הגלולה בלי מים, מותר לו ליטול מים פחות מכשיעור, ויערב בהם דבר מר שיפסל מהנאת החיך, (אגרות משה אר"ח חלק ג' סימן צ"א, אור לציון חלק ד' פרק ט"ו תשובה ח').

ג. גלולה שאינה מרה, והיא ראויה לאכילה, יעטפנה בנייר דק, [כגון שכבה אחת של טישו] ויבלענה כשהיא עטופה, (שמירת שבת כהלכתה פרק ל"ט סעיף ח').

ד. מי שמצטער [כגון שיש לו כאב ראש], אך אינו בגדר חולה שאין בו סכנה, דהיינו שלא נחלה כל גופו ולא נפל למשכב, אף שמצטער הרבה, אינו מותר לקחת שום גלולה או פתילה, משום גזירת שחיקת סממנים (שו"ע סימן שכ"ח סעיף א', שו"ת אור לציון חלק ב' פרק ל"ו תשובה ט' וחלק ד' פרק ט"ז בביאורים לתשובה ח').

דיני תפילה לחולה שאכל:

א. מי שמנהגו לומר תפילה זכה בכניסת יום כיפור, וכעת הוא חולה שאוכל ביום כיפור פחות מכשיעור, אע"פ כן אומר בתפילה זכה בכניסת יום כיפור הריני מקבל עלי מעתה איסור מלאכה וחמשה עיניי, אך אם אוכל יותר מכשיעור יאמר הריני מקבל עלי מעתה איסור מלאכה, או שיאמר הריני מקבל עלי לענות נפשי ולא לאכול יותר מהצריך לי לסלק מעלי את הסכנה (שו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן נ"ח).

ב. חולה שמתוודה, מותר לו לסמוך על איזה דבר ולהתוודות, אם הוא צריך הוא לכך¹⁷.

ג. חולה שקשה לו להתפלל, ישתדל עכ"פ לומר את הוידוי, כי הוידוי והתשובה הם מעיקרי היום.

ד. חולה שאוכל ביום כיפור פחות מכשיעור, יכול לעלות לתורה בכל העליות, בין בשחרית ובין במנחה.

וחולה שאוכל ביום כיפור יותר מכשיעור, י"א שאע"פ שיכול לעלות לתורה, מ"מ לא יעלה מפטיר בין בשחרית ובין במנחה כי יש שמסתפקים בדבר, ודעת הגר"ע יוסף זצ"ל (בשיעורו במוצ"ש וילך תשנ"ח) שיכול לעלות אף מפטיר, ועיין בשו"ת רעק"א (מהדורא קמא סימן כ"ד), שו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קנ"ז) ובחזו"ע (ימים נוראים עמוד שמט', ועיין מה שכתבנו לענין תענית אסתר ושבעה עשר בתמוז).

דיני רחיצה לחולה:

א. חולה אף שאין בו סכנה, מותר לו להתרחץ כשהוא זקוק לכך לצורך בריאות הגוף, מצוי ביולדת לאחר הלידה [שמרגשת חלישות מחמת אי רחיצת כל גופה או באותו מקום], או מי שנתקף בכאב ראש ומצטער מאוד עד שנחלש כל גופו מחמת זה, (משנה ברורה סימן תר"ג ס"ק י').

¹⁷ וכן בפיוט לך קלי, כשאומר ואשמתי וארבותי יכוון לשם מצוות וידוי, לצאת לדעת הסוברים שיש להתוודות מיד עם חשיכה, ולכן מי שיכול, יעמוד בצנעא כשאומר את הקטע הזה, (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק ט"ז תשובה א').

ב. בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, וחסרון ההיגיינה כללי ודאי מעביר יותר את הוירוס, יש להתיר לרחוץ את ידיו במים צוננים וסבון [נזחלי], עכ"פ כשהיה במגע עם דברים שאינם נקיים, כדי להוציא את החיידקים, כיון שאינה רחיצה של תענוג.

ג. נחלקו הפוסקים בדין חולה שאין בו סכנה האם מותר לרחוץ להנאתו, בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סימן י"א אות ג') כתוב שחולה שאין בו סכנה מותר לרחוץ אף להנאתו, לפי שאיסור רחיצה בחולה הותרה כליל, מיהו בערוך השולחן (או"ח סימן תרי"ג סעיף ט') כתוב שאסור, לפי שלא הותרה רחיצה אלא לצורך בריאות או להסיר טינוף ולא לשם הנאה.

דיני סיכה לחולה:

א. חולה שאין בו סכנה מותר בסיכה לצורך רפואה אף לדעת האוסרים סיכה שאינה של תענוג, כי במקום צער לא גזרו רבנן, (ריטב"א מסכת יומא דף ע"ג ע"ב, שו"ע סימן תרי"ד סעיף א'), [אבל אסור לבריא אף שחש בראשו להשתמש בכל מיני אבקות ומוצרי קוסמטיקה לסוגיהם כי הכל בכלל איסור סיכה, וכן י"א שה"ה שאסור להתזיז על הגוף חומר ריחני נגד זיעה וכל כיוצא בזה (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק י"ב תשובה ט' ופסקי תשובות שם אות א'), מיהו י"א שאם יש צורך גמור בכך, יש להקל, כי אין זה בגדר סיכה (גרשז"א בהליכות שלמה פרק י"ד סוף הגה 56), וכן מותר לכהנים ליטול ידיהם ביום כיפור ממים שנתנו בהם מי ורדים, ואין בזה חשש סיכה, ובלבד שיתנו את מי הורדים מערב יום טוב או מערב שבת (ילקוט יוסף סימן קכ"ח ס"ק כ"ט בשם החיד"א בשו"ת חיים שאל סימן ע"ד אות נ"ו, ועיין כף החיים סימן קכ"ח ס"ק מ"ד), וכך נהגו מקדמת דנא בק"ק יסוד הדת בארגנטינה, והכהנים, י"א שנוטלים ידיהם עד הפרק (משנה ברורה סימן תרי"ג ס"ק ז'), אולם לא יטלו שלשה פעמים אלא פעם אחת (שו"ת אור לציון חלק ד' פרק י"ב תשובה ו'), וי"א שנוטלים עד קשרי האצבעות (כף החיים שם ס"ק ט"ו ושו"ת דברי בניהו חלק ח' סימן כ"ה) כנ"ל].

ב. בשנת תשפ"א-ב שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, וע"פ הנחיות הבקיאיים, יש לנקות ידיו באלכוה'ל מדי פעם, [ובפרט כשהיה במגע עם דברים ציבוריים], יש להתיר, וכנ"ל לענין רחיצה.

ג. אם אפשר, יסוך רק על האצבעות, ורק במידת הצורך, יסוך כל היד.

ד. אף שיש להקל ולסוך באופנים דלעיל, מ"מ יש להימנע מלבוא במגע בדברים ציבוריים [אף ספר תורה וכדומה], כדי שלא יצטרך לסוך את ידיו.

הרחת טבק וכיוצא:

נחלקו הפוסקים במי שנחלש ורוצה לשאוף טבק הרחה או להריח בשמים ביום כיפור, בשו"ת באר יצחק (סימן ט"ו) כתוב שאסור, ואלו בברכי יוסף (סימן תרי"ב ס"ק ב') כתוב שמותר, ואין הבדל אם יש בו ריח טוב או לא, וכן העיקר, ופוק חזי מאי עמא דבר, ואדרבה, טוב לעשות כן בשביל להרבות ברכות להשלים מאה ברכות, (כף החיים סימן תרי"ב ס"ק ל"ג).

דיני נעילת הסנדל לחולה:

א. חולה אף שאין בו סכנה, מותר בנעילת הסנדל, לפי שאדם חולה רגיש מאוד לקור, (רמב"ם שביטת עשור פרק ג' הלכה ח', ושו"ע סימן תרי"ד סעיף ג').

ב. וכן ה"ה למי שיש לו מכה ברגליו, מותר בנעילת הסנדל, כי הצינה קשה לו, (שו"ע שם ומשנה ברורה ס"ק י').

ג. ונחלקו הפוסקים בזמנינו שאפשר לנעול נעליים נוחות שאינם מעור, דעת הגר"ח קניבסקי (מובא בספר שלמי תודה, ימים נוראים עמוד קע"ו) היא שינעל נעל שאינו של עור, ואילו החוט שני (יום כיפור עמוד קלח') שכיון שחז"ל התירו

להם את הדבר, אין להם חיוב לנעול נעלי גומי, והגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן צ"א אות כ"ה ס"ק ח') מסתפק בדבר.

דיני מעוברות ויולדות

דיני מעוברות:

- א. נשים עוברות בריאות, מתענות ומשלימות ביום הכיפורים, (שו"ע סימן תר"ז סעיף א'). ועל כן יש להן למעוברות להתכונן לפני הצום ע"י שתיה מרובה, ולהקפיד ביום הצום לשהות במקום קריר ולהרבות במנוחה, כיון שהתייבשות יכולה לגרום ללידה מוקדמת.
- ב. וכן מוטל על הבעל החיוב לשומרה שלא תתאמץ יותר מדאי, גם אם משום כך יצטרך להישאר כל היום בבית כדי לשמור על הילדים, (אור לציון חלק ד' פרק י"ד תשובה א').
- ג. אלו הן הבעיות שבעבורן יש להפסיק את הצום [ע"פ הרה"ג אלחנן פרץ בהתייעצות עם ד"ר שאול ברוך, רופא בכיר בבית חולים שערי צדק]:
 - א. דימום אפי' קל. ב. קצב של יותר מחמש צירים בשעה עד החודש התשיעי, ובחודש התשיעי אם הצירים מתחילים להיות תכופים¹⁸. ג. הפסקה או ירידה בתנועות העובר, וכדאי לשנות תנוחה, לנוח, ולהמתין עד כשעה. ד. כאבי בטן וגב, או לחץ חזק לתוך האגן. ה. חולשה גדולה יותר מהרגיל. ו. כאבי ראש חזקים, וכן כאבי עיניים חזקים. ז. סחרחורות, שחור בעיניים כאשר אינה רגילה בכך כלל. ח. איבוד נוזלים ע"י הקאה.
 - ד. אשה מעוברת שיש לה דימום, או שהיא בחודש התשיעי והצירים מתחילים להיות תכופים, או במקרה של התייבשות, או חוסר מוחלט של תנועות העובר, צריכה לשתות מיד בשפע ולא בשיעורים, אבל בשאר הבעיות יש להתחיל בשיעורים אם אפשר.
 - ה. אשה מעוברת שיש לה דימום חזק, או ירידת מים, או צירים חזקים ותכופים על אף שתיית המים, וכן חוסר מוחלט של תנועות העובר על אף השתייה, צריכה ללכת לבית חולים.
 - ו. אשה מעוברת שהריחה ריח מאכל ונשתנו פניה, או שאמרה צריכה אני לאכול [אף אם לא נשתנו פניה], לוחשים לה באוזנה שיום כיפור היום, אם נתיישרה דעתה, מוטב, ואם לאו, מאכילים אותה עד שתתיישר דעתה, ואין הבדל אם עומדת בתחילת העיבור או בסופו, (שו"ע סימן תר"ז סעיף ב' ומשנה ברורה שם ס"ק א' וס"ק ב').
 - ז. כשמאכילין את המעוברת שהריחה, יש ליתן לה לפי סדר זה, תחילה יש לתת לה כמה טיפות מן הרוטב, לא נתיישרה דעתה, נותנין לה מן הרוטב פחות מכשיעור, לא נתיישרה דעתה, נותנים לה מן האוכל עצמו פחות מכשיעור, לא נתיישרה דעתה, נותנים לה מן האוכל כפי הצורך עד שתתיישר דעתה, (משנה ברורה שם ס"ק ד' ותורת היולדת פרק נ' אות ב').
 - ח. אשה מעוברת שיש לה נטייה ללדת לפני הזמן, צריכה לשתות פחות פחות מכשיעור, (ע"פ הרה"ג שריאל רוזנברג), [ותעשה שאלת חכם כשחל יום כיפור לפני הזמן שיש לה נטייה ללדת].

¹⁸ י"א שעד השבוע 38 תלוי בקצב של יותר מחמש צירים בשעה, ומהשבוע 39 תלך לילד, ואם היא חלשה מאוד שצריכה כח ללידה, יכולה לאכול.

- ט. אשה שנתעברה ע"י טיפולים, היות שהרופאים המומחים אומרים שיש בשבועות הראשונים סכנת הפלה יותר משאר מעוברות, צריכה לשתות כשחל כיפור באותם שבועות, פחות מכשיעור, (הליכות שלמה עמוד פא').
- י. אשה מעוברת שהפילה בעבר שתי פעמים מחמת תענית, י"א שיש להקל שלא להתענות, כיון שבאופן של ספק פיקוח נפש די בחזקה של שתי פעמים, (דעת תורה סימן תר"ז סעיף א'), וי"א שמותרת לאכול פחות מכשיעור, (חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רצה').
- יא. אשה מעוברת שהפילה בעבר שתי פעמים, ולא ידוע סיבת ההפלה, חוששים שהריונות שלה הם רגישים, ויש חשש שהצום יגרום הפלה, ועל כן תשתה פחות מכשיעור, (ע"פ הרה"ג שריאל רוזנברג).
- יב. אשה מעוברת חולה, לא תתחיל את הצום, אלא תאכל ותשתה בשיעורים כדין חולה הנ"ל, ואלו הן חלק מהבעיות המצויות:
- [א] המוגלובין נמוך. [ב] שמירת הריון. [ג] לחץ דם. [ד] סכרת הריון. [ה] דימום קל. [ו] הרגשת חולשה ברורה [יותר מהרגיל], ועוד.

דיני אכילה ליולדת:

- א. יולדת אפי' לא ילדה עדיין, רק אחזו לה חבלי לידה, דהיינו משתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת ויורד, או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה¹⁹, נקראת יולדת ואינה מתענה, (שו"ע סימן תר"ז סעיף ד' ומשנה ברורה ס"ק ט').
- ב. יולדת תוך שלושת הימים הראשונים, אסור לה להתענות ביום הכיפורים, כי שיערו חז"ל שבשלושת הימים הראשונים היא עלולה להסתכן מחמת הצום (שו"ע סימן תר"ז סעיף ד', כף החיים שם ס"ק י"ח), וי"א שמ"מ בתחילה יש להאכילה פחות מכשיעור (כף החיים שם ס"ק י"ט).
- ג. יולדת שעברו עליה מאז הלידה בין שלושה לשבעה ימים, אם היא אומרת שהיא צריכה לאכול, מאכילים אותה, אפילו אם חברותיה או הרופאים סבורים שאינה זקוקה לאכול, כי לב יודע מרת נפשו, וי"א שבתחילה יש להאכילה פחות מכשיעור (כף החיים שם ס"ק כ'), אך אם היא אומרת שאינה צריכה לאכול, כתוב בתרומת הדשן (חלק א' סימן קמ"ח) שאינה צריכה לאכול כנ"ל, וכן פסק השו"ע (בסימן תר"ז סעיף ד').
- מיהו, בזמנינו שהנשים תמיד אומרות כי יכולות הן לצום, אין לסמוך על דבריהן להחמיר אלא רק לאחר התייעצות עם מומחה, ולכן אף אם עברו עליה מאז הלידה בין שלושה לשבעה ימים, וגם היא אומרת שאינה זקוקה לאכול, אין סומכים על דבריה להחמיר, אלא מתייעצים עם רופא או עם אשה בקיאה כדי לקבוע אם היא יכולה לסבול צום, (מגן אברהם סימן תר"ח ס"ק ח', וערוך השולחן סימן תר"ז ס"ק ד').
- אם אומרת איני יודעת אם צריכה לאכול, או שאינה אומרת כלום, ואין מי שאומר שאינה צריכה, מאכילים אותה פחות מכשיעור, (משנה ברורה שם ס"ק י"א ושער הציון אות ט"ז).
- ד. לאחר ז' ימים, הרי היא ככל אדם, ואינה מסוכנת מחמת הלידה, ואף אם אומרת צריכה אני מחמת הלידה, אין מאכילים אותה, אלא א"כ אומרת שיש לה חולי, שאז יש לה דין חולה כנ"ל.

¹⁹ עיין בספר מנחת שאול על הלכות נדה (עמוד שפ'), גדר שיעורים אלו.

ה. יולדת בניתוח קיסרי, אע"פ שאין לידה טבעית מ"מ חלים שינויים בגופה כמו שאר יולדות, ולפעמים דינה כמסוכנת מחמת הניתוח ופטורה מלצום עד ז' ימים מהלידה, ואח"כ תעשה שאלת חכם, ויש לבחון כל מקרה לגופו, (חוט שני שבת חלק ד' עמוד רמח').

אופן חישוב הימים:

א. מבואר מהמשנה ברורה (בסימן ש"ל ס"ק י"ב) שמונין את מנין ג' וז' ימים מגמר הלידה ולא משעה שבאו אחד מסימני הלידה האמורים לעיל, (ועיין בביאור הלכה שם סעיף ד' ד"ה כל), ונחלקו הפוסקים ממתי נחשב גמר הלידה, דעת הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה (יום כיפור פרק ו' סעיף ג') דהיינו הלידה עצמה, ולא יציאת השליא, ואילו החוט שני (שבת חלק ד' עמוד רמח) ס"ל דכיון דספק נפשות הוא, יש להקל ולחשב את הימים משעה שנגמרה פעולת היולדת בלידה, דהיינו לאחר יציאת השליא.

ב. יש מחלוקת בפוסקים האם משערים שבעים ושתיים שעות מהלידה מעת לעת או שנותנים לה ג' ימים אחר הלידה, ונפ"מ אם ילדה ביום ז' בתשרי בשעה חמש בערב, האם יכולה לאכול ביום כיפור עד חמש בערב, או שנותנים לה ז' ח' וט' בתשרי בלבד, דאמרינן מקצת היום ככולו, דעת התרומת הדשן (בסימן קמ"ח) שאומרים מקצת היום ככולו, ונמצא שיום כיפור הוא יום הרביעי, ואילו דעת הרא"ש במסכת בבא קמא (פרק ז' סימן ט"ו) היא שנותנים לה שבעים ושתיים שעות מעת לעת, וכן היא דעת רוב הפוסקים, וכן אנו נוקטים לדינא, ודלא כהשו"ע (בסימן תר"ז סעיף ד') שפסק כהתרומת הדשן, ועיין חזו"ע (ימים נוראים עמוד רצ"א).

דיני מפלת:

א. מפלת לאחר מ' יום הראשונים להריון, הרי היא כיולדת לכל דיניה, (ביאור הלכה סימן תר"ז ד"ה יולדת).
 ב. מפלת לפני מ' יום הראשונים להריון, אין מנין ג' וז' ימים כלל, וע"כ תעשה שאלת חכם איך תנהג מזמן ההפלה עד לאחר שבוע, (חוט שני שבת חלק ד' עמוד רמח').

דיני מינקת:

א. מניקות לאחר ז' ימים מהלידה, מתענות ומשלימות ביום הכיפורים, (שו"ע סימן תר"ז סעיף א').
 ב. אך אם באופן שתתענה לא יהיה לה מה להאכיל לתינוק, דעת החזו"א (מובא בספר דרך אמונה) שמותר לה לאכול, וכן היא דעת הגר"נ קרליץ בספר חוט שני (יום כיפור עמוד קס"ז) שכל זמן שלא ניסו להאכיל את התינוק מאכלים אחרים, מותר לאמו לאכול ולשתות כדי שיהיה לה חלב, [ודבר פשוט שבתחילה צריכה לנסות לשתות פחות פחות מכשיעור], וכן דעת הגרשז"א בספר הליכות שלמה (יום כיפור פרק ו' סעיף ב') שאם יש חשש שהחלב יתמעט, יש לה לאכול פחות פחות מכשיעור, ואין מתחשבים במה שיש תחליפי חלב, כיון שמזונו של תינוק הוא חלב אם, ומאידך דעת האור לציון (חלק ד' פרק י"ד אות ב') היא, שאם יש תחליפי חלב, המינקת חייבת להתענות גם כשהחלב שלה מתמעט, ורק אם הילד חולה או מסוכן ואינו רוצה לינק כי אם ממנה, ואם תתענה נשקפת סכנה לחיי הילד, רשאית לשתות, ואם אין די בכך רשאית גם לאכול, ותעשה שאלת חכם האם לשתות ולאכול כדרכה או פחות מכשיעור.

ג. אם כבר עברו חודשים רבים מהלידה, יתכן שאין להקל בזה אף לדעת המקילים.

ד. מניקה [וכן כל אשה] הלוקחת גלולות למניעת הריון [ע"פ היתר של רב], לכתחילה יש לה לסדר לקחת אותם לפני כיפור ומיד במוצאי כיפור, אך אם אינה יכולה [או ששכחה לקחת אותה לפני יום כיפור], נראה שיכולה לקחת ביום כיפור, בתחילה תנסה לבלוע את הגלולה בלי מים²⁰, ואם אינה מסוגלת בלי מים, מותר לה ע"י מים מרים פחות מכשיעור כנ"ל²¹, [וכן אמר לי הגר"ש רוזנברג שליט"א] (עין משנה ברורה סימן תרי"ב ס"ק ט"ו), ויש מחמירים וס"ל שלא הותר מים מרים פחות מכשיעור אלא לחולה (בשם הגר"ע אויערבאך).

דיני נעילת הסנדל ליולדת:

יולדת, תוך שלושים יום מהלידה, מותרת בנעילת הסנדל, לפי שיוולדת רגישה מאוד לקור, (שו"ע סימן תרי"ד סעיף ג').

דיני קטן

דיני אכילה לקטן:

- א. קטן מותר באכילה ביום כיפור, (שו"ע סימן תרט"ז סעיף א'). ולא זאת בלבד, אלא קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותם אפי' לשעות, כדי שלא יבואו לכלל סכנה, ואם רוצים להחמיר מוחין בידם, (שו"ע ורמ"א שם סעיף ב'). ומה שנהגו המון עם שבליל יום הכיפורים מענין את התינוקות, ואף כשצריכים לאכול, אין נותנים להם, טעות הוא בידם, (אלף המגן סימן תרט"ז ס"ק ה').
 - ב. ומ"מ קטן בן תשע שנים שלימות ובן עשר שנים שלימות מחנכים אותו לשעות, שאם רגיל לאכול בשמונה בבוקר, יאכל בתשע בבוקר, ולפי כח הבן מוסיפים, (שו"ע שם סעיף ב').
 - ג. בן אחד עשרה, דעת השו"ע (שם) שבין זכר ובין נקבה מתענין ומשלימין מדברי סופרים כדי לחנכם במצוות, ואילו הרמ"א כתב שיש אומרים שאינן צריכים להשלים מדרבנן כלל, אלא רק שעות, ויש לסמוך עליהם בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות.
- ובזמן הזה, שילדים קטנים עוסקים בתורה, והיא מתשת כוחו של אדם, דינם כחולים, ולכן נהוג שילדים מתחת לגיל שלוש עשרה שנה אינם משלימים את התענית, ועוד שבזמן הזה ירדה חולשה לעולם, (מגן אברהם סימן תרט"ז ס"ק ה', ומשנה ברורה סימן תרט"ז ס"ק ט' בשם האליה רבה שם ס"ק ה'), ובחזון עובדיה (ימים נוראים עמוד שמ') כתוב שקטן שהוא בן י"א שנה ישתדל לצום לכל הפחות עד חצי היום כשאפשר לו.
- ולענין ילדות בנות אחת עשרה שנה בזמן הזה, נהוג שמתענות ומשלימות את התענית, לפי שאינן מתישות את כוחן בלימוד התורה, ומאידך היא מקדימה להתפתח יותר מהר מאשר ילד, (ב"ח סימן תרט"ז).

²⁰ ומי שיש לו צרבת, וכל יום לוקח כדור למניעת צרבת, נראה שמותר לו לקחת כדור ביום כיפור רק בלי מים, כיון שאין בזה כ"כ צער.

²¹ ואף שאינה בגדר חולה, אפ"ה מותר לה לעבור על איסור דרבנן לצורך זה, ולא גרע משלש נשים המשמשות במוך (מסכת נדה דף מ"ה ע"א ועוד), ואף דמן הסתם אסור לשמש במוך, אפ"ה במקום פיקוח נפש מותר ולא אמרינן שלא תשמש ואל תשים מוך, וה"ה הכא מותר, ובפרט שאפשר לסמוך על התירוח הראשון של הב"י (שם בסימן תרי"ב סעיף ו'), שבחצי שיעור ליכא איסורא כלל [אף בציר ומוריים וכיוצא ב], כיון שאיסור זה הוא רק מדרבנן, וקיי"ל ספק דרבנן להקל, ודו"ק, וכן אמר לי הרה"ג שמואל אליעזר שטרן שליט"א, אך הוסיף דהיינו כשיש סכנה אם תתעבר.

ד. מותר לכתחילה לגדול לנגוע במאכל ובמשקה כדי להאכיל קטנים, מבלי לחשוש שמא ישכח שהיום יום הכיפורים ויבוא לאכול או לשתות, כי אימת יום הדין עליו (בית יוסף סימן תרט"ז, רמ"א ולבוש סימן תרל"ב סעיף י', ט"ז שם ס"ק ח' ומשנה ברורה שם ס"ק ל"ב), וי"א דוקא האשה שצריכה לכך שמוכרחת ליגע כדי לתת לבנה וכיוצא אז יש לסמוך על המקילים, אבל שאר אדם שאין לו צורך גדול ליגע צריך ליזהר (בן איש חי שנה א' פרשת וילך אות ט"ז).
ו. ואם הילד יודע לאכול בעצמו, י"א שאין להאכיל אותו (מהר"ל הלכות יום הכיפורים), ואין טעם הדבר מפני שיש בזה איסור, אלא מפני טורח מיותר (ערוך השולחן סימן תרט"ז ס"ק ב'). וי"א שאף בכה"ג אין להחמיר (משנה ברורה סימן תרל"ב ס"ק ל"ב).

ה. קטנים האוכלים בבית הכנסת ביום כיפור, נכון שילכו החוצה בשעה שאוכלים, (כפ החיים סימן תרט"ז ס"ק ט').
ו. כשיש ברית מילה ביום כיפור, דעת השו"ע (בסימן תרכ"א סעיף ג') שמברכין על המילה בלא כוס, ולא נותנים לקטן, דילמא אתי למיסוך, אך הרמ"א (שם) כתב ש"א דמברכים על הכוס, ונותנים לתינוק הנימול, ועיין בחזון עובדיה (ימים נוראים עמוד שמב') שיש חלק מהספרדים שנוהגים כהרמ"א לברך על הכוס, אך נותנים לילד שמבין ואינו מתענה, וע"ש שכתב שכן היה המנהג בארם צובה ובדמשק לברך ולתת לתינוק שמבין ולא מתענה.

דיני רחיצה וסיכה לקטן:

א. מותר לקטנים להתרחץ [בצונן] ולסוך ביום הכיפורים, (שו"ע סימן תרט"ז סעיף א' ומשנה ברורה ס"ק א').
ב. קטן מגיל תשע ואילך שמחנכים אותו לא לאכול, מחנכים אותו גם ברחיצה וסיכה, דהיינו לא לרחוץ ולסוך כלל, דלא שייך בזה חינוך לשעות, (רמ"א שם סעיף ב' ומשנה ברורה ס"ק י').
ג. למרות שמותר לקטנים להתרחץ ולסוך ביום הכיפורים, נחלקו הפוסקים האם מותר לגדול לרחוץ ולסוך לקטן, דעת הב"י (בסימן תרט"ז) שאסור, לפי שבעקיפין תהנה גם ידי הרוחץ או הסך, מיהו הב"ח (בסימן תרט"ז) חולק וס"ל שמותר לגדול לרחוץ ולסוך קטן אף בידיו של הגדול, כי הנאה כעין זו אינה נחשבת להנאה, כפי שמובא בגמרא במסכת יומא (דף ע"ז ע"ב) מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת, ועוד דהואיל והרחיצה נחוצה לקטנים, הרי הם נחשבים כחולים שמותר לרוחצם אפילו במים חמים.
ומ"מ בזמנינו, כתב המגן אברהם (שם) שנהגו לא לרחוץ ולא לסוך קטנים ביום הכיפורים, משני טעמים, חדא, דבזמנינו יש חשש שמא גם הרוחץ או הסך יהנה מזה, ועוד, דכיון שקטנים אינם מורגלים ברחיצה ובסיכה בכל יום ויום, מניעתם מהם ביום הכיפורים אינה מהווה עינוי בשבילם (משנה ברורה שם).

דיני נעילת הסנדל לקטן:

א. האיסור היחידי הנהוג מעיקר הדין ביום הכיפורים גם לגבי ילדים קטנים, הוא, נעילת הסנדל, כי ההמנעות מנעילת הסנדל אינה מזיקה לבריאות הילדים ואינה נוגדת את התפתחותם הבריאותית שלהם, מה שאין כן אכילה, רחיצה וסיכה הם חלק מהתפתחותם הבריאותית של הילדים, ועוד, כי נעילת הסנדל אינו נחשב לעינוי בשביל ילדים, שכן פעמים רבות הם לא נועלים סנדלים גם שלא ביום הכיפורים (גמרא מסכת יומא דף ע"ח ע"ב, שו"ע סימן תרט"ז סעיף א', ומשנה ברורה שם ס"ק ב').

וכתוב בשו"ת אור לציון (חלק ד' פרק י"ג תשובה ב') ובספר חוט שני (יום הכיפורים עמוד קלח') שאף בזמנינו שגם הקטנים אינם הולכים יחפים [א"כ אין את הטעם השני הנ"ל], אפ"ה יש להקפיד על הדבר שלא ינעלו נעלי עור מגיל ארבע או חמש, מיהו בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב' סימן ל"ה אות ה') כתוב שרבים נהגו לנעול נעלי עור לקטנים, כיון

שהיום נחשב כצורכו של קטן, אלא שבספר חינוך הבנים למצוות (סעיף נ') כתב בשם הגרש"א זצ"ל דהיינו דוקא כשבלעדיהם יגרם להם צער, כגון שמזג האויר קריר, או שיש חשש שידרוך על קוצים, אבל בלאו הכי יש להקפיד לא לנעול נעלי עור אף בזמנינו, וכן כתוב בשו"ת שבט הלוי (חלק ז' סימן ר"ח אות ב') שאם אין הילד ניזוק בנעלי בד, יש לחנכו בכך אף מגיל שנתיים שלש.

קיצור דיני צום יום הכיפורים בעידן הקורונה - הוראת שעה [תשפ"א – ב]

א טבילה במקוה טהרה:

- נכון להמנע מטבילה במקוה בערב יום הכיפורים, דבמקום ספק התדבקות, יש לוותר על מנהג חשוב זה, אלא יעשה סדר ט' קבין.

ב צום:

- צום יום כיפור חמור יותר משאר צומות, כיון שצום זה הוא מהתורה, אך כיון שהצום הוא מעת לעת שלם, יש אופנים שבמקום הצורך יש להקל בתקופה זו שהתפשט נגיף הקורונה בכל רחבי תבל. הבעיה מתחזקת בשל ההערכה שהרופאים עצמם אינם בקיאים דיים במהות הנגיף, ובוודאי שאינם בקיאים בהלכה הנגזרת מכך, ולכן אין ביכולתם להתייחס בצורה נכונה לגדרי סכנה וספק סכנה. אמנם בהתייעצות עם רופאים מומחים נתברר שבמצבים מסויימים יש מקום לחשוש שהצום עלול להיות כרוך בהחמרה בחולי העלולה להביא לידי חשש סכנה, [מחמת קרישות יתר של הדם ועוד תופעות בריאותיות אחרות], ויש להבחין בכל זה בין חולים עם תסמינים פעילים, לבין חולים מאומתים אשר אין להם תסמינים כלל, כמו כן מי שעבר כבר את החולי ונרפא, פעמים שעדיין חש תסמינים שעלולים להחמיר בעקבות הצום, ואף להגיע לכלל חשש סכנה, וכן יש להבחין במי שהוא בבידוד מחשש התדבקות.
- כל חולי הקורונה, ואף למי שכבר נרפא, עליו להרבות בשתיה לפני הצום.
- אדם מבוגר או בעל מחלות רקע, עדיף שיתפלל בביתו, ולא יצא מחוץ לביתו כלל במשך כל הצום, ואם מוכרח לצאת, יכסה את פיו וחוטמו עם מסיכה (ביאור הלכה סימן תקנ"ד סעיף ו' ד"ה דבמקום חולי וסימן תר"ח סעיף א' ד"ה חולה).
- חולה קורונה מאומת, שאין לו שום סימפטומים, או שיש לו רק תסמין של איבוד ריח וטעם, יצום כרגיל, אך אם הוא מבוגר, או אדם עם משקל גבוה, או בעל מחלת רקע, בכל הרגשה של קצת חולי, ישתה בשיעורים [35 סמ"ק כל תשע דקות].
- חולה קורונה מאומת מגיל 35 ומעלה, עם סימפטומים קלים, [שיעול, קוצר נשימה קל, או חום מעל 37,5 שאינו חולף עם אמצעי משככי חום, כמו אקמול או איבופרופן וכדומה], ישתה בשיעורים [כנ"ל] לפחות חצי ליטר במהלך היום.
- חולה קורונה עם קוצר נשימה מורגש, [ירידה בסטורציה אל מתחת ל 93%], חייב לשתות לפחות 1 ליטר נוזלים בשיעורים [כנ"ל] במהלך היום.
- מעוברת מאומתת לקורונה עם סימפטומים [גם קלים, כמו איבוד טעם וריח בלבד], תשתה בשיעורים, ואם אין לה סימפטומים, תתחיל לצום [כי אינה בגדר חולה, אף שהיא חיובית], ותמשיך לפי המצב.

- מי שהיה חולה קורונה מאומת, והיו לו סימפטומים קלים, וחלפו בפחות מ 72 שעות, וכעת מרגיש טוב, יצום כרגיל, ואם במהלך הצום מרגיש חולשה יתירה, [יותר מהרגילות בכל צום], ישתה בשיעורים [כנ"ל].
- מי שהיה חולה קורונה מאומת, והיו לו סימפטומים, שנמשכו יותר מ 72 שעות, מוגדר כחולה למשך שבוע לאחר שהחלים לחלוטין, ולכן ישתה חצי ליטר נוזלים בשיעורים [כנ"ל].
- מי שהיה חולה קורונה במצב קשה, ונצרך לחמצן ואשפוז, לפני יותר מחודשיים, וכעת הוא חש בטוב, וחזר לאיתנו המלא, יצום, אך אם עדיין לא עברו חודשיים, ישתה חצי ליטר נוזלים בשיעורים.
- מי שהיה חולה קורונה, ועדיין חש בחולשה, שלא חזר לאיתנו המלא, או שעדיין יש לו סימפטומים אחרים, [למעט איבוד הריח והטעם], ישתה חצי ליטר נוזלים בשיעורים [כנ"ל].
- אדם מבוגר, מעל גיל 65, ובריא לגמרי, אף אם היו לו סימפטומים קלים, מספר ימים לפני יום הכיפורים, וחזר למצבו הקודם, יתחיל לצום, וימשיך לפי המצב.
- מי שהוא בבידוד [עקב שהיה במגע קרוב לפחות רבע שעה עם חולה מאומת], ויש לו סימפטומים [כאבי שרירים, שיעול וכדומה], דינו כחולה [וישתה בשיעורים כנ"ל], אף שלא נבדק.
- מי שהוא בבידוד [עקב שהיה עם חולה, או כגון שחזר ממדינה אחרת וכיוצא], ואין לו סימפטומים, חייב לצום כרגיל.
- מי שהוא בריא, ובמהלך הצום, החלו לו סימפטומים משמעותיים, יכול לשתות בשיעורים.
- מי שיש לו מחלות רקע, ואין לו כל תסמינים כלל, דינו כמו בכל צום.
- חולה הצם ע"פ הכללים הנ"ל, ובאמצע יום כיפור מרגיש הכרח לאכול ולשתות, יאכל וישתה עד שתשוב נפשו, משום שלב יודעת מרת נפשו, אך לכתחילה ישתדל לאכול ולשתות בשיעורים, ואם זה לא מספיק, אז יאכל וישתה עד שתתיישב דעתו (שו"ע סימן תר"ח סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ד' וס"ק ה').

ג. רחיצה:

- חולה אף שאין בו סכנה, מותר לו להתרחץ כשהוא זקוק לכך לצורך בריאות הגוף, מצוי ביולדת לאחר הלידה [שמרגשת חלישות מחמת אי רחיצת כל גופה או באותו מקום], או מי שנתקף בכאב ראש ומצטער מאוד עד שנחלש כל גופו מחמת זה, (משנה ברורה סימן תר"ג ס"ק י').
- בתקופה זו שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, וחסרון ההיגיינה כללי ודאי מעביר יותר את הוירוס, יש להתיר לרחוץ את ידיו במים צוננים וסבון [נוזלי], עכ"פ כשהיה במגע עם דברים שאינם נקיים, כדי להוציא את החידקים, כיון שאינה רחיצה של תענוג.
- אם אפשר ירחוץ רק את האצבעות, ורק במידת הצורך, ירחוץ כל היד.
- נחלקו הפוסקים בדין חולה שאין בו סכנה האם מותר לרחוץ להנאתו, בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סימן י"א אות ג') כתוב שחולה שאין בו סכנה מותר לרחוץ אף להנאתו, לפי שאיסור רחיצה בחולה הותרה כליל, מיהו בערוך השולחן (או"ח סימן תר"ג סעיף ט') כתוב שאסור, לפי שלא הותרה רחיצה אלא לצורך בריאות או להסיר טינוף ולא לשם הנאה.

ד. סיכה:

- חולה שאין בו סכנה מותר בסיכה לצורך רפואה אף לדעת האוסרים סיכה שאינה של תענוג, כי במקום צער לא גזרו רבנן, (ריטב"א מסכת יומא דף ע"ג ע"ב, שו"ע סימן תר"ד סעיף א').

- בתקופה זו שמגיפת קורונה משתוללת בעולם, וע"פ הנחיות הבקיאים, יש לנקות ידיו באלכוג'ל מדי פעם, [ובפרט כשהיה במגע עם דברים ציבוריים], יש להתיר, וכנ"ל לענין רחיצה.
- אם אפשר יסוך רק על האצבעות, ורק במידת הצורך, יסוך כל היד.
- אף שיש להקל ולסוך באופנים דלעיל, מ"מ יש להימנע מלבוא במגע בדברים ציבוריים [אף ספר תורה וכדומה], כדי שלא יצטרך לסוך את ידיו.

התודה והברכה למו"ר הגר"ש רוזנברג שליט"א ומהרש"א שטרן שליט"א, וכן לרבני בית ההוראה לענייני רפואה ולפרופסור הרב אריאל לוינגר הי"ו, שרוב הדברים שנכתבו הם ע"פ ההנחיות שלהם.

ברכת כתיבה וחתימה טובה בתוך כל בית ישראל
 שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה
 שנה שבה יאמר הקב"ה למלאך המשחית הרף
 ויסיר מעלינו כל מגפה וכל צרה וצוקה וכל נגע ומחלה
 וישלח רפואה שלמה לכל חולי עמו בית ישראל
 שנת גאולה וישועה לכלל ולפרט אכ"ר.